

MODEST RIBAS I PASTALLÉ

CASTELLBISBAL

1900 - 1940

L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA, DIVIDIDA
EN DÈCADES NATURALS,
SOTA ELS ASPECTES
ECONÒMICO-POLÍTIQS,
CULTURALS I SOCIALS

COLLECCIÓ MEMÒRIES

CASTELLBISBAL

1900 - 1940

L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA, DIVIDIDA
EN DÈCADES NATURALS,
SOTA ELS ASPECTES
ECONÒMICO-POLÍTIQS,
CULTURALS I SOCIALS

MODEST RIBAS I PASTALLÉ

CASTELLBISBAL

1900 - 1940

**L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA, DIVIDIDA EN DÈCADES
NATURALS, SOTA ELS ASPECTES
ECONÒMICO-POLÍTIQS, CULTURALS I SOCIALS**

PRÒLEG DE JOSEP MATEU I MIRÓ

CORRECCIÓ HISTÒRICA DE JOAN PIDELASERRA I MONMANY

**L'EDICIÓ D'AQUEST LLIBRE HA ESTAT
PORTADA A TERME PER L'ARADA**

**AMB EL SUPORT ECONÒMIC DE LA
GENERALITAT DE CATALUNYA
DIPUTACIÓ DE BARCELONA
BANC DE SABADELL
AJUNTAMENT DE CASTELLBISBAL**

Coberta d'En Martí Ribas i Duran.

PRIMERA EDICIÓ: Juny del 1983

ADMINISTRACIÓ: Josep-Anton Pinilla i Ribas.

CORRECCIÓ: Núria Garcia.

DISSENY GRÀFIC I MUNTATGE: Jordi Coch, Núria Garcia, Àlvar Martín, Ricard Mateu i Rabella, i Martí Ribas.

FOTOGRAFIA: Joan Comellas i Playà i Jordi Sala.

REDACCIÓ DE PEUS DE FOTOGRAFIA I RECERCA FOTOGRAFICA: Mercè Comellas i Duran i Núria Garcia.

ORGANITZACIÓ: Arada

Volem agrair la col·laboració que hem rebut de molts veïns del poble, especialment la de tots aquells que ens han deixat material fotogràfic i documental, fins i tot en aquells casos en què no ha estat possible la seva publicació.

© Modest Ribas i Pastallé. C/. Anselm Clavé, 24. Castellbisbal.

IMPRES A CATALUNYA

TIRATGE: 775 exemplars

ISBN: 84-300-9469-5

DIPÒSIT LEGAL N° B-23.565-1983

IMPREMTA: ARTS GRÀFIQUES TORRES. C/ d'En Santiago Rusiñol, 10. Castellbisbal. Telf. 772 01 82.

FOTOCOMPOSICIÓ: M. P. Sant Bernat de Menthon, 2. Cornellà de Llobregat.

PRÒLEG

En Modest Ribas i Pastallé va néixer a Castellbisbal a les acaballes del segle XIX. Tota la vida s'ha dedicat a l'agricultura. Ha viscut els problemes de la terra, des dels estralls de la fil·loxera, fins que els cultius dels horts i les vinyes han estat desplaçats pels polígons industrials, residencials, cruïlles i vies de comunicació... En aquest espai de temps han passat al poble coses tan interessants com la instal·lació de conducció d'aigua potable, l'enllumenat elèctric, la comunicació telefònica, la creació de la fassina... les discussions rabassaires... la guerra...

Vaig tenir els primers contactes amb en «Modesto» a l'inici dels anys quaranta, quan feia d'apuntador a la companyia d'afecionats al teatre. Ja n'havia fet abans de la guerra i continuà prestant aquest servei a les successives companyies formades a la població, fins que els actors, per l'edat, podien ésser els seus néts. Quan apuntava una obra, s'hi donava amb sentiment i s'emocionava. Era freqüent veure'l sortir de la «conxa» amb els ulls humits i dient: «Molt bé, nois, molt bé».

Ha llegit força teatre, moltes revistes, novel·les

i tractats socials; tot, però, sobre Catalunya i sempre en llengua catalana. Ha assistit i assisteix encara a la major part de conferències i mítings, i se'l veu interessat per tota mena d'actes cívics i culturals. De petit va anar a l'escola, fora d'això, es pot afirmar que la seva formació és autodidàctica.

Quan he mantingut alguna conversa amb ell o altres persones sobre els costums i successos haguts a Castellbisbal, és qui sempre més entusiasme hi ha posat. I si bé cadascú els ha explicat a la seva manera, l'essencial és saber amb certesa que els fets han succeït.

Amic lector: estàs a punt de començar un llibre que versa sobre els principals esdeveniments ocorreguts al nostre poble en el transcurs dels primers quaranta anys de l'actual segle. L'autor, que, de jove, va conviure amb els avis dels avis actuals, ha estat testimoni de l'evolució haguda en els habitants, a les famílies, i a les cases de la nostra població, i si no n'ha estat protagonista, ha vist passar els fets, com qui participa d'un espectacle. La llarga vida i clara memòria donen al qui ha escrit un testimoniatge de validesa.

No té la pretensió de narrar història: perquè no pot estar-se de posar-hi part de sentiment.

Ja sabem que la Història ha d'explicar els fets fredament i sense passió; però es fa sempre així? Hi ha hagut èpoques que, per conveniència del Poder, s'han enaltit fets i callat d'altres.

La història que ens han ensenyat parla molt dels reis, dels famosos guerrers i les batalles, i molt menys dels filòsofs, artistes i homes de ciència, de cada època o civilització. El poble només hi surt quan es rebel·la. De rei, només n'hi ha un a cada nació, de generals uns quants més i, per sort, els anys de guerra abunden menys que els de pau. El poble el forma molta més gent, que calla, treballa, crea riquesa, manté reis i generals i ajuda a fer rutllar la nació; però la vida quotidiana dels pobles no és feta per a la història.

En Modest Ribas i Pastallé, entenent que en la ràpida evolució, els fets d'un dia tapen els de l'anterior, ha sentit la necessitat de relatar els es-

deveniments que ha viscut, per a fixar-los i apartar-los de l'oblit.

Sempre pot haver-hi algú que, un cop acabada la lectura, consideri poc vàlid el punt de vista de l'autor, perquè ell els recorda d'altra manera, o els fets li han provocat unes altres vivències o els li han explicat amb diferent sentiment. Si així és, i s'hi veu amb cor, no hi ha com agafar un bolígraf, fer memòria i començar una altra narració. Les variacions que es fan sobre un tema, si de moment desconcerten, sempre ajuden a esclarir la veritat. L'essencial, més que la polidesa literària, o la manca de detalls, és deixar constància que els fets han ocorregut, i impedir que es perdin en la boirina del passat. Aqueix és el propòsit de l'autor. Si ho ha aconseguit o no, amic lector, podràs jutjar-ho quan hakis llegit l'últim paràgraf del llibre que comences a llegir.

JOSEP MATEU
Castellbisbal, abril de 1983

CASTELLBISBAL

1900 - 1940

L'EVOLUCIÓ HISTÒRICA, DIVIDIDA
EN DÈCADES NATURALS,
SOTA ELS ASPECTES
ECONÒMICO-POLÍTIQS,
CULTURALS I SOCIALS

gant una quantitat
terrenys propi-
Els propietaris
mentat camí.
les aigües plu-
entron. Tam-
un forma d'ob-
col, a més es-
d'apar a l'Ar-
Quan s'ar-

fins al carrer
part dreta de
(ara Clavé),

La gent
minim al m-

«poble amun-

El poble
amb una cad-

la ganiveta,

pa?». Davan-

verada gent

llenya i els g-

mes, fins i t-

poderosos fo-

mesures —

guerra és re-

Castellbisbal-

sora el decre-

en sortir de

egons

S

PREÀMBUL

Segons la Gran Enciclopèdia Catalana, l'any 1718, en sortir de la catàstrofe de la Guerra de Successió i sota el decret de Nova Planta, hi havia 180 habitants a Castellbisbal. De la nova situació que resultà d'aquesta guerra és representatiu el fet que una de les primeres mesures —molt rigorosa— que prengueren els nous poderosos fou obligar al lliurament de tota mena d'armes, fins i tot les falç de segar, les eines d'anar a fer llenya i els ganivets més petits. Llavors aquella esparverada gent digueren: «I doncs, amb què llescarem el pa?». Davant d'aquesta pregunta es concedí l'indult a la ganiveta, amb la condició que la tinguessin collada amb una cadena damunt de la taula.

El poble era mig partit en dos trossos, anomenats «poble amunt» i «poble avall», amb l'església i el cementiri al mig dels dos.

La gent que vivia poble avall eren al carrer Vell (ara Clavé), Sant Francesc, Olivar, Nou i Pedró i a la part dreta del carrer de Sant Vicenç (ara Pi i Margall) fins al carrer del Joc (ara Miquel Blanch).

Quan s'arribava al trencall del camí del Castell i d'anar a l'Areny i a Martorell (ara carretera de l'Estació), a mà esquerra, era tot un camp i vinya i també un forn d'obra amb la casa pairal antiga de Cal Mateu enfront. També hi havia una gran bassa que recollia les aigües pluvials i un pou públic, tot al costat de l'esmentat camí.

Els propietaris de cal Mateu, darrera la casa i en terrenys propis, varen fer una era enrajolada on, pagant una quantitat del gra de cada batuda, podia anar a

batre tothom, i amb aquest motiu, varen obrir-hi un carrer amb el nom de Sant Mateu, i això féu que s'hi construïssin unes quantes cases fins a la que ara és a cal Joanet Regalat. Des d'aquesta fins als barris del carrer de Sant Gregori, era una veritable estimball, i això era «poble avall».

Al centre hi havia únicament, com ja consta més amunt, només l'Església i el cementiri completament solitaris, ja que, de les cases que ara hi ha no n'hi havia cap (tot el turó del Pedró era bosc) i per darrera del cementiri sortia un camí de ferradura per anar a la Rectoria Vella i cap a la serra de Can Galí, Estapé, Balasch i també cap a Rubí.

«Poble Amunt» començava al carrer de Sant Gregori i era anomenat carrer del Duran, encara que el seu nom veritable era Carrer Major, ja que la primera casa que s'hi féu tenien aquest cognom, que era on ara hi ha el garatge de Cal Roso, la façana del qual donava de cara a aquell corraló de ca l'Eloi, i continuava fins a la casa que ara és d'en Joan Sardà i que se'n deia can Pastallé, perquè fou fundada per un fardistern de la casa pairal d'aquest cognom.

Des d'aquí fins als barris del carrer del Sol era també un altre estimball.

A mà dreta, on ara hi ha l'Avinguda Gaudí, hi havia la famosa bassa del carrer del Duran (o de cal Senyor) que també recollia les aigües de la pluja i un pou públic.

Abans d'arribar al dret del carrer del Sol, sortia un camí per anar a la casa Pairal de Can Pi (ara can Rabe-

La ganiveta encadenada a la taula fou una més de les vexacions que Felip V imposà a les llars catalanes. (Dibuix cedit per en Josep Mateu).

lla) que continuava cap a can Campanyà, Serrafossar i Pidelaserra i també cap a Rubí.

Al voltant de dita casa pairal, voltada tota ella de conreus, té la fama o llegenda d'haver-hi «el Camp de Matafam». Segons els nostres avis, sortint de la Guerra de la Independència que ells anomenaven del «Francès», va haver-hi una anyada molt dolenta, concretament l'any 1817 i dit camp era sembrat de faves; aquells pobres i atribulats veïns anaven d'amagatotis a collir-ne i encara que es topessin de cara entre ells, ningú havia vist res. S'acaba la història dient que l'amo no hi va conèixer res a l'hora de la collita i això fou el motiu que la intuïció popular hi posés amb justícia dit nom.

Després del carrer del Raval ja venien les vinyes i continuava el camí que duia a can Margarit, Can Costa, Ca N'Elies, Ribot i Canyadell, ple sempre de vinyes fins a Ullastrell i Terrassa. I aquest era més o menys el plànol del poble.

Quina era la situació d'aquells pocs veïns del 1718?

Pel que havia sentit explicar als meus avis, del que sentien a dir als seus, estaven per mossos de pagès, pastors o bosquetaires a les cases pairals. A més, sortint d'una guerra com sortien, si no era per una veritable necessitat, no es movien de casa per a res. Les seves distraccions eren la cacera i, quan no n'era temps, jugaven a bitlles o a xapes a l'era o al barri, cadascú a la casa que s'estava.

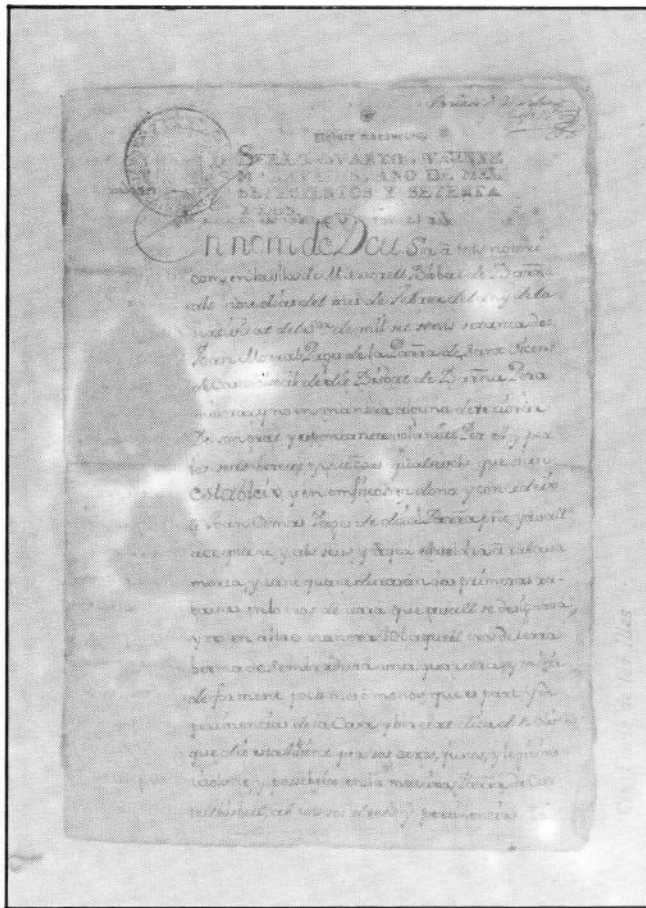
Com que tots els treballs havien d'ésser fets a mà, es necessitava molta gent. A més totes les terres de

sembradura, com que no hi havia adobs químics, l'únic procediment que existia era cobrir-les, que vol dir netejar el bosc i fer-ne unes bones feixines i cobrir-les de terra en els camps, tot encenent-les amb foc i que s'anessin consumint ben lentament a fi i efecte que la terra quedés cuïta, i fer-ho cada cinc o sis passes una fila. Tot això representava una immensitat de jornals; a la vinya també tot s'havia de fer a mans i al bosc igualment, en fi, tot.

Els mossos que vivien i menjaven a la casa guanyaven de trenta a trenta-cinc rals al mes, i els jornalers, setmanalment, tres lliures de farina de blat, dues de llegums (cigrans o mongetes) o quatre, si eren patates, un porró diari de vi, més uns vuit rals setmanals més o menys. Això era el més corrent.

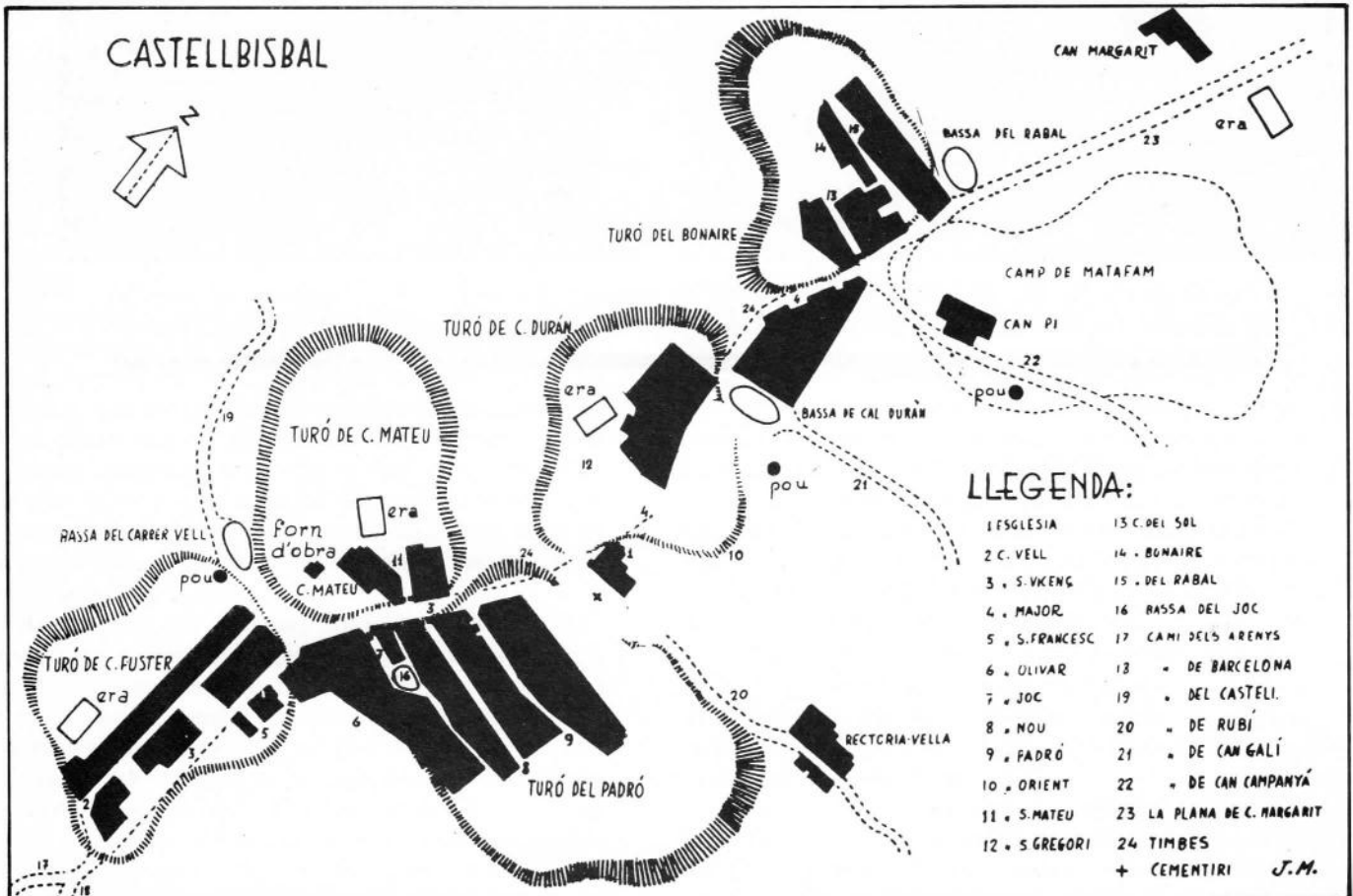
Aquesta gent no parava mai de demanar els propietaris que els deixessin treballar terres pel seu compte, més aquests, que (directament o indirectament) eren els successors dels senyors feudals, no es decidien a fer-ho i quan ho feren, fou per als seus fills fadrísters. Els establien en els millors trossos de les seves finques i els feien una casa al poble, cases que són la majoria de les que ara són de dos casals. Això fou motiu del creixement d'habitants i cognoms. D'aquesta manera sortiren i s'anaren estenent els Pastallé, Puig, Ribot, Elies, Margarit, Pidelaserra i Duran, procedent de Sant Esteve de Sesrovires i altres.

El fet de començar de fer establiments de noves vinyes per als seus familiars, fou motiu d'anar afluitant i també se'n començaren a fer per als seus mos-

Contracte d'establiment emfitèutic de terres de Can Flavià de les Illes. Transcrivim el text del document per tal de facilitar-ne la lectura:
SELLO QUARTO, VEINTE MARAVEDÍS, AÑO 1772

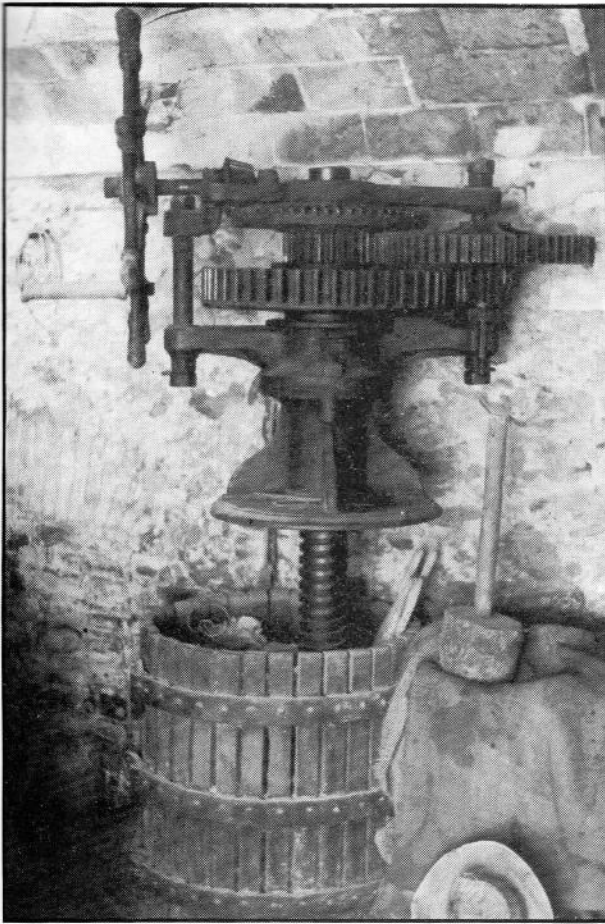
En nom de Déu sia a tots notori com en la vila de Martorell, bisbat de Barcelona als nou dies del mes de febrer de l'any de la nativitat del senyor de 1772. Joan Morral Pagès, de la parròquia de Sant Vicenç de Castellbisbal, de dit bisbat de Barcelona. Per millorar i no en manera alguna deteriorar. De son grat i espontània voluntat. Per ell i per los seus hereus i successors qualssevol que sien estableix i en emfitèusi dóna i concedeix a Joan Comas Pagès de dita parròquia i avall acceptant, i als seus i aquí, ell voldria a rabassa morta i tant quan duraran les primeres rabasses en lo tros de terra que avall se designarà, i no en altra manera tot aquell tros de terra erma, de sembradura una quartera, i mitja de forment poc més o menys, que és part, i de pertinences de la Casa i heretat dita de n'Oliveró, queda establiment, per sos cents justos i legítims títols i posseeix en la mateixa parròquia de Castellbisbal, amb tots sos drets i pertinences. (fotog. cedida pels Amics del Museu).

Plànol deduït d'un d'actual, tot esborrant-ne les cases i els carrers que aleshores no existien. Hi ha senyalats els turons, les basses per recollir l'aigua, els pous públics i els camins. (Extret de l'ARADA del febrer del 1979, segons el plànol del 1850 fet per en Josep Mateu).

Grup de puntaires que es dedicaven a fer puntes de mocadors per una casa de Barcelona al barri de Cal Genaro. La mestressa d'aquesta casa feia de capcera de l'activitat. (fotog. cedida per Cal Peretó.)

Tres premses antigues i manuals utilitzades temps enrera, i que encara avui podem veure a Castellbisbal, són l'anomenada de torn, potser una de les més antigues; la de xixarra i la de volant. Recordem que a Can Nicolau de baix n'hi ha una que és feta enterament de fusta. Actualment es fan servir les anomenades «continua». A la fotografia, una premsa de volant (fotog. feta a Cal Pupí).

sos i jornalers, i a mesura que aquests s'anaven emancipant, havien de buscar una altra persona per a substituir-los al lloc que deixaven buit, essent tot això motiu perquè vinguessin noves persones a afincar-se aquí i que moltes s'hi quedessin definitivament; de 180 veïns el 1718, passaren el 1787 a 715, també segons la G.E.C.

Tots aquests nous aires més animats de renovació, que engendraren noves il·lusions, no deixaven d'ésser dintre l'ortodòxia més feudalista, perquè encara es trobaven que alguns dels contractes de nous establiments tenien alguna clàusula com aquesta: «cas que la mestressa estigui malalta, mentre hagi de donar a mamar a un filllet seu, la dona del masover, si es troba en les mateixes circumstàncies, estarà obligada a suplir-la en aquest afer». (Albert Balcells en el seu llibre *El Problema Agrari Català*).

Aquestes noves activitats produïren molt més moviments de tota mena, sigui neteja dels boscos, erms, etc. Per a posar-los en condicions d'ésser cultivats, tot havia de ser fet a mà i d'acarretjos; únicament es disposava d'algun parell de bous que tenien algunes masies, que amb llur carreta podien fer-ho. Dites carretes, eren totes de fusta, fins i tot el fusell, també les arades que feien servir, fins el punxó ho era, només portava una beina de ferro a sobre i així amb aquestes formes i condicions, s'anaven posant els terrenys d'una situació de tristesa i desolació a un estat de producció i de vida.

Aquella gent que vivien sense cap esperança, com

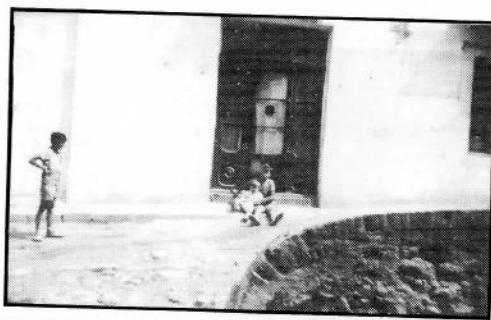
si totes les seves energies haguessin d'ésser únicament posades al servei dels poderosos, quan d'una manera o altra aconseguiren afeblir aquella barrera, i podien començar a dirigir-les pel seu compte, es transformaren de com uns enzes a una vitalitat que es reflectia en tota la seva persona, que els aclaria llur existència i els produïa nous afans.

Tot això, no cal dir, era general arreu de tot el país.

Si a algú li semblés exagerada l'afirmació que el fusell de la carreta dels bous fos també de fusta, cal que sàpiga que fins i tot les premses de premsar les olives i raïms també ho eren, i que a la Masia de Can Nicolau de Baix, n'hi havia una (encara suposo que hi és) que l'havia vist funcionar als anys 60 d'aquesta centúria que era construïda el 1823 i no hi havia res de ferro, igualment que les primitives sínies de catúfols de terrissa que també hi havia als Arenys.

Amb l'eufòria s'anava acostant l'acabament del segle XVIII i abans d'arribar-hi va esclatar la «Revolució Francesa» que va esparverar i omplir de suspicàcies i de molt mal humor totes les classes benestants i particularment els terratinents.

Entrem al nou segle amb aquesta tensió, tant, que fou motiu que els propietaris de terres que havien cedit els establiments de què parlem, volguessin retocar-los posant-hi un límit de temps, cosa que els rabassers no volien acceptar de cap manera. I acabà d'agreujar-ho la «Guerra del francès o de la Independència» (1808-1814).

Dues vistes de l'anomenada paret de dalt, tal com era abans de la guerra. (fotog. cedida per Montserrat Ribas i Comellas.)

Encapçalament d'un rebut de la Societat Proveïdora d'Aigües de Can Elies (cedit per Joan Sardà Ribas).

Tornà a quedar col·lapsada aquella marxa tan engrescadora de què veníem parlant més amunt i que durà bastants anys.

Totes aquestes batzegades havien alterat notablement la forma de viure i de pensar, i els mossos i jornalers ja demanaven augment de pensions i jornals, i com també els impostos i contribucions eren quasi el doble, els propietaris optaren per donar més establiments de terres. Una altra nota del mateix llibre esmentat, diu que la dècada 1940-50, solament a l'Alt Penedès, es feren 1.131 contractes davant de notari i a un ritme semblant, al Bages i al Vallès. Contribuí a aquest desenvolupament el fet que per mitjana, molts matrimonis tenien cinc fills per amunt i quasi l'únic mitjà de vida era ajudar-los a arrabassar una vinya i si podia ser dues, ensems que els propietaris estaven disposats a lliurar-los, tot plegat féu que fora dels barrancs més inaccessibles tot fos cultivat. Ho corrobora el fet d'haver sentit dir a un avi que si algú necessitava un puntal de pi havia d'anar necessàriament als Carquinyols de Can Canyadell.

En aquesta dècada es va tornar a gestar una situació de canvi molt notable. És bo recordar que s'hi va contruir el primer ferrocarril d'Espanya. Aquest bon ambient tan saludable, rialler i engrescador, feia pensar en nous projectes, i ja hi havia qui començava a dir que s'hauria de treure el cementiri de davant de l'Església i fer-hi una plaça.

D'una manera exacta, no he pogut aclarir quan es construí el mur o paret que va des de cal Juli a la

plaça, però sembla ser que els veïns del Pedró s'anaven queixant contínuament que per aquest cantó d'aquí hi havia tan mala sortida que no s'hi podia passar. I llavors fou quan s'hi va fer la paret, pensant ja amb el projecte de quan es tragués el cementiri.

Els veritables fonaments de Castellbisbal, em sembla que sense exagerar gens, s'anaven posant llavors. L'any 1852, es va formar la Germandat de Sant Isidre Llaurador, amb el noble fi d'ajudar-se mútuament, cas de malaltia.

Començà a escassejar el lloc o sigui els habitatges de la població.

L'any 1856 amb motiu de construir la via del tren fins a Martorell, quedà mig partit el pla dels Arenys.

El 1860 s'havia doblat el número d'habitants: 1465, també segons la G.E.C.

Passats dos anys, s'hi inaugurà el nou cementiri i transcorregut el temps reglamentari, és procedí a la urbanització de la plaça amb el nom de Plaça de la Església, quedant en circulació per anar tant per davant com per darrera al carrer del Pedró.

Continuant el llibre d'A. Balcells, fa constar: que les vinyes de Catalunya en aquestes dècades, del 1860, 70 i 80 o sia fins que vingué la terrible plaga de la fil·loxera, produïen or. I ho justifica dient que aquesta calamitat atacà primer a França i es venien a proveir aquí per les seves necessitats.

Pot ésser molt fàcil, a causa d'això, que, veient-s'hi amb cor, es construí la «Societat Proveïdora d'aigües de Can Elies» que féu la instal·lació per portar-la al

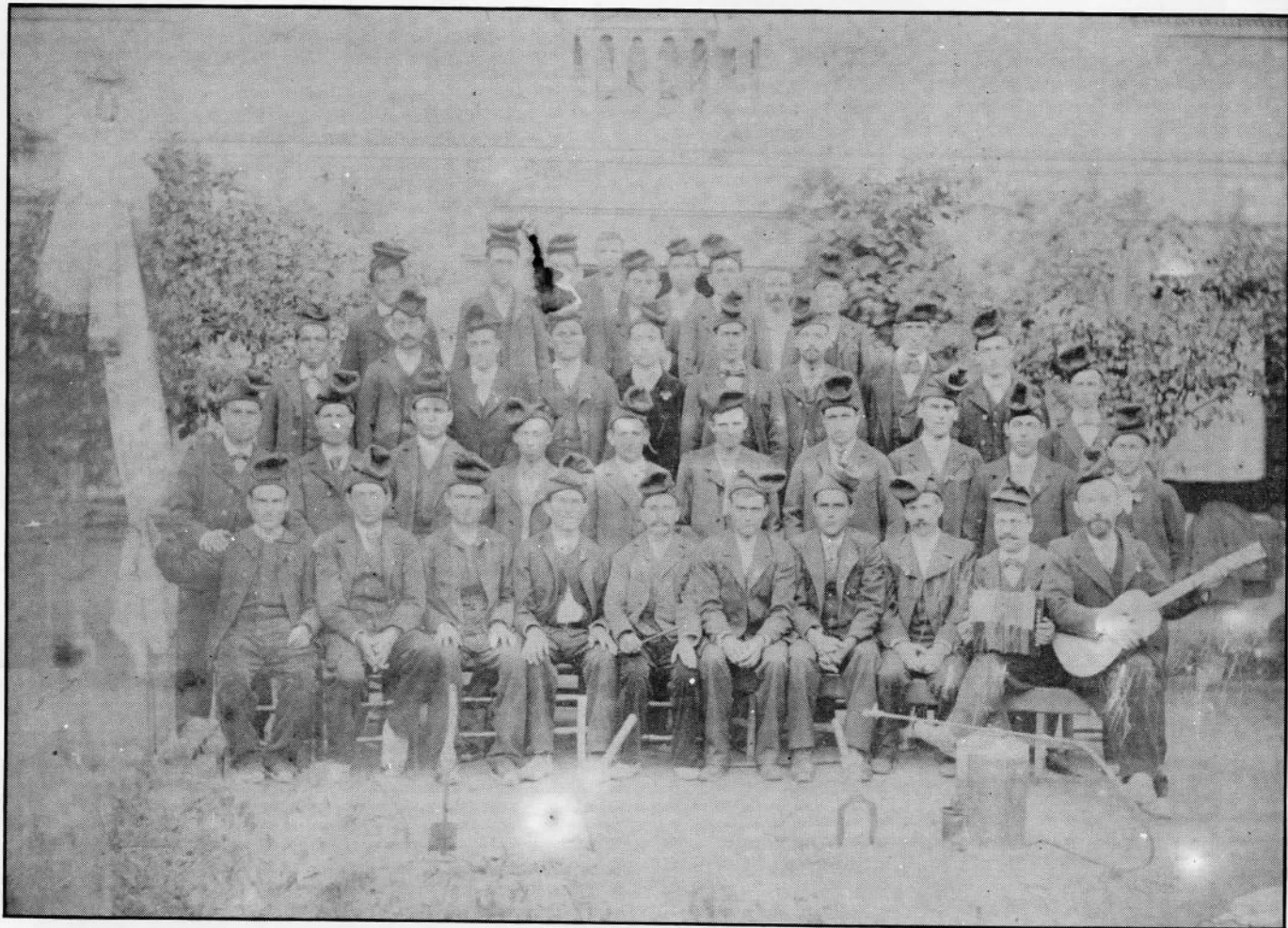
Casa de la Vila i la plaça tal i com eren l'any 1900. (fotog. cedida per donya Maria Comellas Morral).

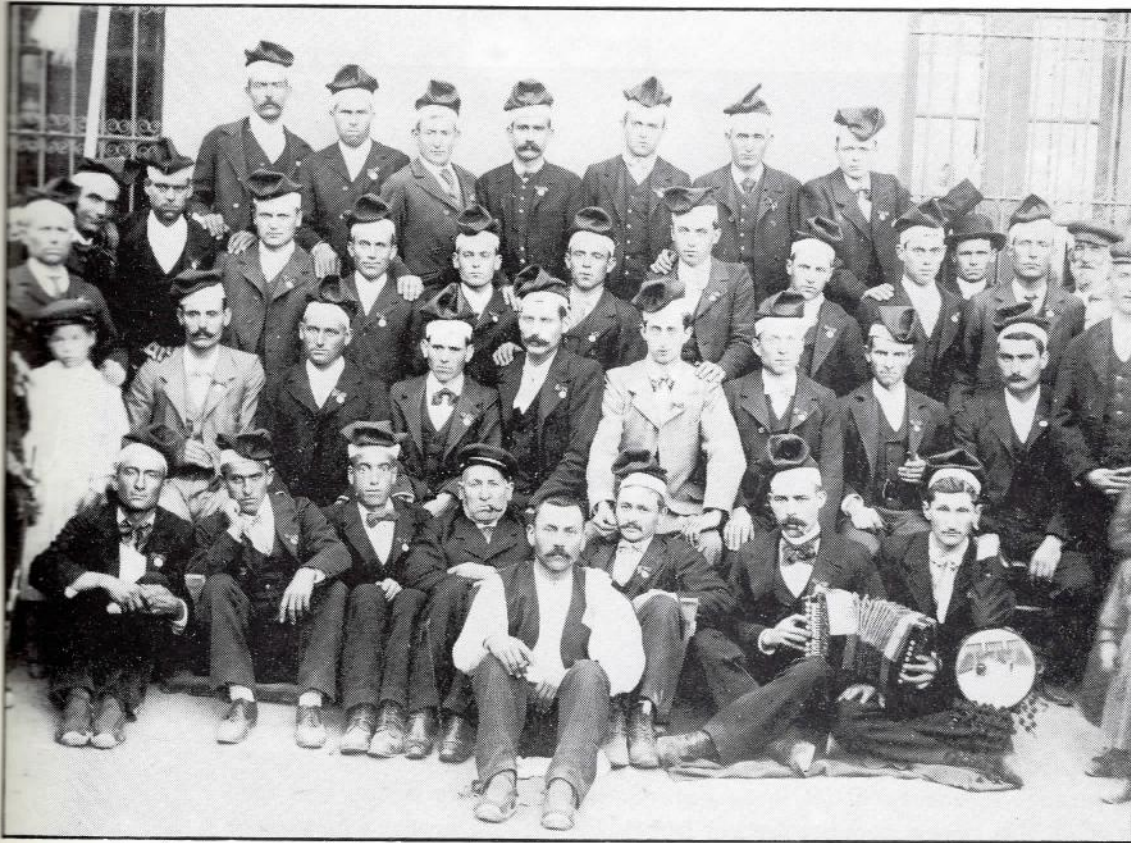
La cacera: una de les activitats de lleure més generals al poble. Un mossos de Ca N'Amat mostra el porc senglar acabat de caçar. (fotog. cedida per Ca N'Amat).

Un racó de la plaça. Hi podem veure en Vicenç Morral i Sardà, el sereno, amb la seva dona i filles (fotog. cedida per donya Maria Comellas Morral).

La Societat Coral l'Agrícola el 1888. (fotog. cedida per Modest Ribas i Pastallé.)

La Societat Coral Unió Agrícola l'any 1893. D'aquest grup es fundà el Sempre Avant el 1898. (fotog. cedida per Lluís Comas.)

poble. Per altra part, es feia necessari engrandir-lo, perquè en els primitius carrers ja no s'hi cabia.

Es començà a obrir el carrer de Sant Joan amb l'intent d'unir la Rectoria Vella. Mes la idea principal era fer el carrer Major o sia unir els dos trossos del poble. Encara avui es pot comprovar que les cases que porten l'any que foren construïdes són d'aquesta època.

Corroborava també aquest fet que la situació era bona, que es construïren agunes cases de dos pisos, ensems que les que eren més velles, les renovaven també per fer-los-hi.

I a continuació s'obriren els nous carrers de Sant Miquel, Rabella i Sant Isidre.

Cal recordar un fet molt important, que va ésser un gran estímul particularment per a la classe treballadora, que va commoraure-la tant sentimentalment com culturalment. Em refereixo a la fundació dels **CORS DE CLAVÉ** l'any 1855. Per a comprendre-ho es pot comparar amb la gran passió de l'actual futbol.

També més o menys per aquesta dècada, aparegué per la vinya una plaga anomenada la Cendrosa, ja que els brots dels caps i raïms quedaven com si els haguessin encendrosat i arribaven a quedar tan aclaparats que no podien créixer ni brots ni raïm. Tècnicament s'anomena oïdium. Es pot combatre ensofrant-los un parell de vegades a la primavera. Encar que això ja va ésser una nova despesa sobre les collites, continuava bona la vida per anar lluitant.

Crec que encara que sigui una nota poc positiva de

la nostra història, s'ha de dir: sembla que era l'any 1871, que una banda de malfactors varen fer un atracament del tren a la sortida del túnel per la part del nostre poble, que hi havia una caseta d'un guarda. Com era de nit, l'obligaren a parar, en pujaren dos a la màquina i immobilitzaren els maquinistes, i dos a cada vagó, feren donar als viatgers tot el que duïen.

Perquè ens puguem convèncer que no hi res de nou sobre la terra.

Des d'un altre aspecte, també els homes del nostre poble es decidiren a formar una societat coral l'any 1879 amb el nom de «L'Agrícola», de molt bon record i bona actuació fins a la Guerra Civil, quan, com tantes altres coses bones, també morí.

Aquest fet produí un veritable traspalsament de la vida local, ja que si fins aquest moment ningú no es movia per a res del poble, ara encara que fos anant-hi a peu, quan s'organitzaven actes o s'inaugurava una societat en altres poblacions es procurava assistir-hi amb l'ensenyà, i així s'anaven eixamplant més i més les relacions dels pobles.

Culturalment i social fou un gran avenç d'agermanament i companyonia, car també formaren una secció d'ajut mutu, que consistia que quan un soci estava malalt, els altres estaven obligats a fer-li tres jornals setmanals a les seves terres.

Tota aquesta tongada de vent en popa, també fou aprofitada perquè dos veïns es veiessin amb cor d'obrir dos cafès amb una sala de ball, anomenats el Cafè de cal Juli i l'altre el de cal Jaume que eren els espec-

En Joan Rabella i Margarit i en Pere Cortès treballant amb les estagues. Durant tota la primera dècada 1900-1910, en Francesc Rabella (Quico Brillo) i en Joan Comas (Cal Man) foren corredors per uns exportadors de Vilafranca de planters de ceps americans en l'època de la fil·loxera i els preparaven a casa seva. (fotog. cedida per Salvador Cortès).

tius noms del propietaris coneguts vulgarment i respectivament pel «Cafè de Baix» i el «Cafè de Dalt».

Disposant de les sales per a poder ballar, el jovent es basquejava per a fer alguns balls amb orquestra, encara que no fos Festa Major, ja que fàcilment podies trobar-ne fins per setanta pessetes netes, per un ball de tarda i nit.

I entrà la dècada dels 80 continuant el bon ritme si bé sembla una mica més boirós, ja que el preu del vi es ressentí bastant perquè els francesos tornaren a collir quasi tant com abans amb la nova vinya.

Per una altra banda aparagué la greu plaga del MILDIU que féu trontollar l'entusiasme de tots els vinyaters. En aquells moments els semblà impossible de poder-ho superar, mes quan els deien que quan atacava no tenia remei i que per tant s'havia d'anar sempre per endavant significava que cada quinze dies o vint dies s'havia d'ensulfatar. Costà molt de fer-ho entendre, i que la gent ho acceptés. Mes la realitat ja s'encarregà de demostrar-ho. Fou una tragèdia.

I la definitiva estava a punt d'arribar, ja que a últims de la dècada i a començaments de l'última del segle aparegué la fil·loxera que només es pot comparar com si totes les aspiracions i afanyos d'aquests dos segles haguessin quedat resumits en un foc d'enscenalls, on, una vegada apagat, no queda res. Com si quedessin tancat i no es trobés la sortida, semblant a un naufragi.

Aquest fet, tan inesperat com insòlit, va produir el mateix efecte que un cop de maça al mig del cap de la

gent. Alguns no ho pogueren resistir, d'altres optaren per abandonar-ho tot i anar a buscar feina a les poblacions més grans de la comarca, mes enllà on anaven, a més de no tenir-hi casa, no sabien fer res, i de les poques coses que podien fer sobrava gent, i ells representaven uns intrusos, i a més amb l'inconvenient de viure separats de la família. La situació era desesperada i angoixosa, perquè tampoc no es veia cap possible solució i, mentre, les vinyes ja mortes s'anaven ermotant, i, de mica en mica, el que havia estat un jardí i una mar de verdor, s'anava convertint en terres plenes d'esbarzers i desolació. Amb aquesta incertesa i desolació s'hi passaren ben bé dos anys, fins que la gent, fent com aquell que ha rebut un gran cop i queda inconscient, al tornar en si digueren: «prou anar com una fulla a la mercè del vent», i decidiren tornar cap a casa, i, junts tots, homes i dones, tothom, a lluitar per mirar de sobreviure d'una manera o d'una altra, especialment a criar conills i gallines, mirar de fer l'esforç d'un porc, al mateix temps que, allà on fins ara eren ceps, sembrar per poder collir menjar, tant per a les persones com per les bèsties.

Durant aquest temps, varen anar alguns propietaris agricultors i enginyers agrícoles a visitar les vinyes del Rosselló que havien mort d'aquesta mateixa plaga primer que les d'aquí, i que havien tornat a ser replantades amb peus de cep americà i empeltades amb sarments dels mateixos que moriren, ja que la plaga afectava només les arrels i els sarments resultaven immunes. En tornaren molt satisfets i entusiasmats, perquè

Carta d'un empresari vitícola de Figueres adreçada a en Francesc Rabella el 1911, tractant la compra d'estaques. (cedit per Modest Ribas i Pastallé.)

1910 y 11		Hoy en "EL SIGLO" REPARTO DE GLOBOS á los niños	
Primera entrega			
a M. Jaime Sabate de Vilafraanca			
Soty aramon injustable	93 mil	a	14 pesetas
1802 pesetas	lat vivero	327 mil	a 350 pesetas
1144 50 metros	3600	a	90 pesetas 108 pesetas
Armas porte de Rapiel	a Vilafraanca	39	pesetas
Total		2595 pesetas 50 cent	
Castellbisbal 9 de Diciembre de 1910			
Segunda entrega de estacas a M. Jaime Sabate de Vilafraanca el 16 Diciembre de 1910			
Soty aramon injustable	105.600	a	14 pta 147840
lat vivero	344 mil	a	350 — — 1204 pes
metros	4.600	a	90 pta 198 pes
Armas porte			3783

3	1	Tornal de cano a la rona	8
"	4	Forcas para la era	4
29	1	Tornal de cano a la rona	8
Junio 7	1	pel id id	8
17	1	pel de manobra al Pou	2

Heredita el 10	
Por una escala del molino de ciento care	425
Cas y fortell de cal Felis	8
1 Armones de centro benon	9925
Partes de sulfato	10
Breca	10

digueren que ja tornaven a collir tants raïms com amb els altres ceps. I això ja va produir una alegria, perquè com a mínim s'albirava una sortida a la pena de no saber cap on anar, encara que amb la depauperació econòmica en què es trobaven, aquesta sortida representava un esforç gairebé sobrehumà.

Ja s'havia arribat a l'última dècada del segle passat i el poble en massa, xics i grans, homes i dones, i cadascú pels seus poders, es van dedicar únicament a mirar de posseir el nou peu americà i a plantar-ne tants com poguessin cada any, al mateix temps que miraven d'anar produint menjar tant per les persones com per les bèsties, i gairebé es pot assegurar que tota aquesta última dècada la varen passar amb aquest afany i esforç. Aquí es pot dir que ara la gent vivien esperançats, ja que havien trobat una solució a la crisi produïda per la mort de tots els treballs i afanys dels llurs avantpassats, i que, al mateix temps, era el seu mitjà de vida únic. No cal repetir que, si cap centim arplegaven, servia per a comprar nous peus americans, la qual cosa ve a significar que econòmicament estaven a zero. D'altra banda, el nombre d'habitants a la fi de la dècada havia baixat a 1.420 (segons la Gran Enciclopèdia Catalana).

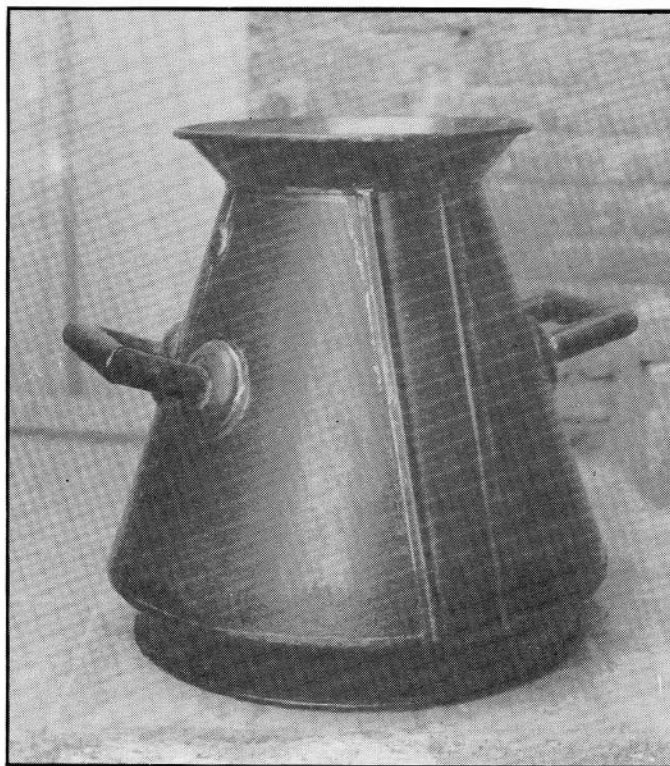
M'agradaria deixar constància d'unes inundacions

que durant gairebé tot el mes de gener del 1898 deixaren tots els horts de l'Areny com un veritable llac. Aquestes inundacions foren degudes a uns forts temporals de llevant amb intenses pluges generals que, al seu torn, foren causa del desbordament del Llobregat. Durant una setmana, i amb molt poques oscil·lacions, l'aigua arribà a un metre d'alçada de la paret de la via del ferrocarril fins a la Masia de Can Pelegrí a l'altra banda del riu, la qual cosa gairebé significa un quilòmetre. L'espai entre la via i la riba també era totalment inundat, ja que pels pous sobreixia l'aigua, i es posava al nivell del riu. Aquesta gran riuada és recordada per la de Sant Antoni, ja que va escaure's en aquella setmana.

Políticament, d'aquesta època no en sé res.

I culturalment, cal assenyalar la creació l'any 1898 d'una nova societat coral que prengué el nom de «Sempre Avant». També hi havia una agrupació d'aficionats al teatre i, a més, la germandat de socors mutus que ja hem anomenat, tenia uns dos-cents socis, els quals, en cas de malaltia, cobraven tres pessetes diàries.

Aquesta era, poc més o menys, la situació de Castellbisbal al començament del segle XX.

La barralonera és una mesura de vi que equival a 30 litres, és a dir, la quarta part d'una carga, o sigui 32 porrons. S'usava per omplir els bots. (fotog. cedida pels Amics del Museu).

PRIMERA DÈCADA

Com ja queda demostrat, en començar-la era completament crítica, tot i que ja hi havia una gran esperança car els primers ceps nous que s'havien plantat demostraven que s'adaptaven molt bé i que rendien tant com els altres; com és natural, l'entusiasme i l'alegria tornava ja a reflectir-se en tots els rostres de la gent. Benvinguda!!

Per tal de fer comprendre millor tot això i la gran atracció que produeix la terra a les persones —pagesos— que s'hi donen, m'agrada transcriure una estrofa del *Cant a la vinya* del gran poeta català Àngel Guimerà, el sentit de la qual em sembla mol exacte. Diu el pagès:

*Jo et vull, i et tinc, mateix que una altra esposa.
Els fills del cor els fem pujar tu i jo.
El meu amor et torna més hermosa.
Et dono fins la sang, amb ma suor.*

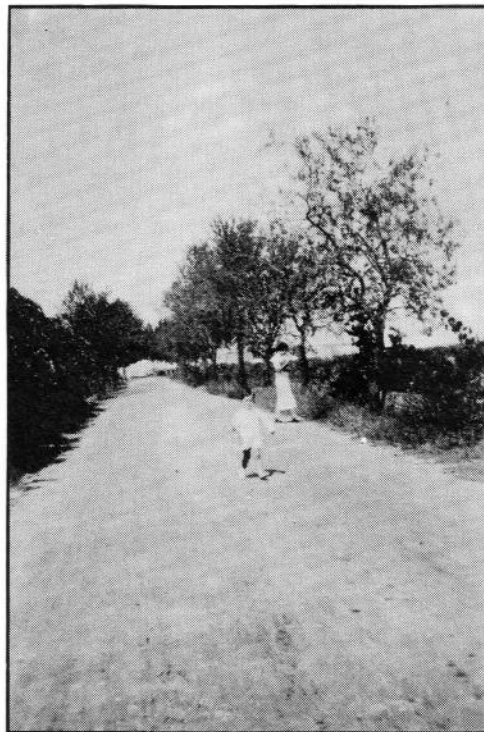
Completament real.

Tant la societat coral «Sempre Avant» com «l'Agrícola», esmentades anteriorment, estaven adherides a «l'Associació Euterpense dels Cors de Clavé», que agrupava totes les societats corals de Catalunya i organitzava excursions artístiques. L'any 1900, aprofitant que a París se celebrava una Exposició Univesal, la dita Associació hi preparà una visita col·lectiva, on prengueren part bon nombre de castellbisbalencs. Aquestes excursions sortien bé de preu perquè eren molt nombroses. M'agrada deixar constància d'aquest

fet perquè, a més de demostrar una actitud més animada, també vol dir que estaven organitzats. Si no, no haguessin pogut participar en actes d'aquesta categoria. D'altra banda, es va anar solucionant el conflicte de l'obtenció del planter dels ceps, aprofitant els sarments i rebrots que treien i fent-los a l'hort perquè així regant-los, traguessin arrels. D'aquesta manera s'estalviaren de comprar-los. I així, amb tots els afanys concretats en aquest assumpte, pot dir-se que a mitjan dècada gairebé s'havien tornat a plantar totes les vinyes, si bé el rendiment encara era molt baix, car aquests nous ceps, quan eren plantats necessitaven dos anys per tal de poder ser empeltats i, una vegada ho eren, en necessitaven un altre perquè l'empelt se sol·dés bé i es pogués desenvolupar.

Crec necessari anotar els preus d'alguns articles de primera necessitat: un jornal, si cap en sortia, es pagava a l'hivern a 2 pessetes i a 2,50 a l'estiu; com que tothom criava bestiar un ou valia 10 cts. en el temps de més abundància i 25 quan anaven més cars; un conill d'1,50 a 2 ptes; un pollastre o gallina de 4 a 5 ptes per cap. Una altra demostració que no corria cap diner és que, excepte el metge i el senyor mestre, tots els altres menestrals del poble, fossin botiguers o boters, oficials, ferrers, paletes, fusters, ... tenien i havien de tenir vinyes i horts per dues raons principalíssimes: perquè a l'ensem que podien recollir els seus fruits, les podien fer treballar per aquells pagesos que no els podien pagar els gènqres que hi anaven a buscar o els treballs que els feien fer.

Tros de carretera que passa pel costat de Can Amat, abans que fos asfaltada. (fotog. cedida per CaN'Amat).

Dono per acabada l'explicació de la veritable epopeia que va representar per a tota aquella gent tornar a posar en marxa la vida del poble amb la nova vinya, però em sembla adient de fer-hi constar la creació de la «Unió de Rabassaires de Catalunya» ja que fou una derivació d'aquest fet.

Què és un rabassaire? És la conseqüència del fet que, quan un hom demanava un tros de terra per a plantar-hi una vinya, generalment es tractava d'un tros de bosc o d'un erm i corria pel seu compte *arrabassar* totes les *rabasses* de mates i arbres, fins a deixar-ho ben net i a punt per començar a plantar-hi la vinya. Tot això es legalitzava amb una escriptura pública davant de notari on hi havia una clàusula que deia que mentre el pagès, que llavors passava a anomenar-se *rabassaire*, cultivés aquell tros de terra estipulat a l'escriptura, *a ús i costum de bon pagès, i complís el que s'havia pactat*, no caducaria mai. Fins i tot pagava la contribució directament a l'estat. Com sigui que a tots aquells anys en què les vinyes foren mortes seguiren aquells altres en què els rabassaires no tenien mitjans per a poder plantar-les, els propietaris es trobaren que no podien cobrar res i aleshores van amenaçar els pagesos dient que aquell que no tornés a replantar de nou el seu tros el perdria. Això va produir un xoc i un mal humor molt gros, com és fàcil de suposar. Varen informar-se per mirar què s'havia de fer i els aconsellaren que, a cada tros que tinguessin, hi plantessin cent ceps nous i miressin de formar un bloc i recollir un fons per a poder pagar un advocat que els

pogués defensar si es presentava algun desnonament. En aquells moments, aquest va ésser l'únic motiu de la creació de la Unió de Rabassaires. Així es pot donar per solucionat el gran problema, diguem-ne de la subsistència. Però en quedà un altre, també de moltíssima importància, que és el de les comunicacions.

La línia del ferrocarril de Barcelona a Tarragona passa uns set km pel nostre terme, i a un i mig del poble i no teníem estació; igualment, la carretera de Martorell a Terrassa circula aproximadament pel nostre terme el mateix tros, tan sols ens en falten sis per enllaçar-hi i per arribar a la de Rubí a Molins de Rei ens en falten tres. Aquesta situació féu que, quan havíem d'anar de cara a Barcelona, havíem de fer aquests tres quilòmetres per un camí veïnal de terra i d'igual manera els sis per trobar la carretera per anar cap a Martorell i Terrassa. El resultat de tot això era que els hiverns, amb les seves pluges, era gairebé impossible viatjar, i molt menys en carro. El tros de carretera comprès entre Can Amat i Can'Pedrerol era anomenat els Fangars i de cara a Terrassa pels trossos més fondos del camí, com per exemple la plana de Can Elies, quasi ni a peu s'hi podia passar. De carros al poble, no arribaven a una dotzena, només hi havia animals de bast. Per comprendre una mica l'isolament en què es trobava el poble només cal dir que més d'una vegada algun taverner de Terrassa, tenint alguna bóta de vi comprada se l'havia hagut de tornar a vendre per no haver trobat cap carro que li volgués transportar. I

Aquesta pot ser una mostra de com s'arreglaven els dormitoris a finals del segle passat en una casa benestant. (fotog. feta a CaN'Amat).

un que tenia carros i animals, veí del poble, que es dedicava a fer de *recader*-transportista, una vegada es va trobar que, portant cinc saques de farina pels forners, des del Canyet fins al poble va bolcar tres vegades i, a l'última, cansat ell i els animals, va desenganxar-los com va poder i va deixar el carro tombat, amb les saques de farina a dins. Els forners, per poder fer pa hagueren d'anar a buscar-les allà on eren. No hi havia altra solució. Crec que amb el que he ressenyat n'hi ha prou per a comprendre si hi havia motius com per estar disgustats tots els veïns. Tot això demostra que des d'aquests punt de vista estàvem més endarrerits que tots els altres pobles de la rodalia, mes ara per demostrar que no era perquè la gent hi estiguessin conformes, crec necessari explicar una millora que va fer que fóssim més avançats que els altres.

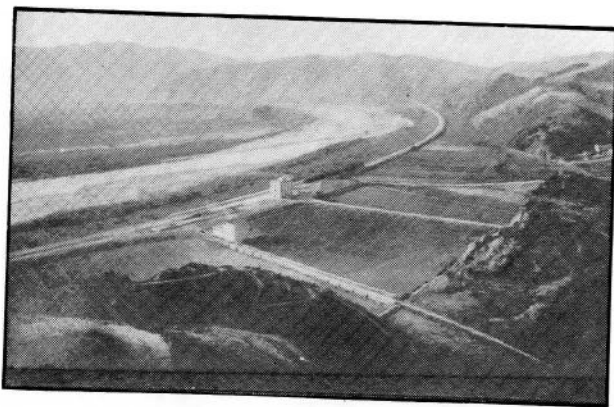
Per motius de salut vingué a restablir-se aquí un jove de Barcelona, fill d'una família benestant. Resultat de la seva estada, a més de recuperar-s'hi molt bé, fou que se li féu agradable la gent i el poble, tant, que es va casar amb una noia i s'hi va quedar a viure i tot. I en aquells moments d'eufòria i satisfacció va voler que en quedés un record, de tota aquesta alegria. En aquella època la il·luminació més corrent era a base de llums d'oli i d'espelmes, tot just començava a haver-n'hi algun de petroli. Doncs bé, ell va proposar de formar una empresa amb el nom de «Societat de gas acetilè de Castellbisbal». Aquest senyor es deia Manuel Anglada i Zorrilla, i era anomenat per tothom el senyor Manolo. Demostrant que la gent no estaven

endormiscats, varen sortir dos propietaris del poble anomenats Miquel Ribot i Bosch i Pere Carafí i Comellas —no sé si hi havia algú més— que varen acceptar la proposta i formaren la societat.

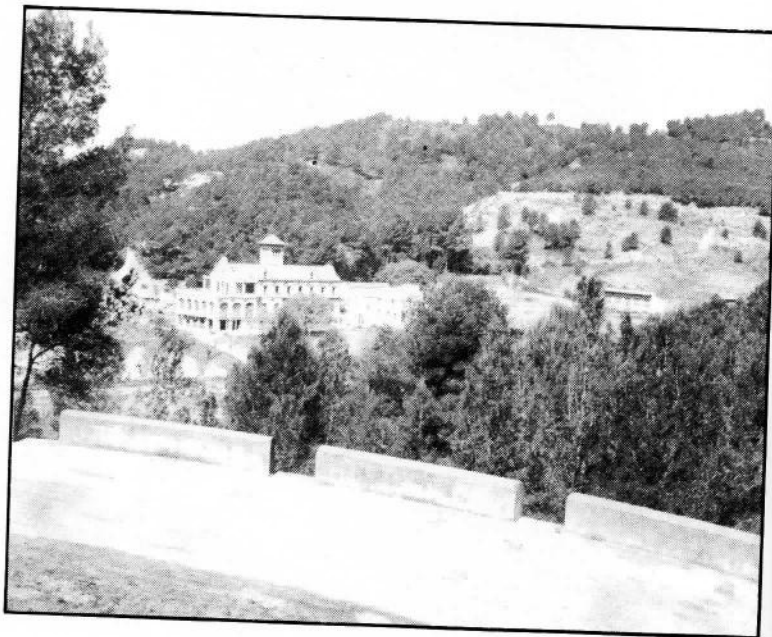
Fundada oficialment i legalment amb el títol abans esmentat i segons uns plànols de professionals i tècnics, es procedí a les instal·lacions públiques que consistien en un gasòmetre al carrer de Sant Miquel i en l'obertura dels carrers per posar-hi les instal·lacions de l'enllumenat públic i particulars. De moment semblava que aquests no s'hi interessessin gaire, però una vegada va haver començat algú, es veia tan de lluny la casa que en tenien, que ràpidament en posaren molts, especialment els establiments. L'enllumenat públic, com és natural, havia de pagar-lo l'Ajuntament i es comprèn que no estaven per fer noves despeses perquè només encenien els llums quan no hi havia lluna i els apagaven a les deu del vespre.

Doncs bé, en aquest punt vàrem anar endavant bastants anys respecte dels pobles veïns.

El problema de les comunicacions continuava igual, només que se'n parlava més sovint; tot per fer i el poble cada vegada més empipat. Quan venien eleccions, que ara ja en podem parlar, tant si eren municipals com de diputats, era l'únic tema que se'ls exigia, i la gent que tenia menys paciència fins i tot els deia, als qui s'hi presentaven, que si anant o venint de Terrassa amb la tartana bolcaven, s'haurien d'espavilar i llavors sabrien si tenien raó o no, d'estar disgustats. Estant així les coses es va presentar l'ocasió per a fer

Vista panoràmica de l'estació. La torre de Can Coromines encara no estava construïda. (fotog. cedida per J. Roig Morral).

Vista de Can Coromines des de la carretera de l'estació, prop del revolt del Pi (fotog. cedida per J. Roig Morral).

l'estació. Un metge de Barcelona va comprar la finca de Can Coromines per on la via del tren passava al llarg de més d'un quilòmetre. A més, l'esmentat senyor era accionista de la companyia anomenada de Madrid-Zaragoza i Alicante (Red Catalana). Com que a ell també l'interessava, en saber que era un desig del poble, es posaren molt fàcilment d'acord i aconseguiren junts, amb l'Ajuntament i la companyia, el permís per a fer-ho. A la primavera del 1903 ja es varen començar les obres, que van durar aproximadament un any. Aquest fet encara va ésser motiu d'engrescament per a tothom i quan tornaven a acostar-se les eleccions, els responsables de llur organització, tant del poble com de Terrassa, ja tremolaven de tornar-los a demanar el vot, no perquè temessin cap violència, mes si pot ser un xic d'esquellots, que semblava que n'hi havia de disposats a fer-ho.

Així estaven les coses, que quasi ningú ja no gosava tornar a venir a fer propaganda electoral ni de cap mena. Fou en aquest moment, amb un ambient encara molt pessimista sobre aquesta aspiració tan desitjada, que de sobte corregué la notícia que a l'Ajuntament havien rebut un ofici del Ministeri de Foment dient que s'havia aprovat la concessió de la carretera de l'empalme de la de Rubí a Molins de Rei a Castellbisbal, o sigui el primer tros de la que s'havia de prolongar fins la de Martorell a Terrassa (4 km). En aquest primer tros, doncs, s'hi va començar a treballar cap a la fi del febrer del 1905. Aquesta realitat només va satisfer a mitges car tothom desitjava que la sortida

del poble fos ben ampla, i per totes direccions; fins i tot els terrassencs no n'estaven gaire, de satisfets, perquè ja preveïen que les relacions que hi havia se'n ressentiren molt. I entre els esforços que hi posaren ells i els d'aquí, que també hi posaren el coll tant com pogueren, aconseguiren que ja anés a la subhasta el tros que faltava definitivament, abans d'acabar l'any (1905) i es posés en circulació quasi tota alhora. Victòria! La seva construcció va durar uns tres anys i mig i entre el personal foraster, que n'hi havia molt, i la natural alegria que, per tot plegat, es respirava arreu, l'ambient només es pot explicar dient que, en general, a la gent el cor no els cabia dins. Ja era hora!! Influiu també en aquest estat d'ànim, la joiosa satisfacció d'haver arribat a aconseguir la més bona plenitud de la nova vinya que tants afanys havia costat i on tothom s'havia esmerçat. Eureka!! La gran satisfacció brollava arreu; així, les dues societats corals, a més de sortir a cantar les caramelles per Pasqua, celebraven concerts i festivals, ensems que procuraven assistir a les poblacions on també en feien, i a les excursions organitzades per l'«Associació Euterpense dels Cors de Clavé» a diverses capitals espanyoles. I si no podien assistir-hi en massa, procuraven que hi prenguéss part una representació que dugués l'ensenya de la societat. Durant aquesta primera dècada anaren a les següents poblacions: el 1901 a Valladolid i Santander, el 1902 a Còrdova i Sevilla, el 1903 a Oviedo i Gijon, el 1904 a Granada i Màlaga, el 1905 a Madrid amb motiu del Centenari de Cervantes, el 1906 a Burgos, Leon i La

Bé pot dir-se que les vinyes envoltaven el poble, tal era la importància del conreu. (fotog. cedida per J. Roig Morral).

Corunya, el 1907 a Almeria i Cartagena i el 1910 a València a visitar l'Exposició Regional.

Això dona una idea de com la gent s'havien sabut organitzar, tot i que econòmicament quasi no corria cap centim —com vulgarment se sol dir— en gran part, gràcies a l'obra del gran compositor i fundador de les societats corals, Josep Anselm Clavé. Sens la més mínima exageració podríem dir que l'entusiasme que més tard hi hagué amb el futbol, mobilitzador de grans masses de públic, hi era llavors amb dites societats. M'agrada explicar algunes anècdotes que ho demostren: el cor l'Agrícola, que estava imbuït de l'ambient que pertot es respirava, es componia de 50-60 coristes de debò, i gaudia de força fama, particularment la seva corda de baixos. Tant, que el mestre que els ensenyava, que també ho era d'altres societats, si aquestes havien d'assistir en algun concurs o simplement un concert, demanava als d'aquí que l'anessin a ajudar. Una altra anècdota és que el cor «Obrers Rubinenses» de Rubí fins i tot una vegada vingueren amb tartanes a buscar tots els coristes, perquè havien de celebrar un gran festival i volien donar-hi més relleu.

Per acabar, crec que cal assenyalar, a més de la gran obra cultural i social i recreativa, que gràcies a l'Associació i a l'organització de les Excursions-Festivals que feien a tota Espanya i més d'una vegada a l'estranger, molts socis havien pogut viatjar, que d'altra manera els hauria estat impossible. Glòria a Clavé! Tot semblava que contribuís a anar vent en popa: els

treballs en la construcció de la carretera anaven a bon ritme; l'estació ja estava en servei; la nova vinya era esplèndida, tant en fruits com en ufana... consegüentment, s'havia esvaït aquella animositat de considerar-se inferiors respecte dels altres pobles conveïns. També per aquests anys va fundar-se una altra Germandat de socors mutus, sota el nom i patrocini de Sant Jaume.

Dintre l'any 1908 va quedar oberta i ja es va poder inaugurar totalment la carretera, 9'700 km que més d'una vegada foren fets a peu, per molts, per donar-se la satisfacció d'haver pogut aconseguir aquesta gran i important millora, que havia fet gastar tanta saliva a tothom. Gràcies a Déu!!

Des d'un altre angle de la vida, local i regional, cal anotar també la creació de la «Unió de Vinyaters de Catalunya» i si ho esmento és perquè, com a tots els pobles vinícoles, els seus organitzadors vingueren a fer unes conferències per tal de formar-hi una delegació. Els motius de la formació d'aquesta Unió van provenir del fet que la nova vinya arribà tota junta a tot Catalunya i amb tanta força que cada any anava augmentant-ne la collita, produint un sobrant de vi que va quedar sense preu ni demanda. No cal dir que aquesta situació era hàbilment aprofitada pels grans magatzemistes, de cara a les seves conveniències. Els grans propietaris vinícoles i tots els principals colliters, preveient el futur, van determinar unir-se per demanar al govern que ajudés a crear una organització per perseguir el frau, obligant a la declaració de la collita i

Grup d'escolars del senyor Gonçal Bonilla. (fotog. cedida per Cal Man).

establint les guies de circulació. Per acabar de fer-ho entendre més bé, explicaven els bons resultats que això donava a França.

Crec que s'adiu molt deixar constància d'un fet que al mateix temps que corrobora la veracitat del que acabo de relatar és una simpàtica nota local. Amb motiu de l'estada a Barcelona de la família reial es va organitzar en honor seu un viatge a Montserrat. I amb un tren especial, havien de passar per l'estació. A tal efecte i per retre-los homenatge es concentraren a l'estació, a més de l'Ajuntament, els somerents del poble i els d'Ullastrell, i també el seu consistori. Aquestes autoritats convingueren que qui li donés la benvinguda fos el senyor rector, Mossèn Josep Griera. I unànimement, li proposaren que li digués que, a ser possible, el preu del vi s'assegurés al mínim de 15 ptes la carga (120 l.) car d'altra manera no se'n podia viure. Sembla que queda prou clara la preocupació que aquest fet produïa. Un altre detalllet que demostra també els sentiments de caritat envers els desvalguts, és el fet que una noia del poble i d'una casa sense recursos de cap tipus i a més molt curtes les facultats mentals, va quedar completament sola per allà els voltants dels seixanta anys, incapaç per ella mateixa de poder subsistir. Per mitjà de l'Associació de les Paüles es va mirar si sortirien trenta famílies que es comprometessin a donar-li dinar un dia de cada mes i unes altres a rentar-li la roba, i en sortiren abastament, i això durà fins a l'hora de la seva mort, que fou com la d'una altra persona. De sobrenom era coneguda per la Teresa

de Cal Deu.

El nivell de vida havia anat millorant notablement, perquè entre la gent que havia pogut anar a treballar a la carretera i els jornalers que necessitaven els qui cultivaven molta terra, els jornals havien augmentat a tres pessetes. Tot aquest entusiasme generava nous desitjos, i ja no faltava qui proposava que no s'havia de parar fins a portar l'aigua al poble. De fet, era una necessitat tan important com la carretera ja que les tres quartes parts de les famílies no tenien altra solució per rentar que el riu i quan venien llargues temporades de mal temps, malament anava l'assumpte.

En política cada dos anys hi havia eleccions municipals per renovar la meitat del consistori que en durava quatre i en les eleccions del 1910 sortí elegit alcalde el senyor Manolo.

Fineix aquesta primera dècada de forma bastant acceptable; encara que, econòmicament, s'hagi de comptar el cèntim —com se sol dir— és molt diferent del seu començament, ja que culturalment, social i política, és bastant important el canvi, el qual, a més de produir una general satisfacció, féu que es notessin unes inquietuds molt saludables.

Creiem que és un deure, de respecte i d'admiraació, deixar constància del mèrit que es mereixen els dos mestres nacionals que en aquesta tongada tan llarga i tan crítica, amb unes escoles que per dur aquest nom eren una perfecta *bírrria* i amb un cens escolar situat entre 110 i 120 criatures compliren quasi heroicament la seva missió. Tot i que la majoria d'es-

*Els homes del sometent, que als seus inicis fou la força pública civil que es presentava en qualsevol mena de conflicte, corresponent a la necessitat de defensa del poble. La seva funció, però, anà canviant al llarg del temps.
(fotog. cedida per CaN'Amat).*

Les toies se subbastaven durant el ball de gala de la Festa Major. Els qui se la quedaven ballaven una peça sols, l'anomenat ball de la toia. (Fotog. fetes a Can Costa.)

colars sortien amb una instrucció bastant elemental, d'analfabets no n'hi hagué quasi cap. Les escoles tenien la particularitat de ser gratuïtes dels 6 als 12 anys. Es deien, la senyora mestra «donya» Carmen Canudas, i el senyor mestre, «don» Gonçal Bonilla. Honor

a ells i que Déu els tingui a la glòria.

Dono per acabada aquesta primera dècada, amb el sobrenom de «dècada de les comunicacions», plena d'esperança.

*Ferrar: una activitat imprescindible. Gairebé totes les cases
tenien animals de ferradura.
(fotog. cedida per Montserrat Junqué).*

SEGONA DÈCADA

Entrem amb bon peu, en aquest nou capítol. La gran inquietud de portar l'aigua al poble havia anat augmentant, si això és possible, des que entrà alcalde el mateix que va fer possible la instal·lació del gas. A l'Ajuntament se n'anava parlant, de tot plegat, i finalment es prengué l'acord de fer els estudis necessaris per veure si seria factible poder engegar el projecte. Aquest era molt ambiciós, ja que es tractava de fer un pou a baix a l'Areny i per una mina anar a buscar el llit del riu per ben ensota, essent així mantingut sempre per l'aqüífer del mateix. Aquest sistema és completament segur i encara més en aquells temps, que el riu no estava tan explotat; ara bé, aquesta forma obligava a elevar l'aigua fins al poble, amb la consegüent maquinària. Com que aquesta maquinària necessitava força per tal de poder funcionar, l'estudi proposava fer venir una línia elèctrica des de Martorell i que continués fins al poble, i d'una vegada instal·lar la llum i l'aigua, amb les necessàries instal·lacions pels carrers, canonades i línies elèctriques, per als serveis públics i privats. No dispo de cap informació de la quantitat que aquest estudi representava, ni tampoc de quant era el pressupost normal de l'Ajuntament, però em sembla haver sentit dir que el multiplicava per més de cent. Segons es va dir, la reacció a l'esmentat estudi va ser unànime: *tot això és impossible*, i es va acordar deixar-ho córrer, per considerar-ho una veritable utopia. Quan es féu públic aquest acord molta gent se'n sentiren molt disgustats, la qual cosa es notava en totes les seves converses, i per altra part també a dins el

consistori n'hi havia més d'un que tampoc no s'ho treia del cap fins que d'aquest estat d'ànim, en sortí la idea de fer un emprèstit i això ja va fer tornar a alimentar les il·lusions i a contribuir a ser el tema de totes les converses. Ara bé, faltaven uns fiadors... i sí, també sortiren aquests fiadors. Crec que es mereixen que se sàpiguen els seus noms: el mateix senyor alcalde, Manuel Anglada Zorrilla, Pere Rabella Reguant, Pere Carafí Comellas, Marcel·lí Puig Comellas i Pere Ribas Elies. Tots ells es mereixen el reconeixement públic perquè varen veure clarament que el que el poble demanava era d'una raó i necessitat molt gran i no els va saber gens de greu de responsabilitzar-se'n, per benefici de tots.

És necessari fer un incís per fer constar que com que aquest Ajuntament ja regia de l'any passat, tots aquests tràmits i treballs ressenyats fins aquí ja varen ser fets en aquell any. La proposta de l'emprèstit va tornar a fer que el consistori es reunís, reanimant-lo tant, que va aconseguir-se l'acord de tirar-ho endavant. D'aquesta manera, poc més o menys a començament de l'any 1911 ja s'emprengueren els treballs de l'estudi ressenyat.

Ni quan varen començar la carretera l'entusiasme de la gent era tan gran com ara, car per dir-ho amb poques paraules, vessava pertot arreu. Hi havia una brigada que feia la línia elèctrica des de Martorell, al mateix temps que una altra anava fent el pou, i una altra, els transformadors i la caseta del motor i, de les bombes. El dipòsit per a l'aigua s'havia d'instal·lar al

L'envelat, l'era de Cal Mateu i el dipòsit de l'aigua muntat al turó. La fotografia és posterior als anys vint. (fotog. cedida per Josep Duran i Fajardo.)

Turó de cal Mateu i havia de ser de ferro, muntat sobre uns pilans i també ja s'hi començava a treballar. Per la Festa Major del poble, que és per Pasqua florida, ja van cremar alguns llums a la plaça, encara que d'una manera molt improvisada. Potser hi havia mig poble, a veure com s'encendrien sense que ningú no ho fes.

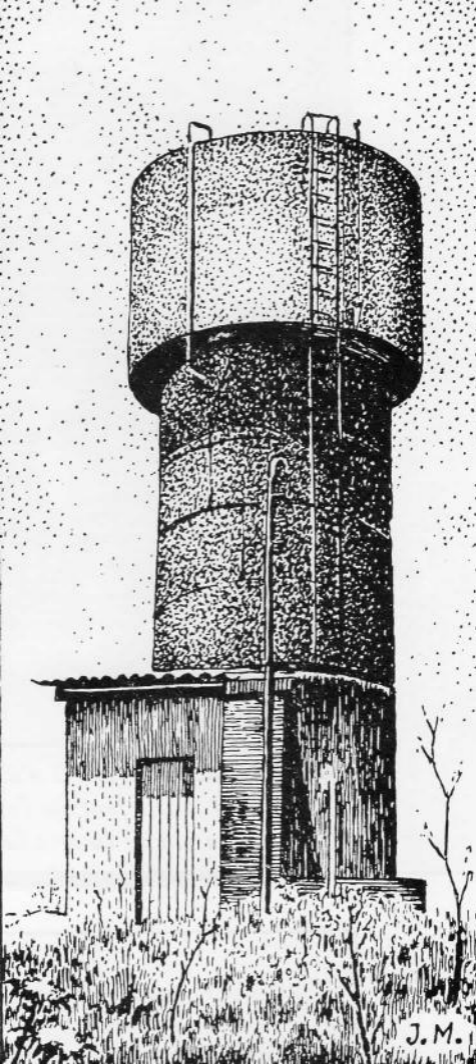
Que el projecte que s'estava realitzant potser era massa gran per la capacitat de la població, es va anar veient quan la realitat va encarregar-se de fer sortir imprevistos i obstacles, a mesura que anaven avançant les obres, capaços de fer trontollar les conviccions més arrelades, però es veu que aquestes ho eren tant, i tan generals, que es va poder superar tot, gràcies a Déu. Tant dintre del municipi com a fora ja es començava a parlar que tota aquesta gran millora mereixia una extraordinària inauguració, i a ser possible que fos dintre del llavors pròxim estiu. Preveient que era impossible que tot fos acabat en la seva totalitat, es va decidir de fer la instal·lació tant d'aigua com de llum, del carrer Major; llavors tots els esforços es dirigiren a poder aconseguir que això fos així abans del setembre ja que després resultava massa enllà de la tardor i per l'esmentat mes, que és el de la verema, el poble no està pas per festes. Resumit i estudiat, s'acordà fer-la pel diumenge 20 d'agost.

També s'escau fer esment que com gairebé arreu, el poble està dividit en dos grups que generalment s'anomenen com els de dalt i els de baix, i que quan un té la majoria l'altre està a l'oposició. Així, sol passar

que a qui li toca de ser-hi, en fer-se una millora només hi troba inconvenients; doncs bé, tant ara com quan es va fer la carretera, tothom ho aprovà. Faltant un parell de mesos per a la data fixada, ja es va començar a parlar del programa, però el que més interessava era que, almenys, aquell dia pogués rajar l'aigua a la font de la plaça i cremar els llums del carrer Major i també els dels principals establiments que hi havia, la qual cosa no va poder ser.

Perquè tothom hi cabés, es va muntar un envelat a l'era de Cal Mateu, que juntament amb la silueta del dipòsit d'aigua muntat al turó, com si presidís tota l'obra i la festa que s'estava celebrant, li augmentava majestuosament el relleu. A més, aquests fets són l'extraordinari de la festa, car sortint d'una crisi tan llarga i gran, quasi pot assegurar-se que ningú no n'havia vist mai cap, d'envelat. El dia assenyalat i amb una orquestra de les de més categoria, es va celebrar un ofici solemne presidit per totes les autoritats locals i per algunes de comarcals; tanta gent, que l'església resultà del tot insuficient. A continuació, tota aquesta gentada es traslladà al transformador del final del carrer de Sant Gregori per procedir a la benedicció de totes les instal·lacions. Per celebrar-ho, es va acabar amb un refresc públic.

A la tarda, a l'envelat, i per una companyia de comèdia catalana del primer actor J. Pubill, es va representar la magnífica obra d'Ignasi Iglesias *Foc nou* que fou un èxit complet, tant artístic com d'assistència. Sent la màxima diversió el ball en aquell temps, era

J.M.

*El grup d'escolars de Do
nya Anita. Al fons es
peus del primer dipòs
d'aigua. (fotog. cedid
per Cal Man.)*

inauguració del proveïment d'aigua a Castellbisbal. Hi podem veure l'alcalde senyor Manuel Anglada al costat de la font, a l'esquerra. Era l'any 1911. (fotog. cedida per Joan Roig Morral, treta de la revista gràfica «Blanco y Negro» publicada a Madrid.)

Quan es creà el Centre Catòlic (1912) s'hi va fer un teatre però faltava algú que organitzés el grup. Fèlix Furés fou, quan tenia 16 o 17 anys, el creador i l'animador d'aquest grup, el Grop Artístic. (fotog. cedida per Montserrat Furés.)

unànime el parer que per com era d'important la festa que se celebrava, només una nit de ball era molt poc, i a més, tractant-se d'una bona orquestra, encara feia de més mal deixar. Per aquesta raó, un nombrós grup de jovent anaren a proposar a la comissió de festes de fer-ne també l'endemà; després d'assegurar-se que ni l'envelat ni l'orquestra tenien compromís es va poder fer, essent tan completa com el primer dia. Més detalls de l'eufòria: aquest mateix grup va proposar que en record d'aquesta gran festa es traslladés la Festa Major en aquesta mateixa data, que representa aquesta gran efemèride.

A aquesta proposició, l'Ajuntament va contestar que ja en parlarien (pensant que potser no n'hi havia per tant) però la idea anava creixent, fins a aconseguir que en una sessió se n'hagués de parlar, i ara sí que va sortir l'oposició i es negà al projecte al·legant la tradició, dient que no estaven disposats a tirar-ho endavant. Una mica per «puntillo» i una mica perquè la idea anava encara creixent públicament, la majoria va acordar de fer una enquesta pública. A tal efecte es passà a recollir casa per casa el parer de cadascú, i es va dir que es procediria segons els resultats de l'enquesta. Ara ja no s'anava tan d'acord, es van formar dos grups, un anomenat dels pasqüeros, i l'altre, els del 20 d'agost i, particularment els primers van fer tots els esforços per sortir-se'n amb la seva. Mes no pogueren, em sembla que no arribaren a obtenir el 40% d'addictes. Posades les coses en aquest punt, la majoria consistorial que havia guanyat la votació es va

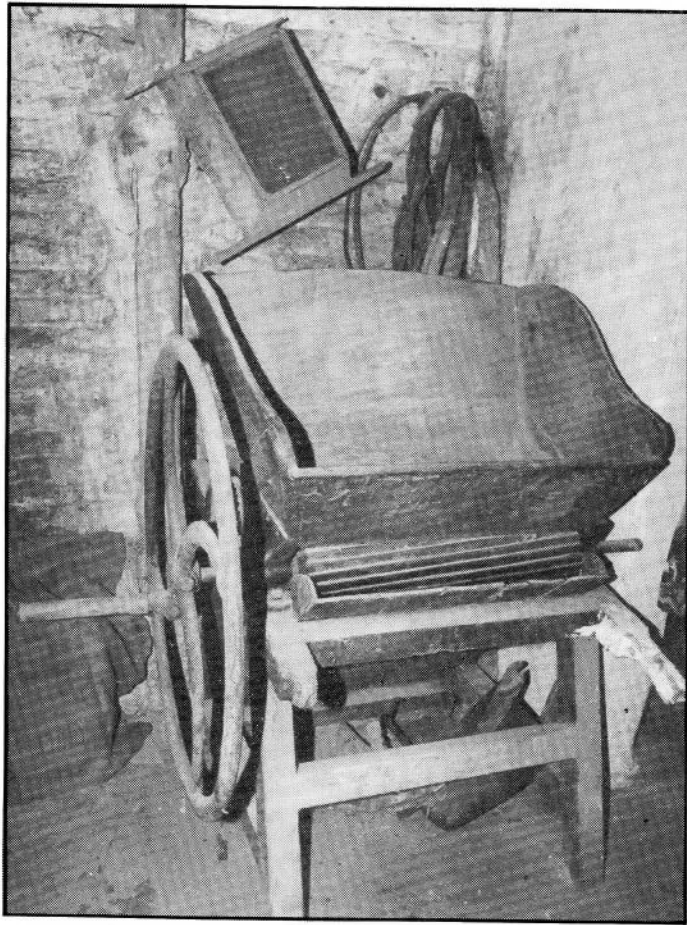
veure obligada a tramitar el canvi esmentat i, a tal efecte, va nomenar una comissió que en tingués cura, i ho aconseguí, després de no pocs treballs amb les autoritats competents, i de la ferrenya oposició de la minoria municipal. Tot aquest fet causà que durant tres o quatre anys se celebressin tres festes majors. Finalment, sigui perquè per Pasqua el temps no s'hi presta tant i que pel gener és la patronal de Sant Vicens Espanyol (que resulten molt properes), la primera va anar perdent adeptes i s'imposà finalment la del 20 d'agost.

I s'arribà feliçment al final de l'obra projectada, que es continuà sense córrer tant. Em sembla que es pot ben assegurar que amb aquesta gran obra es van acabar de construir els fonaments del futur de Castellbisbal.

Gràcies a tothom.

La gent del poble havien aconseguit les seves més grans aspiracions. Ara bé, això produïa noves necessitats: per una part, ja es començava a demanar la carretera de l'estació car quan feia mal temps, era poc menys que impossible de poder-hi anar. Ara, tot això s'anava resolent a poc a poc i amb gran satisfacció.

A la fi del 1912, als baixos de la Rectoria i amb motiu de la fundació del «Centre Catòlic Obrer», s'hi va instal·lar un localet compost d'un cafè i d'una saleta d'espectacles. Tot i que va anar portant una vida modesta, d'allà va sortir un grup d'aficionats al teatre, amb el nom de «Grop Artístic», que més que un grup fou una veritable soca d'on varen anar xuclant la saba,

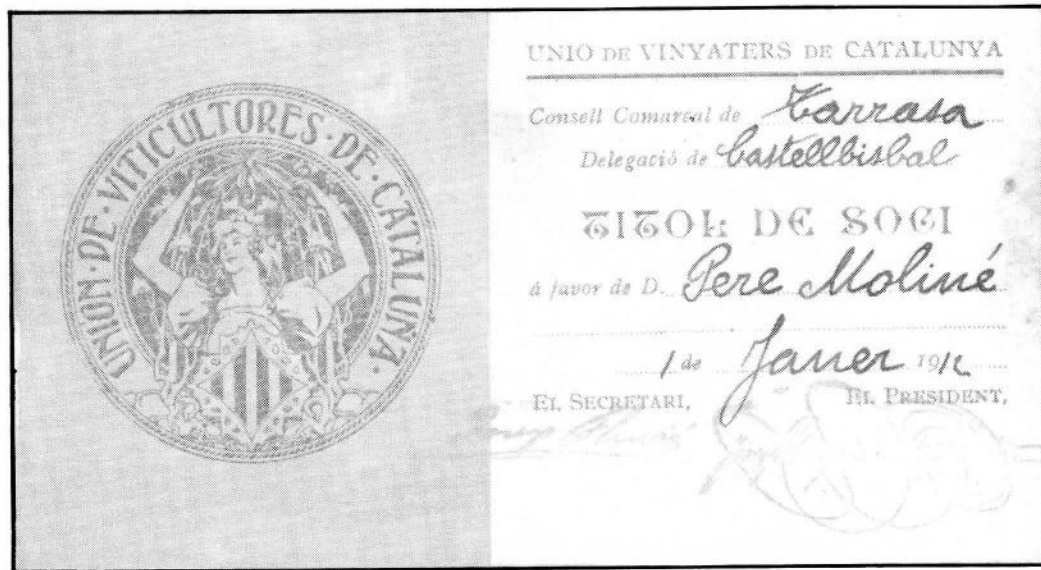

Trinxadora de raïm, usada fins l'aparició de la moderna anomenada contínua, que absorbeix també la funció de la premsa. (fotog. feta a Cal Pupí).

fins al daltabaix de la guerra, tots els grups d'aficionats i també bona part dels de després.

Formant part de tota aquesta eufòria que deixem anotada, no faltaven tampoc les preocupacions, i entre les més fortes hi havia la de poder donar sortida a la superproducció de les collites del vi, que es pot dir que no tenia preu. El motiu principal d'aquest fet és que la vinya arribava ara tota junta, amb tota la seva força de producció. Es necessitava tenir amestat amb algun taverner o comissionista perquè et comprassin una bóta de vi, i, amb aquestes condicions ja es pot suposar a quin preu. Quan estava tan encalmat s'havien fet vendes a 7, 8 i 9 ptes carga (120 l). Per mirar si és que es podia trobar alguna solució al problema, bregava intensament la Unió de Vinyaters de Catalunya que, des de la seva creació, va agafar molta empenta. Com més anaven al fons d'aquesta qüestió més van anar descobrint els grans obstacles i imponderables que havien de vèncer. Convençuts que era imprescindible desenvolupar una intensa campanya de propaganda per a mentalitzar i aixecar el caràcter tan individualista a l'ensens que pessimista i fatalista de la pagesia, es varen organitzar unes assemblees generals que se celebraven cada any en la capital de la comarca d'una província diferent de les quatre catalanes. Aquestes assemblees duraven dos dies ja que, a més de rendir comptes, s'organitzaven unes conferències amb sessions de diàleg a fi de poder sospesar les veritables aspiracions i mentalitat de les diverses comarques que contribuïren a dita Unió. Crec també conve-

nient explicar tot això perquè d'una d'aquestes assemblees es derivà un fet que en gran manera afectà la viticultura local. L'any 1913 es va celebrar aquesta assemblea a la ciutat de Cervera i quasi es pot assegurar que l'únic tema va ésser el mercat i els preus del vi. Diu que amb frases com aquesta es va començar a tractar el tema: «Encar hi haurem de regar les cols. Si no mirem d'arreglar-ho nosaltres, no ens ho arreglarà ningú», i d'altres de semblants o pitjors. Amb una tensió d'aquest tipus es va alçar un membre de la presidència, tan afectat com el qui més d'aquesta situació i amb una veu que ressonava, va obrir el diàleg d'aquesta manera: «Germans: hi ha una solució, però, perquè sigui vàlida hauria d'ésser possible canviar-nos la mentalitat, com les serps la pell. Mes —continua— i encara així no seria suficient perquè ens quedaria la qüestió econòmica». Enmig d'una atenció total, exposaren que aquesta solució consistia a crear a cada poble un Sindicat Agrícola, formant una Federació, presidida per la mateixa Unió. Una de les seccions principals havia de ser el celler cooperatiu, i a continuació muntar una fassina per a poder destil·lar totes les brises i els sobrants del vi i els més inferiors, ja que tots aquests gèneres van a parar a les mans dels comerciants que, a més de fer-se ells mateixos els preus que volen, amb el mateix alcohol que en treuen fan deu mil combinacions en llurs magatzems, sempre en perjudici nostre. I va acabar dient que si els nostres pares i avis havien fet l'heroicitat de veure la mort de la vinya vella i de trame'tre'ns la nova amb tota la seva ufanor i immune a la

Carnet de la Unió de Vinyaters de Catalunya, sindicat que impulsà la creació de delegacions i la formació del Sindicat Agrícola. (cedit per Vicenç Moliné i Amigó.)

plaga de la fil·loxera, nosaltres teníem l'obligació de lluitar per tal de sortir d'aquest marasme, que no deixava tampoc de ser-ne una de ben dolenta i problemàtica.

M'ha semblat necessari explicar tots aquests fets que s'aparten de la vida del poble perquè es pugui comprendre la reacció que va produir al grup de Castellbisbal que assistí en aquella assemblea. Aquesta era pel mes d'abril. Uns quants, o gairebé tots els qui van assistir-hi, es trobaven en la plenitud de la seva vida i afectats totalment per la crisi que estem descrivint, i tornaren tan entusiasmats i decidits a fer una fassina, que ja s'hi havia de destil·lar la brisa d'aquell mateix any. I ja tornem a ser de cara a una nova utopia, com la de l'aigua i la llum de l'altra dècada. De moment, varen anar a trobar el delegat local de la Unió de Vinyaters, que també tenia els mateixos afanys i ideals. Junts, acordaren passar un imprès a cada casa del poble explicant el que es proposaven fer, que era a iniciativa de la direcció de la Unió de Vinyaters, al mateix temps que se'ls convidava a una reunió general el diumenge. Aquesta reunió fou presidida pel delegat local dels Vinyaters i l'exposició del tema correngué a càrrec del secretari de la mateixa delegació i un dels assistents a Cervera. L'assistència fou total i després d'oberta la sessió i d'exposar els motius de la convocatòria, explicaren que es tractava de mirar si tots plegats podien trobar una solució per poder aconseguir el que havien proposat a l'assemblea de Cervera els dirigents de la Unió. L'assembleista que era a la presidèn-

cia va anar explicant punt per punt el que hom havia proposat de fer i ho devia saber dir tan bé, que ja es va començar a aixecar algú dient que per sortir d'aquest desesperat encantament, haurien d'estar disposats a qualsevol sacrifici. En aquell moment es va sentir un crit que deia: *Doncs diguen, què s'ha de fer?*. El secretari va exposar el pla que havien estudiat:

Primer. Formar el Sindicat Agrícola i aconseguir la seva legalització.

Segon. Per muntar una fassina, calia pensar que representava un gran avantatge de poder disposar dels cups de l'antiga casa de cal Sala per ensitjar-hi la brisa. D'aquesta manera de moment no caldria amoïnar-s'hi.

Així es va acordar i també que la comissió encarregada de fer els treballs de la creació del Sindicat fossin els tres mateixos que presidien. També acordaren de tirar endavant tot el projecte i de fet, hi lluitaren fins a la seva total realització. Crec que el mínim que es mereixen és que siguin recordats els seus noms:

—L'assembleista que fou el primer president del sindicat era en Jaume Comellas Morral, caràcter actiu i de poques manies a l'hora de respondre els catastrofistes.

—Gabriel Torras Pastallé, delegat de la Unió de Vinyaters de Catalunya, en fou també, vice-president, de caràcter moderat, i prompte a trobar resposta als dubtosos i als esgarriacries.

—Miquel Canals Pastallé, secretari de la delegació local de la mateixa Unió, fou nomenat administrador

SINDICATO AGRÍCOLA
de Castellbisbal

IMPOSICIÓN NÚMERO 160

El socio D. *Jaime Bonellas Morral*
ha satisfecho la suma de veinticinco pesetas para atender a los gastos de instalación y funcionamiento de la destilería de orujos.

Castellbisbal 1 de Octubre de 1913

V.º B.º
EL PRESIDENTE, *J. Bonellas* EL TESORERO, *Fedro Canadell*

Per tal de tirar endavant el projecte de la fassina els socis van sotscriure obligacions de vint-i-cinc pessetes com ara la que reproduïm. (cedit per Cal Carnisser.)

de tot aquest projecte; jove instruït, posseït del do de l'amabilitat i la simpatia, s'encarregava d'anar activant tots els treballs necessaris per tal de portar a cap el projecte.

Ja érem al mes d'agost quan es va aconseguir la legalització del Sindicat. Esperant aquest fet, passant de fer algunes consultes necessàries sobre el projecte, que generalment havien servit per anar veient les moltes dificultats que hi hauria, no s'havia pogut fer res més. Les dificultats consistien en el fet que per a muntar una destil·leria de brises és suficient un edifici regular, mentre que, per a fer-ne una de vins, tot ha d'ésser més alt i més gran. La caldera de vapor és imprescindible en tots dos casos i a més, calen uns terrats expressos per tal d'assecar-hi el tartrà que surt de la brisa. De tot això no se'n pot prescindir.

llita dels raïms que es va cridar a una reunió general per exposar tot el que queda explicat anteriorment, i determinar el que s'havia de fer. Alguns van dir que, amb tan poc temps, ho consideraven gairebé impossible, i encara més davant d'una despesa tan forta. Però el parer de la gran majoria fou que no es podia deixar passar aquesta ocasió tan eufòrica, que de moment es recollissin les brises i, mentrestant, s'estudiaria la manera de posar-ho en pràctica. I així es va acordar. La presidència va proposar que, per tirar-ho endavant, creia que era necessari que tothom se'n responsabilitzés i que, a tal efecte, es passaria un exemplar dels estatuts a cada casa i que al cap de quinze dies hi hauria una altra reunió general, on de primer s'elegiria la

nova junta directiva a l'ensems que es presentaria l'estudi que s'hagués fet. Arribats a la nova convocatòria i elegida la primera junta directiva, quedaren confirmats els qui la presidien i també aprovats els estatuts. En aquests hi havia una clàusula que deia: «... perquè pugui funcionar la fassina és imprescindible que hi hagi brisa, per tant el soci és obligat a lliurar-la, i tan sols per aquest motiu, el soci que deixi de fer-ho serà donat de baixa sense cap dret a reclamació.» Fou aprovat unànimement.

L'estudi fet per la comissió fou el següent: «El propietari de can Margarit, en Pere Carafí, ha cedit el terreny per a la construcció de la fassina i de l'edifici del sindicat, al final del carrer del Raval, per la qual cosa la Junta i els socis en resten molt agraïts. Hem parlat amb els operaris, paletes, ferrers, fusters, i rajolers, a veure si es volen o poden comprometre a fer les obres esperant a cobrar quan la fàbrica funcioni, i s'hi han compromesos tots, des de primer fins a l'últim; referent als socis, proposem que sigui obligat sotscriure una obligació de 25 ptes com a mínim cadascú (naturalment, qui pugui més que hi posi les que ell pugui), a més de comprometre's a les recollides de les brises i a encupar-les, esperant també a cobrar la feina, tant de peó com de carro, igualment que els altres.» Per deixar-ho ben concretat s'acordà de fixar el preu dels jornals a tres pessetes els de peó i a nou el de carro. Sobre el preu de les brises s'assenyalà el de 2 ptes els 100 kg, a més, que, una vegada destil·lades, es retornaria per adob a cada soci la mateixa quantitat

L'any 1913 es fundà el futbol club de Castellbisbal; en Salvador Valdés, jove barceloní promès amb una noia d'aquí el poble, en fou l'impulsor. Començava a prendre vol una nova activitat. (Fotog. cedida per Montserrat Ribas i Comellas.)

Castell Bisbat Partide de Foot Ball 7- Eloy

Bodas de Oro y Fiesta Mayor

C. F. CASTELLBISBAL

PROGRAMA DE ACTOS

Días 18 - 20 - 21 y 22 de Agosto de 1963

Reproducció de la portada del programa de la Festa Major del 1963, que se celebrà conjuntament amb les bodes d'or del Club de Fútbol de Castellbisbal. (fotog. cedida per Modest Ribas i Pastallé.)

Mostra d'un rebut del Sindicat Agrícola durant els anys en què es destil·lava la brisa a Castellbisbal. Any 1914. (cedit per Cal Carrisser).

de què havia fet lliurament. Cal recordar que l'any anterior la recollida la féu un fassinaire de Rubí i només va pagar-la a 1'50 ptes amb l'agreujant que si els pagesos varen voler cobrar-la hagueren d'anar a fer-ho allà. Fou acceptat tot aquest plantejament, excepte pel que fa a les obligacions, car hi va haver bastants socis que varen demanar de fer-les amb el valor de la brisa que donarien, ja que no els venia bé de fer-ho en metàl·lic. Fou acceptat així.

La recollida de la brisa es va fer amb tota normalitat, a mesura que s'anava produint, i es va encupar tal com s'havia acordat. I no es pot fer menys que contar si n'havia de ser, de gran, el drama que estaven sofrint els vinyaters, quan tothom fins i tot els que no en vivien directament, s'oferien amb tots els seus esforços a lluitar per mirar de poder superar-ho.

És de justícia fer recordança que els homes que fundaren la Unió de Vinyaters de Catalunya varen aconseguir treure del més pèssim i estèril individualisme la gent del camp, ja que entre les assemblees anyals i el butlletí mensual, varen infondre una mentalitat i un esperit d'unitat i sacrifici a la pagesia tal com queda explicat de la d'aquí, i a tot Catalunya; el que demostra això que diem és la gran florida de sindicats i cellers cooperatius que es feren arreu. Qui van ésser aquests homes? El marquès de Camps, Josep M. Puig de la Bellacasa, Francesc Santacana Romeu i Josep M. Rendé, entre els principals. Deixem per a més endavant veure les dificultats que comportà de posar en marxa la fassina.

Dintre d'aquest any 1913, una nova activitat s'ha d'afegir a la història local: la fundació del FC Castellbisbal. L'activitat ho era tant, de nova, que es pot dir que d'esport no en sabia res ningú. El motiu fou, senzillament, que un jove barceloní molt entusiasta del futbol es va prometre amb una noia d'aquí el poble i no va parar fins aconseguir de fer un equip i la fundació del Club. En aquest punt vàrem anar avançats d'uns quants anys amb els altres pobles veïns. El seu nom era Salvador Valdés.

En les activitats artístiques i culturals, les dues societats corals continuaven assajant i participant en les festes i concerts organitzats per altres societats pertanyents a l'Associació. Un dels concerts més importants que es van celebrar dintre d'aquest mateix any, fou el que la societat «L'Agrícola», amb motiu de la inauguració del nou estendard, va fer el segon diumenge de maig. Hi assistiren la junta en ple de l'Associació i un bon nombre de societats de Barcelona i de poblacions veïnes, amb la cooperació de la banda militar del regiment de Bergara. L'Ajuntament també s'hi adherí, i, d'acord amb ell, s'anà a canviar el nom del carrer Vell pel de Josep A. Clavé. En aquest acte de canvi de nom, presidit per les dites autoritats, i juntament amb totes les societats assistents, acompanyats musicalment per la banda, va cantar-se conjuntament la gran cantata nacional «el Glòria Espanya» i el «Pom de flors», ambdues peces del fundador dels cors i mestre compositor Clavé. S'oferí un refresc a tots els assistents, i tothom brindà pel lema de les so-

La Societat Sempre Avant uns anys després de ser transformada en Orfeó per Miquel Blanch. (Fotog. cedida per Maria Pastallé i Amat.)

cietats corals, inspirat pel mateix Clavé: Progrés, Virtut i Amor. Es clogué l'acte amb un gran ball en obsequi a tots els assistents.

En aquella època, aquesta festa fou unànimement qualificada com mai vista en el poble. Glòria a Clavé!!

A les dues germanats de socors mutus que existien només hi podien entrar els homes, doncs, en aquest moment se'n creà una altra, amb el nom de «Mare de Déu de la Salut», on s'admetien també dones. I encara que pausadament, s'anà notant un ambient més sociable i menys crític. A l'entrada del 1914 s'anà acabant l'edifici de la fassina, i ja s'hi començà a instal·lar la destil·leria, la capacitat de producció de la qual era de 72 hl de vi diaris, i de brisa uns 1800 kgs també per dia; la producció diària d'alcohol arribava als 200 l. Es calculava que s'estarien uns tres mesos per a poder començar a treballar-hi. La casa constructora digué que no podia esperar tant de temps a cobrar, reclamava que almenys se li avancés una quantitat, que ningú sabia d'on podia sortir, i digué que d'altra manera no podia continuar. Hi ha un aforisme català que diu: «A grans mals, Déu ajuda», doncs, quan es va començar a dir que havia sortit aquest conflicte i que la junta directiva no sabia com sortir-se'n, es va oferir en Josep Dinarés (l'avi Oreneta), boter d'ofici, el més antic del poble, a deixar la quantitat que es necessitava, 20.000 ptes per a poder tirar endavant i a l'ensens que no quedés com una vergonya i una acusació d'impotència de tot el que molts havien considerat com una bogeria, principalment els fassinaires de la comarca.

El problema de la venda del vi era tan aclaparador que pesava com una llosa damunt de l'esperit dels pagesos i els oprimia talment la respiració. I d'aquesta situació, encara que indirecta, en sortí la professió de repartidors de vi, dits barraloners o garrafaires, ja que qui tenia un familiar o un amic a Barcelona, li anava a oferir el seu vi, portat a casa seva, generalment amb una garrafa a coll de 16 litres. Les despeses eren: 1,50 ptes de mig jornal, 2,20 del tren i 1,60 del dret d'entrada, donaven un total de 5,30 ptes venut a 50 cts el litre, eren 8 ptes, de manera que en restaven en net 2,70 ptes 16 litres, la qual cosa equivalia a 20,25 la càrrega (120 litres) quan moltes vegades els comerciants no arribaven ni a la meitat. Aquest fet tan insignificant, que ni valia la pena de ser esmentat i que en principi no tenia cap altra importància que la de representar un cop de geni per tal de no quedar-se encarcerat, va fer obrir els ulls i les potències, car abans de passar tres mesos, ja hi havia algú que hi anava en carro, prosperant tan ràpidament que tots els pobles vinícoles dels voltants de la ciutat, foren invadits pels pagesos, que s'oferien a servir-los el vi i d'altres productes de la seva collita a domicili, i tingueren molt bona acceptació pels qui ho havien de rebre. Es podia dir aquí aquella dita que diu que no hi mal que per bé no vingui. Amén.

En les altres activitats, tampoc no quedàvem enrera, ja que em sembla que fou aquest mateix any (1914) que la societat coral «Sempre Avant» va transformar-se en orfeó amb el mateix nom i tingué molt bona acceptació i èxit.

Amb els ensulfatadors s'han evitat moltes males anyades. (Fotog. cedida pels Amics del Museu.)

I continuant amb la gestació de la fassina i del Sindicat agrícola (i perdoneu la meua insistència en aquest assumpte, que no és altra que la voluntat de deixar ben clar quin era el tarannà d'aquells homes, que per extensió, crec és el de tot Catalunya), a últims de març ja es va poder posar en funcionament la destil·leria. Un muntador de la casa constructora es quedà uns quants dies per tal ajudar a posar en pràctica els homes que n'havien de tenir cura, i, una vegada fet això, varen continuar bastant normalment fins a arribar al final de les existències, 312.240 kgs, que duraren fins a primers d'agost. No cal dir que el resultat s'esperava amb molta expectativa. Per al funcionament de l'esmentada destil·leria eren necessaris cinc homes diaris. Prèviament ja s'havia acordat que tot i que havien d'esperar a cobrar la seva feina fins que es pogués cobrar de resultes d'haver pogut vendre alguna partida d'alcohol, ho cobrarien tot íntegre i, de la mateixa manera, tots els materials que es necessitessin per a llur funcionament, i el restant seria repartit a un tant per cent a qui hi tingués bestret. Encara que no extraordinari, el resultat fou satisfactori, tant, que es pogué fer amb molta satisfacció la nova recollida de brisa que ja s'acostava novament i que poc més o menys, fou com la que acabem de relatar.

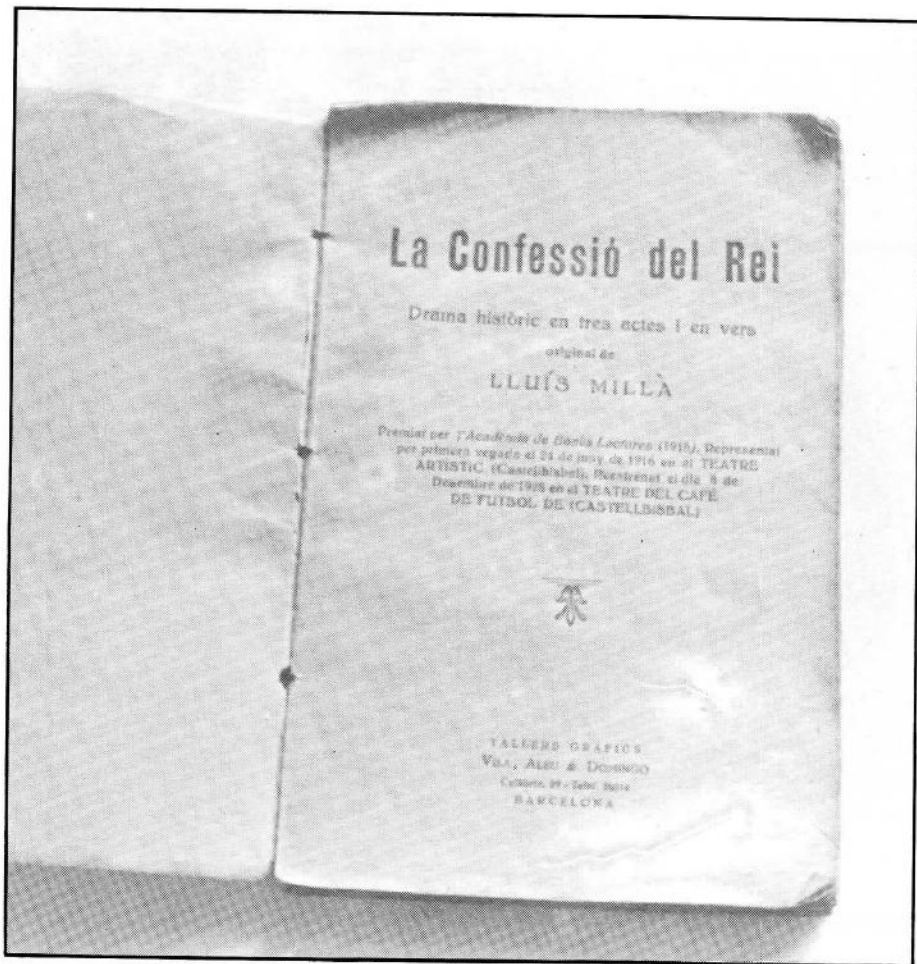
Dintre d'aquest mateix any, les dues societats corals foren invitades a la gran concentració que es féu a Montjuïc amb motiu de posar la primera pedra a l'Exposició Internacional de 1929. Ben cert que hi prengueren part amb les respectives ensenyes. Igualment «L'Agrícola» va estar representada amb dita ensenya

juntament amb una comissió d'uns deu coristes, a una exposició que se celebrava a Lió (França).

Érem als primers d'agost, i en un d'aquests, passà un fet de molta transcendència, i a més, com més tard es pogué comprovar, molt tràgic: Alemanya havia declarat la guerra a França, i el conflicte acabà estenent-se a tot Europa. Aquesta anotació, que sembla que no tingui res a veure amb la nostra història, l'esmento perquè més tard les seves repercussions hi influïren bastant. Aquest conflicte és conegut amb el nom de la Guerra Europea.

Seguint el curs de la fassina i de les seves peripècies veritables, cal dir que els dirigents de la Unió de Vinyaters, vistes les enormes dificultats que calia superar per tal d'arribar a construir-ne una a cada poble, va llençar la consigna que no era possible fer-ho d'aquesta forma i que el que calia fer era convertir-ne una en comarcal; aquest fou l'origen del Sindicat Vitícola Comarcal de Martorell, que agrupava uns trenta pobles al seu voltant, i un altre a Vilanova i la Geltrú. El de Martorell va inaugurar-se el 1917.

També aquí cal explicar un altre fenomen de la naturalesa: el dia 22 de febrer del 1915, des de les nou del matí fins a la posta del sol, va girar-se una forta ventada de ponent que va arrencar arbres de totes les menes i els molins de vent que hi havia per aquí quedaren inutilitzats. A la plana de Can Margarit tombà un carro carregat de llenya, i al pla del Climent, un altre, que marxant del temporal, va trobar-se aixecat juntament amb persones i animals i tot va volar a baix el terraplè. Les teulades que estaven de cara al batent

Portadella de l'obra teatral «La Confessió del Rei» de Lluís Millà on es diu que fou estrenada a Castellbisbal l'any 1916. Obra de rerafons històric sobre Fra Berenguer de Castellbisbal, confessor del rei Jaume. (Fotografia feta a l'arxiu dels Amics del Museu.)

directe de la força del temporal s'hagueren de reparar totes, car la majoria de les teules voleiaren emportades com si res. Les persones de més anys no recordaven haver-ho vist mai, i, per ara, gràcies a Déu, no ho hem vist més.

Ja som a l'any 1915 i a primers d'abril s'havia acabat la campanya de destil·lació de les brises de 1914. Sembla ser que a causa de la pràctica que els operaris havien anat adquirint, els resultats havien estat mes bons. Això, com és natural, produí una satisfacció i un engrescament que feren pensar a la gent de fer un cup allà a la mateixa fàbrica, ja que així s'estalviarien diàriament els acarretjos per a portar-hi les brises des dels cups de cal Sala, la qual cosa, a més del seu lloguer, feia pujar moltes pessetes cada temporada. La situació, però, no era propícia per a fer noves despeses; ara bé, el pensament que era convenient fer-les per tal d'evitar totes aquelles altres, al mateix temps que, més s'estarien a començar-los, més estarien per poder-lo fer servir, féu que es prengué l'acord d'estudiar-ho. L'estudi fet per la Junta directiva fou acceptat unànimament; consistia que cada associat havia d'acceptar com a mínim a fer tres jornals de peó o un de carro, esperant a cobrar quan tots els altres deutes fossin liquidats, al preu de tres pessetes els primers i a nou els segons. I es varen començar els treballs preliminars. Crec necessari remarcar que quan els altres pobles s'estranyaven del que havíem fet, reconeixíem tots plegats que era a causa de la casualitat de poder disposar dels cups de Cal Sala; es pot considerar que hauria estat impossible de no ser així.

Es desvetllaven els preus del vi amb una demanda bastant activa, més que res per unes invasions de mildiu que eren molt generals (fins i tot a França), i entre aquest fet, i la guerra, que cada dia es veia més complicada, la demanda de vi, i d'altres productes com ara fruites, llegums, teixits, pujà en gran manera.

En aquest moment el grup artístic s'havia fet tan popular que l'autor teatral i propietari de l'arxiu, Lluís Millà, havia escrit una obra històrica dedicada a la dita agrupació del poble de Castellbisbal, amb el doble motiu de l'afecte que sentia pel grup i d'ésser fill del poble un personatge de l'esmentada obra. El títol de l'obra és «La confessió del rei». El rei és D. Jaume el Conqueridor, i el personatge és Fra Berenguer de Castellbisbal, confessor de D. Jaume. El mateix autor Millà va tenir cura de la direcció i el muntatge, i l'obra va ésser estrenada el 24 de juny, amb tant d'èxit que hagué de repetir-se l'endemà.

Un altre pas endavant en les comunicacions locals foren la instal·lació, aquest mateix any, del servei telefònic, que consistí de moment en una abonat a la central de Martorell en nom de l'Ajuntament d'aquí. Ara només quedava insistir per tal d'obtenir la carretera de l'estació.

Les repercussions de la Guerra Europea cada dia es feien sentir més directament, tant per bé com per no tant, car a mesura que Europa anava convertint-se en un veritable volcà, tots els qui podien escapar-se'n venien a parar aquí a Espanya que, juntament amb Suïssa, foren les dues nacions que no hi eren implicades. Aquest fet féu que, a Barcelona, hi acudissin gent

Amb l'ajuda de les noves sínies el rendiment dels horts, que semblaven jardins, augmentà. (Fotog. cedida per Montserrat Ribas i Comellas.)

de tota mena i categoria, cosa que a la llarga, revolucionà tots els costums i formes de viure; tant, que va ser quan es va construir el gran Casino de la Rabassada i una línia de tramvia, construïda exprés, per a major comoditat dels qui volien anar-hi. Tot això ho ressenyo perquè es pugui comprendre els trasbalsaments que també es produïren a casa nostra.

De la mateixa manera que als centres industrials es treballava al màxim per enviar productes de tota mena, particularment metalls i teixits, es feia el mateix amb el menjar, i això produïa un augment del preu diari, a l'ensens que, als mercats de per aquí, la demanda era triplicada, i també els preus. Com que fins ara el deler principal de la pagesia era collir vi, fins i tot els horts de l'Areny eren plantats de ceps en la seva meitat. Aviat es va veure que un cep, a més de requerir moltes més atencions que els arbres i plantes, també necessitava molt més temps per a donar fruit, això féu que els més decidits, i a darrera els altres, anessin convertint aquells terrenys en un veritable jardí d'arbres, de les millors menes, i també de plantes com maduixeres que aquí encara no es coneixien. Tots aquests canvis obligaren també a modernitzar els cultius, particularment la forma de regar, i en aquest moment fou que es començaren a instal·lar unes sínies més modernes i de més capacitat, i sense tardar gaire, algun motor de gasolina.

Tot aquest relat, bastant a la llarga, és només per a donar una idea de com s'anaven produint els canvis, que, des d'una situació estàtica, s'anà a una commoció molt saludable que afectava tant el qui tenia l'explota-

ció d'algun negoci com el qui vivia d'un salari.

Als centres fabrils, ja feia temps que hi havia bastant mala maror, i al camp, si quan vàrem entrar al 1917 encara es guanyaven tres pessetes de jornal (i encara gràcies), ara ja se'n demanaven cinc, i no faltava qui les donava. Per aquest motiu no existí polèmica al camp, perquè ara els qui podien anar a vendre's els productes a mercat, ho podien pagar, no igual els qui encara vivien de la vinya, que eren la majoria; per a ells la cosa anava diferent.

La mateixa transformació que es produí als horts de l'Areny, es va començar a les vinyes, tot adaptant-les per tal de poder-les llaurar, aclarint-les i canviant els diferents tipus de ceps, de manera que va anar quedant gairebé únicament el tipus anomenat «xarel·lo» per tal com era un cep de llarga vida, molta ufana i bon vi, i blanc, que és més apreciat. Aquesta operació d'aclariment de les vinyes va ésser positiva per moltes causes; per un cantó s'estalviava molta feina de mà, car amb els animals s'hi podia passar sempre que convenia, i també resultava més fàcil per abonar-les a l'hivern. D'altra banda, a l'hora de la verema es podia passar per tot arreu i, a més, finalment, va quedar demostrat que, als ceps, els era convenient, doncs els que hi quedaren van donar tant de rendiment com quan hi eren tots. Aquest estat d'ànim i satisfacció estava en els semblants de la gent i en totes les seves converses.

La demanda i els preus del vi cada dia eren més bons i com que continuava sent la primera riquesa del poble, no cal dir la satisfacció general que es respi-

N'Esteve Sala, fill de Castellbisbal, fou un important impulsor de la indústria hotelera de l'època. A la fotografia el veiem fent el xut d'honor del partit de futbol que es jugà l'any 1935 contra els veterans del FC Barcelona. (fotog. cedida per Esteve Sala i Solé.)

rava. Això produïa que d'una manera suau i segura es notés una evolució en tots els aspectes, d'un augment del nivell de vida molt sa, perquè arribava a tothom, cadascú pel seu esforç. I primer uns i després els altres, espontàniament començaren a restaurar façanes i a fer voreres, i acabaren per donar una silueta més alegre i agradable a la nostra estimada població. Ja era hora! Gràcies a Déu!

En anys de collita normal de raïms, a l'hora de la recol·lecció el poble prenia tot l'aire d'haver de passar un gran esdeveniment ja que per venir a ajudar a la recol·lecció, hi venien de quatre a cinc-centes persones forasteres que es quedaven mentre durava.

Arribem a l'any 1918, que em sembla que és quan es va arribar a la superació de tota aquesta eufòria que venim relatant. A causa d'unes eleccions de diputats, Castellbisbal va ser l'únic poble del districte de Terrassa on va guanyar una candidatura catalanista, i aquest fet tan senzill motivà que el Centre Regionalista de dita ciutat organitzés un acte d'homenatge a la nostra població, amb el nom d'«Aplec de germanor». Presidit per l'entitat «Schola cantorum» amb el president Emili Vadiella, el seu director, el cèlebre Joan Llongueres, juntament amb el conjunt de rítmica i plàstica s'organitzà l'homenatge el diumenge dia 7 de juliol.

N'Esteve Sala, fill destacat del poble, i en aquella època propietari del Restaurant Royal i de l'Hotel Orient de Barcelona, també volgué contribuir-hi organitzant juntament amb el seu personal, un dinar de

germanor on eren convidats tots els vilatants. Perquè tot això fos possible, es cobrí tota la plaça amb una vela i, a sota, s'hi muntaren quatre rengles de taules i un bon escenari per a fer-hi tots els actes, els quals consistiren en els ballets, en les actuacions dels dos cors locals i en els parlaments al·lusius a la festa-homenatge. De festa insòlita i extraordinària va ésser qualificada en general per part de tothom.

Seguint el tema sòcio-cultural, el grup d'aficionats al teatre «Grop Artístic», procurava, particularment en totes les festes més assenyalades, fer representacions de molt de gust i amb la col·laboració d'artistes de renom com la Maria Morera, les germanes Antònia i Pepeta Farrés, l'Àngela Quart i les germanes Mestres entre d'altres, seguides amb molt d'interès.

També gaudiren de molta simpatia un parell d'audicions que poc més o menys solia fer anyalment l'orfeó «Sempre Avant».

D'altra banda el cor «L'Agrícola» preparà també una excursió col·lectiva pels dies 15 i 16 d'agost a Amposta que fou un veritable èxit.

Tots aquets bons vents que continuaven bufant bastant bé foren molt favorables per a prosseguir i acabar d'arribar a la fi de tot el que era imprescindible de la fassina del sindicat agrícola. Aquesta temporada ja es va inaugurar el cup que s'havia començat tres anys enrera, i que, segons els entesos, valia més que tot l'edifici de la fàbrica i la maquinària que hi havia a dins, tot junt. Feia deu metres de fondo per nou de diàmetre i com que en fer el sot trobaren bastant ai-

En Miquel Blanch fou el fundador de l'Orfeó Sempre Avant i l'impulsor dels concerts regulars que, anyalment, aquest Orfeó celebrava. Fou també el creador de l'Orfeó Pàtria de Molins de Rei i un dels directors de l'Orfeó Manresà. (fotog. cedida per Montserrat Ribas Comellas.)

A mitja tarda, l'hora de berenar servia per a trencar la feina i refrescar-se una estona. (Cedida per Montserrat Ribas Comellas.)

Visió actual de la fassina. De la tossuda lluita dels seus fundadors, en quedà, després, l'edifici, propietat del poble.

gua es féu imprescindible de construir-la sola sobre uns pilans d'uns 65 cms. que connectaven amb un pou fet a l'altre costat dels murs del cup, on confluïa, i per allà, l'anaven traient quan convenia. Estava previst per una capacitat de tres-cents tones de brisa, i es va inaugurar aquella mateixa anyada, raó per la qual es pot dir que quedava gloriosament acabada la gran tenacitat d'uns homes que, amb la seva fe, varen aconseguir fer apagar la rialla mofeta dels qui, quan els primers començaren la gran aventura, els tractaven d'il·lusos, molts especialment els fassinaires particulars, que veien amb molt mals ulls totes aquelles organitzacions i que a més d'un associat aconseguiren seduir amb paraules i fins i tot amb diners, per tal que s'esborressin, fent-los entendre que tot allò era un projecte impossible. Per altra part, ja només havien de pensar en la liquidació de tot el que representava, car ja es tenia tot el que calia per tal d'assegurar un bon funcionament. Victòria!

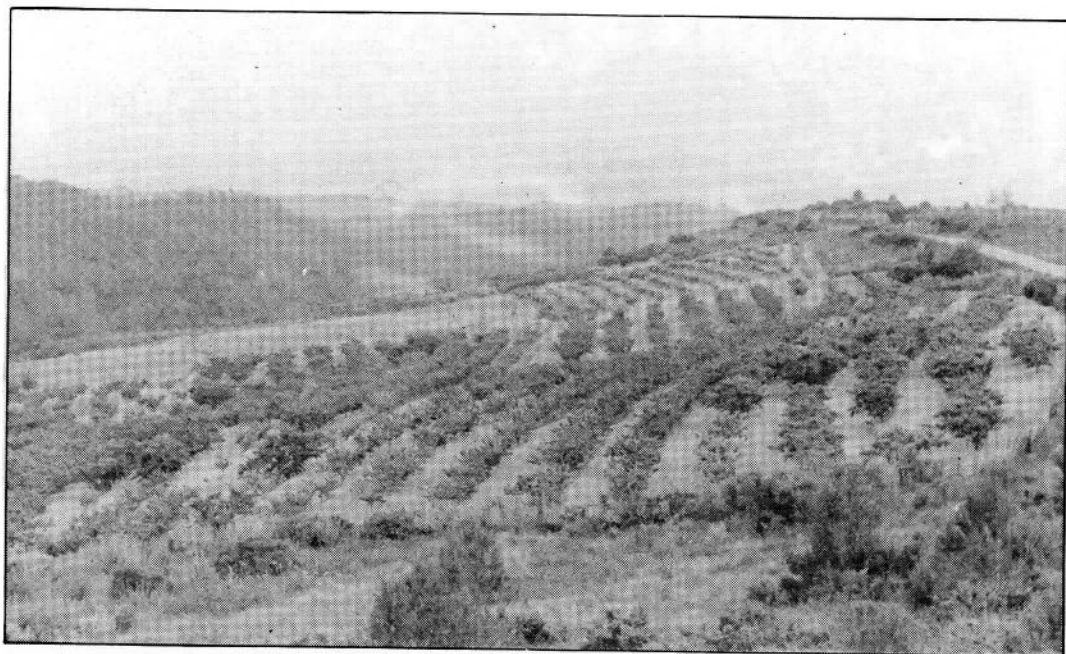
I fins ara tot semblava que anava de cara, però... tot de cop es tomba la moneda, i surt la creu. I quina creu!! Cap a últims d'estiu i durant tota la tardor es declarà una epidèmia de grip tan forta que en el nostre poble tingué conseqüències molt dolentes. Al mes d'octubre van haver-hi trenta defuncions. Varen suprimir-se els tocs de campanes, ja que hi havia dies que entre uns i altres, no podien parar de tocar. En fi, fou una tragèdia que va deixar mal record i ben marcat l'any 1918, perquè algunes famílies varen davallar tant que algunes no se'n pogueren ni refer i els seus efec

tes malestrucs duraren fins a la primavera. Mal record. Per tal de fer més suau aquesta trista notícia, ens agrada anotar que mentre l'estaven travessant, es va acabar la Guerra Europea, que també començava a preocupar tothom (11-11-1918).

La vida anava canviant la placidesa que tenia al començament d'aquesta dècada, com si l'evolució que s'anà desenvolupant en tots els aspectes, hagués produït una alteració en les relacions socials i laborals. D'una banda, als estats que guanyaren la guerra, les associacions obreres reclamaren i exigiren molt, i tampoc no els podien fer callar de cap manera; les millores que aquests aconseguiren també les reclamaren els d'aquí, com és molt natural. I la gent del camp també demanava. Diuen que amb l'augment dels jornals, dels adobs, i del sulfat i del sofre, una carga de vi i una quartera de blat gairebé costava el doble del que valia cinc anys enrera. Per aquesta raó es demanava que fossin rebaixades les aportacions de fruits al propietari.

En aquesta evolució, on semblava que els fets s'estalenessin, es produïren uns canvis tan inversemblants, que semblava impossible que es poguessin veure mai. Així, es donà el cas que alguns propietaris que es conreaven la part més bona de la seva finca, a base de mossos i jornalers fixos, es van veure espantats de poder-ho continuar, per les mateixes causes de l'augment esmentat anteriorment, tot i que no havien de pagar de la seva collita res a ningú, i a més a més, gairebé no existia per a ells l'agreuament del transport del

Del resultat de la prova de fer pressequers a les vinyes aquesta fotografia actual n'és un exponent.

que es produïa.

Amb el que hem relatat fins ara es pot comprendre fàcilment que totes aquestes qüestions s'anessin caldejant bastant.

Apartant-nos una mica de la història local, farem un xic de referència a les demandes de les sindicals obreres, que durant aquesta guerra passada, s'organitzaren molt bé i en les seves reivindicacions demanaven una pensió de jubilació digna, deu dies de vacances pagades, i la jornada de treball de vuit hores. Els efectes que produïren aquestes peticions a la majoria de patrons, i per escriure, a la gent més conservadora, i també a una part de les autoritats, eren molt irritants. Tant, que eren considerades com una greu provocació, i pròpies de desvergonyits. Doncs bé, aquest mateix any, per un decret del govern, s'implantà la jornada de vuit hores (1-11-1919). I també més o menys per aquestes dades i a través d'unes lluites bastant violentes, aconseguiren també les altres dues reivindicacions. No cal dir que aquestes conquestes de la classe obrera mitjançant els seus sindicats produïren un estat de marginació i d'impotència, que arribava a semblar com si els treballadors de la terra no fossin ni carn ni peix, car no es podien considerar assalariats, perquè constava que treballaven pel seu compte, però d'altra banda tampoc no disposaven de res perquè podien ésser desnonats de les seves vinyes pel propietari, si és que aquest els avisava judicialment i amb un any d'anticipació. La idea que era necessari agrupar-nos sindicalment va començar a gestar-se en mig de l'ambient

del fantasma de la inestabilitat del que era el nostre únic mitjà de vida, de l'augment del cost de la producció i també de la total indefensió en què ens trobàvem.

L'evolució continuà tan accelerada que moltes coses que semblaven intocables es canviaren com si res. Així, com que el cultiu de la vinya és el que necessitava més atencions, molt més temps per a fer el seu curs, i per altra banda la fruita continuava tenint bastant demanda i bons preus, es provà de fer pressequers a les vinyes. Com es demostrà que s'adaptaren bé, cada any se n'hi plantaren més, de manera que resultà que s'anaren canviant els ceps, tot i això, però, la vinya continuà essent el producte més important.

I així, amb un cert nerviosisme i bastant insatisfacció, ens anem acostant a la fi d'aquesta dècada, la qual demostrà que és veritat allò que diuen que quan més es té, més es vol i es necessita.

Els propietaris rurals que es conreaven part de la seva finca donaren als seus treballadors les terres que es cultivaven per no ser-los rendibles, segons pròpia declaració. També això fou una causa de l'evolució que anteriorment comentàvem. Aquest fet indirectament abonà la raó de les demandes i queixes del parcer, al mateix temps que féu madurar la idea de l'unió, almenys entre els de tot Catalunya.

Dintre el camp de les diversions, s'hi afegiren, i amb bastant dèria, el futbol i les bicicletes.

El cor «L'Agrícola» acordà adherir-se col·lectivament a una visita a la ciutat de València amb motiu de

les seves festes, que havia preparat l'Associació de cors de Clavé.

Continuen els mateixos senyors mestres, amb les mateixes escoles i el mateix nombre d'alumnes, si bé, lògicament, la seva situació havia anat millorant al ritme de la del poble. Bé que s'ho mereixien.

L'evolució gairebé es podria qualificar com a revolució, en tots els aspectes; els horts de l'Areny on poca cosa es feia, esdevingueren uns veritables jardins d'arbres i plantes. Al començament d'aquesta dècada, gairebé tot es regava a cops de galleda i en aquest moment es feien servir unes sínies modernes i de molta capacitat, i hi havia algun motor de gasolina; referent a les vinyes, on tot s'havia de fer a braços, ara es llauraven totes, i on el terreny no ho permetia, es deixà perdre. Com és molt natural, tot això requerí que s'anessin canviant els animals, ja que si aleshores eren suficients uns de petits i de càrrega, ara foren necessaris uns de més potents i de tirar. Els carros passaren, d'una dotzena, a més de dos-cents, perquè hi hagué moltes cases que en feien servir dos, un per anar al

camp i un altre per anar al mercat o a repartir vi, car va prosperar molt, aquesta forma de negociar-lo. Tot aquest moviment tan actiu produí un augment de treball i més personal, la qual cosa, naturalment, afectà també els salaris, els quals passaren, de les tres pessetes del començament, a set i a vuit, i si es tractava de sulfatar, segar o batre, fins i tot arribaven a deu o dotze.

Poc més o menys és així com acaba aquesta segona dècada. Si la primera em sembla que fou important quant a les comunicacions, encara ho fou més aquesta (instal·lació de l'aigua i d'electricitat). En l'aspecte social, es produí com un miracle, i en l'econòmic, podria dir-se que el nivell de vida augmentà el doble d'una forma general.

Que duri!!

Un altre detall que ve també a corroborar el que s'ha dit anteriorment, i que se m'oblidava, és que la fassina del sindicat també pogué augmentar el preu de la brisa als seus socis a quatre pessetes, la qual cosa fou rebuda amb molta satisfacció.

Panoràmica d'una vinya actual.

TERCERA DÈCADA

Per una banda queda ben demostrada la satisfacció general produïda per aquest augment del nivell de vida, que es feia ostensible a tots els estaments, mentre que per l'altra, queda l'agredolç de veure les conquestes obtingudes per la classe obrera, de qui pot ben bé dir-se que passà d'ésser considerada quasi com un objecte, a situar-se a nivell de persona amb qui s'ha de dialogar, a l'inrevés del que passava amb la gent del camp, que quan protestaven per alguna cosa o demanaven alguna millora, invariablement s'havien de sentir dir gairebé sempre: «*si no t'agrada, deixa-ho!*».

Així les coses, és fàcil de comprendre que les relacions no eren gaire amables entre rabassaires i propietaris, i també ho és que gairebé tothom veia impossible d'aconseguir res, sense formar una gran Unió. Mes, en el camp, on els pagesos treballen de sol a sol isoladament, cadascú al seu tros, es feia molt més difícil si es compara amb el que passava a d'altres oficis. Però aquesta preocupació, es comprèn que era tan intensa i general, que va arribar a trobar el ressò necessari quan algú va començar d'interessar-s'hi.

Recordo haver sentit a dir que una de les primeres espurnes que varen sortir demostrant interès per aquesta situació, pervingué d'un jove estudiant de qui es deia que havia acabat els estudis, no sé si d'advocat o de metge i que procedia de ple de dintre d'aquest problema, de manera que s'interessà a fer un estudi a fons dels seus orígens. I segons deia, procurava de ser completament sincer i just. De resultat de les seves

investigacions declarava que els contactes llavors actuals es remuntaven al temps feudal, on les persones eren considerades un objecte propietat del senyor de manera que no tenien res ni podien disposar de cap cosa en absolut. Ara bé, l'aspiració d'aquella gent era tan gran que no paraven mai de demanar que els deixessin cultivar terres pel seu compte, així es comprèn que acceptessin tota mena de condicions, les més usuals de les quals eren les que obligaven el pagès a arrencar —o *arrabassar*— totes les *rabasses* i soques de tota mena de mates i arbres que hi haguessin al tros de terra erma o bosc que li havia estat cedit (d'aquí nasqué el nom de *rabassaire*); en fi, a posar-ho en condicions de poder-hi plantar la vinya. En aquest punt el jove reconeixia que s'havia fet un gran pas endavant, i que, a causa d'aquell fet i a la tenacitat d'aquella gent, moguda també per l'entusiasme de considerar-se alguna cosa, va produir-se el miracle que es convertís en un autèntic jardí allò que no havia estat res més que una selva.

Aquella gent havia aconseguit la seva més gran aspiració, però els quedava una recança que ni els deixava dormir i era, senzillament, que s'havien de fer uns documents per a llur tranquil·litat, on es responsabilitzessin els drets i deures d'ambdues parts. I fos perquè el feudalisme anava de baixa, o fos pel que fos, aconseguiren que el que els havien concedit s'acredités davant de notari, en una escriptura pública enregistrada al Registre de la Propietat, i fins i tot pagant la contribució directament de l'Estat. La clàusula

Con R.^l orden de treinta del propio mes de Mayo se remitió todo al nuestro Consejo para q.^e consultase lo q.^e se le ofreciese: en cuyo estado y en diez y siete de Junio siguiente se presentó por los referidos Curas Parrocos y Ayuntamientos el Pedim.^{to} q.^e dice así = M.P.S. Benigno Mariano Santos en nombre y virtud de los poderes que presente de los Curas Parrocos, Justicias y Ayuntamientos de las vuestras Villas y Lugares de Martorell, Papiol, San Andres de la Barca, San Vicente de los Huertos, Pallejá y Castell Bisbal del Corregim.^{to} de Barcelona en el Principado de Cataluña por el recurso mas conforme a justicia ante V.A. digo: Que mis Partes recurrieron a S.M. en diez y nueve de Mayo proximo pasado haciendo p.^{nte} que los dueños delas tierras emfiteuticas o Señores del directo Dominio les incomodaban por medio dela R.^l Aud.^a para despojarlos sin embargo de haber satisfecho el canon corriente segun estaba pactado, sin querer parar la consideracion en q.^e dhas tierras en lo antiguo fueron peñas, lagunas y matorrales espesos, y que a expensas de sus ascendientes se pusieron en terminos de labrantias y suplicaron el remedio de estas violencias respecto a q.^e se les mantuviese en su posesion del dominio util segun el igual lance lo tenia declarado el Señor Rey D.ⁿ Carlos tercero en el Reyno de Galicia, dando comision al Consejo al intento, y la R.^l Persona acordó se informase por V.A. en su razon.

Aquest tros és extret d'un document escrit a mà conservat en l'Arxiu de l'Audiència de Barcelona en el «libro diez y ocho de acordadas del Reyno del Señor don Carlos IV, de 1806, tomo I», pàgines 52-78. Aquesta reproducció fou editada per la Generalitat de Catalunya, Departament d'Agricultura, l'octubre de

1936. Aquest document és, especialment, una queixa contra els intents dels propietaris de terres de considerar expirats els contractes de rabassa morta abans de temps i d'impedir la seva renovació. (document trobat actualment per Albert Ruiz Eliés.)

principal de l'esmentada escriptura era la que especificava que únicament podia caducar en cas d'abandonament, o sigui, que havia d'ésser conreada a ús i costum de bon pagès, i com a mínim havien d'estar en ple rendiment les tres quartes parts dels ceps.

Les condicions imposades i acceptades pels conreadors eren generalment a parts de fruits; en els terrenys més fèrtils eren al terç, és a dir, dues parts per al pagès i una per al propietari; tant si es tractava de raïms com de gra, anava a càrrec del rabassaire transportar-ho fins a casa seva.

Havent pogut aconseguir un dels anhels més desitjats de tots els qui mai no havien pogut disposar de res, ni de la seva mateixa persona, es donaren en cos i ànima a treure trossos de terra especialment per a vinya i sembradura, ja que per a aquells homes, era com si, acostumats a la foscor, els sortís el sol. Tot i que no sabem exactament quan es produïren tots aquests fets, creiem no equivocar-nos gaire si diem que era per allà a mitjan segle XVIII, o sigui, quan feia poc que s'havia dictat el tristament famós decret de Nova Planta.

I si esmento això és perquè tots els establiments de nous trossos de terra que es feren en aquest segle varen ser fets en llengua catalana, no sé si perquè els notaris no en sabien d'altra. Invariablement, tots començaven amb aquesta solemne entrada: «En nom de Déu, Amén». Tot aquest relat és encara segons aquell jove estudiant, el qual continuava explicant que a

causa de la vida austera i a l'afany i satisfacció d'aquelles famílies, es produí el miracle de la recuperació dels mitjans rurals, tant d'habitants com de nivell de vida.

Durant tot el segle XVIII, tota aquesta satisfacció i afany va produir com és molt natural una riquesa que es notava en tot, molt més si es té en compte que es ve d'un temps en què no es podia disposar de res i així els pobles creixien en tots els aspectes.

Aquesta és la cara bonica de la moneda, que, com totes, té també la seva creu.

I ara ja podem parlar amb documents: en un Butlletí de la Conselleria d'agricultura del govern de la Generalitat hi ha la còpia d'una demanda que feren l'any 1805 els senyors rectors i jutges de les parròquies de Sant Vicenç dels Horts, de Pallejá, de Sant Andreu de la Barca, de Martorell, el Papiol i Castellbisbal, dirigida a l'Il·lustríssim Senyor Corregidor de l'Audiència de Barcelona, per tal que intercedís a sa Majestat el Rei, que no pogués ser possible la injustícia que representava assenyalar un límit de durada als contractes o establiments de terrenys a quaranta o cinquanta anys, per més bon estat en què es trobessin, car dita llei representaria la pèrdua total dels drets que cada rabassaire tenia al seu tros.

¿Com és, un es demana, que precisament fossin aquests senyors els qui es van preocupar per aquest assumpte? Doncs perquè eren les úniques institucions que llavors hi havia. Com sigui que tots aquests pobles tenen el terme molt muntanyós i sabien que el

Doscientos setenta y dos mrs.

SELLO SEGUNDO, DOSCIEN-
TOSSETENTA Y DOS MARAVE-
DIS, AÑO DE MIL OCHOCIEN-
TOS DIEZ Y SEIS.

En nom de Dieu Amen:

*Sic notavi, que D^{na} Theresa de Mansa y Canals Viu-
da de Dⁿ Joseph de Mansa y Gibert Ciudadá hon-
rat de Barma, veíni que fou de esta ciutat, y
Dⁿ Miquel Galcerán y Coll M^e y Domèn de la
Parro. Iglesia de Sant Pere de las Puellas de la*

contracte establiment:

Establiment de rabassa morta amb data de registre del 1816. Les condicions quedaven prou clares i eren les següents:

- l'establiment comprometia l'adquisidor a plantar immediatament la porció de terra que s'estableix de vinya de bona qualitat, podent, si vol, reservar-se'n un tros per sembrar.
- l'adquisidor haurà de millorar dita peça de terra i haurà de pagar la quarta part dels raïms, i les càrregues hauran de ser pesades abans de treure-les de la vinya, per tal d'evitar per judici per una o altra part.
- l'adquisidor haurà de portar les cargues de verema als establiments fins a la vora del cup.
- l'adquisidor haurà de donar pas per on sigui menys danyós als veïns que tingui.
- l'adquisidor haurà de conrear la vinya a ús i costum de bon pagès i que si el mouen disputes amb els veïns serà facultatiu dels establiments prendre-li la terra.
- l'adquisidor no podrà fer traspessos de tros de terra que se li estableix sense consentiment i la terra quedarà sempre a favor de l'establiment.
- si en algun tros hi hagués pins o d'altres arbres no es pot esporgar o tallar-los sense consentiment de l'establiment.
- Haurà de pagar l'adquisidor el llúisme que pot ser que es doni per raó d'aquest contracte i també pel cadastre que cada any correspongui per altres imposicions que tinguin efecte sobre dita porció de terra.
- Els establiments es reserven per ells les herbes i pampolades que quedin després de collir els raïms.
- Que si el masover fa algun dany a dita vinya l'adquisidor no podrà fer pagar fins que el dany no sigui adjudicat per ambdues parts.
- Serà facultatiu de l'adquisidor fer colgats i capficats en dita peça de terra.
- Que pugui també l'adquisidor plantar en dita peça de terra tres arbres fruiters com són pomeres, pruneres, figueres o d'altres semblants, amb l'obligació de donar als establiments per cada any una cistella regular de fruita. Que si l'adquisidor en vol plantar més i això no perjudica la vinya, podrà fer-ho, havent de pagar la cinquena part del valor dels fruits obtinguts.
- Que serà obligació de l'adquisidor satisfer els justos i corresponents salaris per raó d'aquest contracte i l'impost del paper sellat i la hipoteca i de fer lliurament d'una còpia autèntica a l'establiment.

(Document cedit per Modest Ribas i Pastallé.)

Els Pomells de Joventut foren creats per J.M. Folch i Torras amb l'objectiu de dinamitzar l'activitat cultural i difondre l'ensenyament del català arreu de Catalunya. L'animadora a Castellbisbal fou la Maria de Can Campanyà, filla dels masovers. El seu lema era «Pàtria i Amor». (fotog. cedida per Maria Moliné i Turu.)

Vinyes. Un niu de bestiar transformat en vinyes.

que abans era un niu de bestiar i fins i tot feres, en aquells moments per l'esforç dels rabassaires s'havia convertit en terres de producció i riquesa, ho feren constar així en el seu escrit de demanda, suplicant protecció. Hi feren constar, a més a més, que havien millorat superlativament els terrenys acompanyant les aigües vers els torrents, a l'ensem que, amb les pedres que tot arrabassant, arrencaven, feien marges, la qual cosa no hi possibilitava l'erosió. La dita demanda acabava fent constar que els termes dels esmentats pobles, que tenien un aspecte desolador, s'havien convertit en terres de producció, a més de poder ser considerats com una veritable obra d'art. És de suposar que quan aquests senyors es varen interessar en aquest assumpte amb tanta insistència, el malhumor dels qui se'n consideraven víctimes augmentà considerablement.

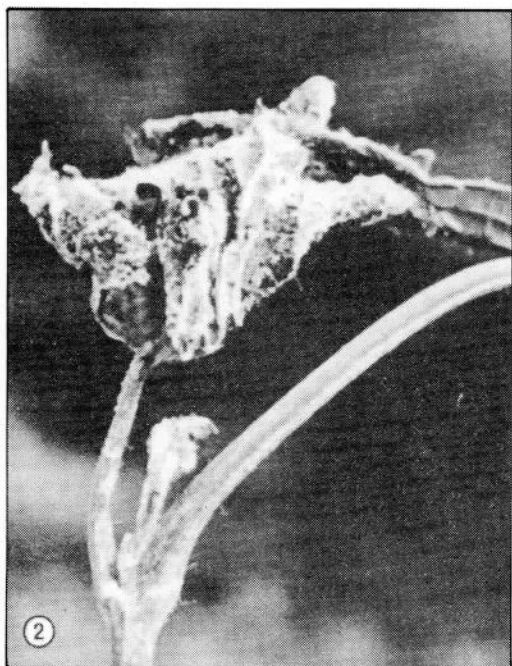
El final de tota aquesta tensió representà la victòria del més refinat egoisme dels qui no havien mogut un dit per tirar endavant tot el que hem anat ressenyant. Varen aconseguir la seva aspiració amb la llei de la rabassa morta; aquesta llei significa que la vida d'un cep és de cinquanta anys i que, per tant, diguin el que vulguin els establiments de terres, quan s'arribava en aquest terme, automàticament eren finits. Els propietaris varen afanyar-se a treure bri d'aquesta llei dient als seus rabassaires que no patissin, que el que tenien més lluny del seu pensament era treure'ls de llurs vinyes. Ara bé, n'hi havia un que tenia demanat

un préstec sobre una de les seves i, una vegada aprovada dita llei, no li volgueren donar. I el més curiós és que continuaren pagant la contribució directament a l'Estat. En les seves converses, generalment els pagesos acabaren recalcant que ja tornaven a ésser una joguina dels poderosos, i els més impulsius hi afegien que allò venia a representar com una ganivetada a l'esquena. Em sembla adient de dir que de tots aquests fets també en parla el llibre d'Albert Balcells *El problema agrari català* (La qüestió rabassaire, pàg. 29). Aquest mateix llibre explica tota la lluita que, al llarg del segle XIX, i sempre que les circumstàncies els fossin favorables, anaren reivindicant l'anul·lació d'aquella llei. Aquest procés culminà l'any 1851, en què feren directament a la reina Isabel II la petició, insistint en el fet que tota limitació dels contractes significava llur desnaturalització, i que si tot no podia ser que, almenys, el mínim de durada fos de dos-cents anys. Aquest prec arribà fins al tribunal suprem sense poder-los donar satisfacció (pàg. 30 del llibre que hem anotat anteriorment).

Per allà el 1870 aparegué la plaga de la malura (oïdium), a causa de la qual els ceps quedaven com si els haguessin tirat cendra per sobre; per aquesta raó, vulgarment s'anomenava la cendrosa. Per tal de combatre-la, els ceps s'havien d'empolsar amb sofre. Tot i que així es curava, no deixava d'ésser un inconvenient per la feina i la despesa que representava.

Com és molt fàcil de comprendre, totes aquestes coses produïen noves tensions i desorientacions. Poc

El mildiu és una de les malalties més terribles i freqüents en els ceps, i la solució originava despeses molt fortes. (fotog. tretes del «Correo Fitosanitario» de la Bayer).

temps després, aparegué una altra epidèmia realment preocupant ja que una vegada havia atacat, la cosa no tenia ja remei; de manera que resultà imprescindible anar-li sempre al davant per tal de prevenir-la. Els enginyers agrònoms deien que no hi havia altra alternativa que mullar bé els sarments dels ceps amb una infusió de sulfat de coure des de la primera quinzena de maig fins a la primera d'agost. Això s'havia de fer cada quinze dies; la plaga s'anomenava mildiu. Alguns propietaris s'oferiren a pagar la part que els corresponia, almenys de les matèries que es necessitaven, ja que eren bastants els rabassaires, que entre aquestes despeses i els jornals que calien per a fer la feina, no podien atendre-ho degudament.

Acaba aquí aquesta llarga, tot i que molt sintetitzada investigació, i el seu autor la resumí considerant que aquestes relacions que, en el seu començament, eren acceptades (es podien qualificar quasi com d'entre germans), es van començar a espatllar, i cal mirar la causa primerament en l'egoisme d'una de les parts que, una vegada van aconseguir que els haguessin millorat notablement les seves finques cobrant els mateixos pactes estipulats, van voler continuar disposant amb tot poder de tot aquell esforç que de cap manera no els pertanyia. A aquest fet, s'hi afegiren les plagues que especialment la del mildiu, era molt difícil de sortir-se'n per més esforços que s'hi feien. D'altra banda, les mateixes terres que al principi produïen molt amb el mínim esforç perquè eren verges, ara, amb el temps, cada dia necessitaven fertilitzar-les més,

i el cost de la vida s'havia doblat com a mínim des que va començar-se tota aquesta història.

I acabà proposant que tot rabassaire que tingués escriptura pública i pagués la contribució directament a l'Estat, que li fos permès mitjançant una llei la redempció de les seves vinyes, i així poder aconseguir les aspiracions dels seus avantpassats, a més de la seguretat que el fet representaria en el seu viure. I deia encara que si a algú li semblava que aquesta proposició era demagògica, li preguntaria si trobaria bé que cada tres o quatre dies, segons els pactes, n'hagués de treballar un sense poder anar a cobrar-lo enlloc, i que, a sobre, el poguessin treure de la vinya sempre que volguessin. Poc més o menys s'acabava així l'estudi que sobre aquesta qüestió féu l'estudiant i em sembla també haver sentit a dir que fou recollit per alguns diaris de l'època. Ara bé, la informació més detallada és al llibre que he citat anteriorment d'Albert Balcells.

Tota aquesta explicació, que sembla que s'aparta de la vida local, m'ha semblat interessant fer-la, perquè la gent a qui tot això ni els va ni els ve puguin fer-se una idea de que representà aquest problema. En fer-se aquest públic, l'ambient es caldejà i la tensió també. Es començà a fer propaganda i a fer conferències sobre la urgència de crear un gran sindicat, on a més d'altres necessitats que s'hi poguessin solventar, la primordial havia d'ésser la defensa d'aquesta demanda. Com que ja en molts pobles existien unes societats de rabassaires amb l'única finalitat de recaptar per tal de poder sostenir un advocat que els defensés en cas de

desnonament, els feren veure la necessitat de potenciar-les per a formar el sindicat. Això s'assolí ràpidament i generalment.

Així estava l'ambient quan s'escaigué que vingueren unes eleccions municipals, quan encara hi havia algunes finques els propietaris de les quals cobraven la seva part al terç i els seus parcers no paraven mai de demanar-los que els ho possessin al quart com els altres. Com que les anomenades eleccions es presentaven molt discutides varen dir-los —els propietaris— que si votaven per ells, els ho farien. No cal dir que els uns sortiren elegits i els altres feren realitat el seu desig. Qui no plora no mama!. Any 1922.

Precisament aquest mateix any s'arribà a la total creació i legalització de la Unió de Rabassaires i altres cultivadors del camp de Catalunya. Els seus fundadors foren Josep Riera Claramunt, un rabassaire de Martorell, que en fou el primer president, i delegats de les comarques més afectades per aquest problema, principalment el Bages, Penedès, Camp de Tarragona, Conca de Barberà, etc. Per dirigents, Lluís Companys i Amadeu Aragai. Per fi s'arribà a assolir el que tant s'havia desitjat, i que semblava impossible.

I deixant tota aquesta larga introducció de caràcter general sobre l'ambient que es respirava a la pagesia per a poder-se millorar, tornem a l'àmbit més estrictament local. Es tornà a promoure i a insistir, demanant la carretera de l'estació, car amb els anys que feia que era feta —l'estació— s'hi havia d'arribar per un camí de peu; és clar que això volia dir que quan feia mal

temps, malament rai, i del transport ja no cal ni parlar-ne. Tot i que dos quilòmetres no semblen gran cosa, no deixava de ser una gran necessitat. Com que a les dècades anteriors s'havien pogut fer realitat les grans necessitats i els desitjos del poble, sembla que en aquest moment els pensaments de la gent s'orientaven més cap a les qüestions socials i polítiques, tot i que culturalment també es conservaven bones activitats. De totes maneres, políticament i socialment parlant, no devia ser prou satisfactori per a tothom, ja que els militars feren un cop d'estat i imposaren una dictadura presidida pel capità general de Catalunya, Miguel Primo de Rivera, amb el suport del rei Alfons XIII (13 de setembre de 1923). Les primeres conseqüències d'aquest fet foren les Clausures de tots els centres catalanistes i també dels sindicats obrers. A l'ensem, foren empresonats els seus màxims dirigents. Aquí a Castellbisbal, la societat Sempre Avant que administrava el cafè «L'Aranya», amb el nom d'Associació Nacionalista Sempre Avant, rebé també els efectes del cop d'estat, amb la clausura de dita entitat i de totes les seves actuacions. D'aquesta feta, l'Orfeó també quedà dissolt i ja no tornà a actuar més.

Després de moltes combinacions per tal de poder tornar a obrir almenys el cafè —naturalment, amb un altre nom—, s'arribà a poder obrir-lo a nom del propietari de l'edifici, el qual, segons es deia, tenia bones relacions amb el govern. Això s'havia volgut fer també per tota la gent que no sabien on anar a posar la festa i que abans ja tenien el costum d'anar-hi.

INGRESSOS	
Capital en Caixa en 31 d'Agost 1921.	336'11
Retorn de 7 bombones buides	150'
Per 7.649 litres d'alcohol absolut.	10.084'75
Per 2.444 quilos de tarrà	2.880'79
Per altres conceptes.	305'90
TOTAL PTES.	13.757'55
GASTOS	
Jornals de recollir i destilar brises	3.676'80
Llenya.	2.240'
Carbó.	441'60
Transport de brises.	928'66
Transport de bidons i carbó.	271'40
Aigua i llum.	315'65
A la Comp. ^a d'Assegurances L'UNION.	107'75
Reparació de la caldera de vapor	2.031'30
Ajudant, manutenció i treballs de ferrers.	355'50
Pagos i gastos menors de l'Administrador.	162'75
Quota de 128 socis «Unió de Vinyaters».	128'
Reparar, muntar i desmuntar la columna.	170'
Per oli, calç, estellar i altres conceptes.	184'40
Saldo préstec any anterior a Pere Carafi.	727'06
Acarreigs i altres	600'60
TOTAL PTES.	12.341'47
RESUM	
INGRESSOS	13.757'55 Ptes.
GASTOS	12.341'47 "
DIFERÈNCIA.	1.416'08 Ptes.

El Sr. Tresàncez i Mossèn Brugaroles, amb el seu grup d'escolars. Era pels volts del 1923. (fotog. cedida per Cal Man.)

També s'arribà a obtenir la concessió, per part de la Diputació, de la carretera de Castellbisbal a Martorell, almenys el primer tros, o sigui, el que significava unir el poble amb l'estació, que era el més important, perquè també servia per a anar als horts de l'Areny. Ja era hora!!!

La societat coral l'Agrícola es preparava per a fer una excursió a Palma de Mallorca els dies 14, 15 i 16 d'agost del 1924.

Continuà el règim dictatorial dels militars, el significat del qual, la majoria de la gent no podíem capir. Ens adonàrem, però, que tot el que fes referència a qüestions socials i a política, era tractat amb molt rigor, de manera que fins i tot fou suspesa la Mancomunitat de Catalunya, juntament amb la majoria de les seves creacions.

Com a estranyesa, i en contrast amb tot això, és de notar que a la Unió de Rabassaires de Catalunya i altres cultivadors del camp, de moment no se li havia posat cap entrebanc, i pogué actuar bastant lliurement. Aquesta mena de condescendència fou aprofitada pels seus dirigents per anar creant delegacions a cada poble i transformar-les en sindicats agrícoles. I parlant de sindicats, el de la fassina continuà la seva obra; en aquell moment del deute del cup ja havia pogut pagar el que eren operaris i materials de manera que només quedava per liquidar els jornals de peonatge. S'acordà de canviar la caldera, perquè a més de ser molt vella era molt antiguada, per una altra que fos més moderna i rendible. Això fou la temporada del 1926.

Cal també deixar constància que es podien anar fent aquestes millores al mateix temps que s'anaven actualitzant tant els preus dels jornals com els de les brises dels socis.

Els treballs de la carretera de l'estació avançaven a un ritme exasperant, car durant un mes només hi treballaren dos homes.

També el gup artístic continuà amb bastant d'activitat les seves representacions de teatre i tot i que se'ls notificà que ho havien de fer en castellà, van continuar fent-les com sempre les havien fet i, de moment, les autoritats locals ho van anar acceptant.

Hi hagué una tendència bastant acusada a anar canviant les formes de cultiu a base d'anar reduint la vinya a canvi de plantar més arbres particularment presseguers, car es comprovà que s'adaptaven tan bé com els ceps a les terres semuntanes, i els resultats, tant en costos de producció com en demanda en el mercat, foren molt més favorables. A més, el fet que es podien collir un parell de mesos abans, no deixava d'ésser un avantatge, principalment pel perill de qualsevol contratemps.

Una de les coses que sortia amb més freqüència a totes les converses era la gran necessitat de les escoles nacionals, amb les aules i els mestres adients, ja que encara estaven com al segle passat, és a dir amb un sol mestre i una mestressa que tenien cadascú un centenar llarg d'alumnes.

També augmentaren els qui es dedicaven a negociar directament el vi, a base de repartir-lo a domicili

Un altre grup escolar: Donya Carmen Canudas i les seves alumnes. La fotografia data dels anys vint. (fotog. cedida per Ca N'Amat.)

a les poblacions industrials, i si fins ara ho havien fet sempre amb carro, llavors hi començà a haver algun camió. Senyal que anava bé!!

La societat coral «L'Agrícola» després d'haver sortit a cantar les caramelles per Pasqua de ressurrecció, continuà els assatjos i preparatius per una altra excursió col·lectiva per a finals d'octubre a la ciutat de Lleida i el pantà de Camarassa. M'agrada fer constar la satisfacció i l'entusiasme que tot això produïa, car en aquells temps no es disposava de gaires mitjans materials particulars com per a fer-ho (any 1927).

Sembla que fou aquest mateix any que per fi va quedar enllestida la carretera de l'estació. Gràcies a Déu!!!

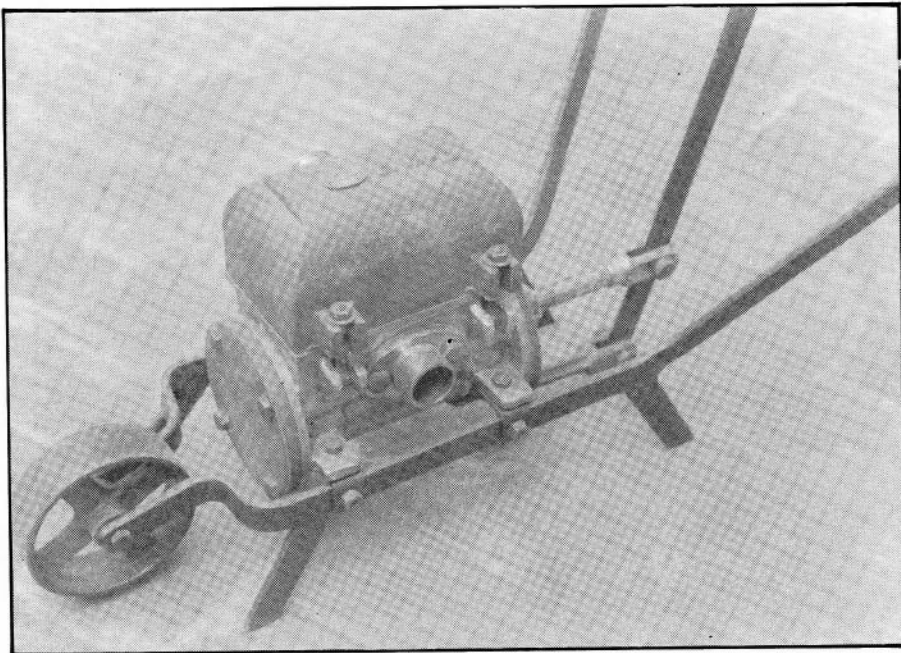
Quedava per resoldre la qüestió escolar, que no deixava de ser un veritable problema. Es trobà la manera de canviar els locals antics de les escoles, que no tenien cap bona condició, per uns altres una mica més acceptables. Mentrestant, s'estudiava la manera de resoldre-ho definitivament.

Si d'una manera continuada he anat insistint sobre la formació, el naixement i el desenvolupament del sindicat agrícola i de la seva fassina, em sembla ara convenient explicar les causes i circumstàncies que la varen portar a la dissolució i alhora fusió amb la seva «germana més gran», el sindicat vitícola comarcal de Martorell. Cal fer constar de seguida que, segons els dirigents de la Unió de Vinyaters de Catalunya, Castellbisbal fou l'únic poble que, individualment, féu la proesa —segons digueren ells— d'arribar-ho al cap i

de sostenir-s'hi durant quinze anys. Les circumstàncies de què parlàvem abans foren les següents: als pocs dies d'haver començat la campanya de 1927, sortí un defecte en el bullidor de la caldera que, per tal de solucionar-lo, s'havia de desmuntar i portar-lo a la caldereria, de manera que entre unes i altres coses se n'anaven als vint dies de no poder treballar.

Tenint el cup encetat i calculat el que perdria la brisa, més les despeses de la reparació, ja es va preveure que repercutiria desmesuradament a l'hora de la liquidació en els preus de la brisa. Anant prou bé, ja produïa força maldecaps aquest fet, perquè els resultats que a Martorell podien pagar als seus socis —treballant molt més en gran que nosaltres aquí— sempre eren més bons i aquest fet no deixava de produir malhumor i fer exclamar a més d'un: «Ves que n'havem tret, de voler ser tan atrevits».

La junta directiva, davant d'aquest ambient i també del conflicte, resolgueren de tenir una entrevista amb la de l'esmentat sindicat que, precisament, era presidit per un dels fundadors de la Unió de Vinyaters de Catalunya, i entusiasta propagador d'aquestes idees, Francesc Santacana. Aquest, convençut que havia estat una greu equivocació de la Unió de Vinyaters el fet de crear un sindicat amb la corresponent fassina a cada poble, els va aconsellar que davant del cas en què es trobaven el millor que podrien fer fóra la liquidació de la destil·leria, perquè sempre s'anirien trobant en les mateixes condicions, o sigui, que no podrien competir mai amb ells a causa de la diferència

Les bombes de trasbalsar es començaren a fer servir els anys 1915-1920 i han arribat a l'actualitat. En un primer moment s'havien d'anar a buscar a Vilafranca o Molins de Rei. (fotog. feta del fons del Museu.)

de rendiment. I els proposà que passessin a ser socis del seu sindicat, per tal de lliurar les brises i les mares i amb els mateixos drets que els socis fundadors.

A continuació s'oferí a fer una conferència al poble per tal de detallar-ho millor. La comissió que varen tenir aquesta entrevista tornà prou animada i gairebé convençuda que era l'única solució que hi havia, supeditada al fet que fos possible, amb ella, la liquidació de tots els deutes que quedaven.

Consultat amb el calderer i informat d'aquests plans, aquest s'oferí a abonar tot el que havia cobrat de dita caldera i a fer-se càrrec de les despeses de tornar-la a desmuntar comprenent que el defecte que li sortí l'havia de tenir ja quan els la va vendre. Sobre el tema de la liquidació s'anaven fent els estudis pertinents, ja que era molt acceptable la proposició del calderer. La brisa que tenien ensitjada la vindria a buscar el Sindicat de Martorell, amb un preu bastant acceptable. Així les coses, s'acordà cridar a una reunió general per a proposar tot l'afer, ja que els càlculs eren optimistes.

Tots aquests tràmits varen ser fets en tres o quatre dies; això no obstant, els rumors eren molt diversos i els socis protestaven de tot el que es deia, car hi havia de tot.

I com que la cosa duia pressa perquè la brisa es podia malmetre, ràpidament fou convocada la reunió general extraordinària, a la qual assistí també una comissió del Sindicat de Martorell, presidida per Santacana.

Oberta la sessió per la presidència, i després d'un breu preàmbul explicant-ne el motiu —que ja constava a la convocatòria—, es cedí la presidència al senyor Santacana. Aquest senyor, que havia esmerçat bona part de la seva vida en aquests temes de la viticultura i de les seves organitzacions, i completament informat del cas que ens ocupa, en poques paraules demostrà i féu entendre a tothom que, si és que hi havia manera de pagar tots els deutes, la solució més encertada era la liquidació de la fassina i passar a ser socis del seu sindicat amb tots els drets dels qui ja ho eren de sempre. D'altra banda, assenyalà que podrien continuar fent la feina d'adobs, llavors, menjar pel bestiar i eines agrícoles; si calia, amb la col·laboració del seu sindicat —desinteressada—. Explicà que totes aquestes operacions les podien anar fent al seu mateix edifici, que quedaria com un testimoni heroic del que poden els homes quan són posseïts per una necessitat que els empeny, i una voluntat a tota prova. S'acordà d'acceptar la proposició.

Feta la liquidació de la destil·leria i pagades les brises als socis amb el resultat del valor que s'obtingué de la maquinària i dipòsits de ferro, en fi, de tot el que tenia un preu i es podia considerar com a liquidable, es pogueren pagar totes les aportacions que havien fet els socis. Gener del 1928. De tota aquesta epopeia quedà l'edifici lliure. I sepultat al magatzem el cup, que fou considerat amb el doble de valor.

Ja que tenien resolt el tema de les comunicacions, cada dia hi havia més facilitats per a transportar als

Sindicato Vitícola Comarcal de Martorell

Sección Cooperativa de Aprovechamiento de Soproductos

TÍTULO DE COPROPIETARIO NÚMERO 12139

A FAVOR DEL SOCIO

D. *Fernando Rabella Magarit* = *Castelló 16*

Artículo del Reglamento relativo a estos Títulos:

Artículo 4.º Se abrirá a cada asociado una cuenta especial de lo que vaya dejando a la sección por el concepto mencionado en el artículo anterior, y cada vez que de las cantidades así retenidas llegue la partida a cincuenta pesetas, se le librará a su nombre un título de copropietario. Este título no devengará interés de ninguna clase ni dará derecho a exigir el retorno de la cantidad que representa. Sólo servirá de título de copropietario del fondo cooperativo de la Sección en caso de disolución de ésta.

Si una vez amortizado el capital inicial necesario, un socio se retira de la Sección, por cualquier motivo y en el momento de retirarse, la cantidad que tenga en cuenta por los medios que se acaban de mencionar es solo una fracción de los cincuenta pesetas, tendrá él o sus herederos en caso de defunción, el derecho de completarlas, y en este caso se le o se les entregará el correspondiente título. Si no se hace uso de este derecho dentro el término de un año, o si al abandonar la Sección no esté amortizado el capital inicial de ésta, la fracción que le correspondiese se adjudicará a la Sección, ingresando en el fondo cooperativo.

El Presidente
de la Junta Administrativa

Un vocal de la Junta

[Signature]

Fernando Rabella

A. Galcerán, imp. : Esparraguera

A la fi de la tercera dècada començà una activitat que, si bé als inicis fou marginal, trenta anys més tard esdevindria la font d'ingressos més important de moltes famílies de Castellbisbal. (fotog. cedida per Josep Duran Fajardo.)

---

mercats els productes que es volien vendre. Ja es va acabar allò d'anar amb els carros a mitjanit i tornar l'endemà a mitja tarda. Visca!

Dintre d'aquest mateix any i em sembla que pel primer dia de la Festa Major, se celebrà el primer Homenatge a la Vellesa, patrocinat per Esteve Sala, fill destacat del nostre poble i en aquells moments considerat com el rei de l'hosteleria de Barcelona i, segons es digué, molt addicte també al règim imperant. Dita festa fou qualificada d'extraordinària, car a més de les funcions religioses i, acabades aquestes, el cor l'Agrícola cantà a la plaça la gran cantata nacional «el Glòria a Espanya» de Clavé, amb acompanyament d'orquestra. Fou considerat com un bon esdeveniment.

Som ja al 1929 i dins d'aquest any i per la festa de Pasqua de Pentecostès, la societat coral L'Agrícola celebrà les seves bodes d'or. Per a donar més relleu, l'Ajuntament hi col·laborà cobrint tota la plaça de l'església amb una vela, i hi muntà també un escenari. Hi assistiren unes quinze societats federades, amb les seves respectives ensenyes. Es féu un concert, conjuntament amb les societats, de diverses obres corals, quasi totes amb l'acompanyament de l'orquestra Planas de Martorell. La presidència fou formada per la junta de la Federació i una representació de l'Ajuntament.

Fou qualificada de festa memorable.

Ens anem acostant cap a la fi d'aquesta dècada que transcorregué políticament i socialment sense suc ni bruc, com generalment se sol dir i econòmicament pot dir-se que s'anaren retocant i millorant els esforços i afanys de les dècades anteriors, amb les modernitzacions que hem anat assenyalant.

On més es progressà fou en la qüestió de les carreteres, car es descobrí una fórmula, anomenada vulgarment enquitranat que, a més de ser de molta més durada, acabà amb el greu problema del fang i de la pols. Cal pensar que a mesura que augmentava el nombre de vehicles aquests problemes s'anaven fent també més grans. Així quedaren totalment superats.

Quedà per resoldre el problema de les escoles, que era el que més convenia, i que ja era centre de gairebé totes converses. Segons l'opinió i el consell de l'inspector en l'última visita que féu, el primer que calia fer era comprar els terrenys necessaris per tal de construir-hi les noves escoles i, mentre esperaven que això arribés, dividir les que ja tenien en dues aules cada una, car eren prou grans per poder-ho fer i a més, aquesta seria la manera d'aconseguir que els concedissin dos mestres més. Maig del 1930.

I així acabem aquest capítol. Com podem veure, es va sostenint una lluita per anar eliminant els obstacles, que es comprèn que, en la vida, mai n'hi falten.

La comitiva del primer homenatge a la Vellesa que es féu a Castellbisbal l'any 1928. (fotog. cedida per Esteve Sala i Solé).

QUARTA DÈCADA

Dintre la vida general del país, sembla que es presentà algun canvi, particularment polític, ja que el president del directori militar dimití; fins i tot es rumorejava que s'havia exiliat i, d'altra banda, augmentaven cada dia més els rumors que es preparaven eleccions generals.

Tal com havia proposat l'inspector escolar en la seva última visita, s'acordà que a les pròximes vacances es procediria a la partició de les dues aules existents, ja que, fent-ho així, podrien obtenir dos metres més. Tant se suposà que això seria d'aquesta manera que l'Ajuntament adquirí el mobiliari necessari d'un grup escolar de Barcelona. No cal dir que tots aquests preparatius produïen molta satisfacció.

A mesura que van anar passant els dies cada vegada es parlava més insistentment de les eleccions fins i tot, es donava per segur el fet que foren municipals. A causa dels anys que feia que no se n'havien fet ja es parlava que s'hauria de fer tot el consistori nou. Dintre aquest ambient, es notà molt moviment en els grups polítics, que s'anaven preparant. Per fi, sortí el decret convocant eleccions municipals pel diumenge 12 d'abril. L'Ajuntament d'aquí que es componia de nou regidors havien de votar sis noms per candidatura, i els nous amb més vots, serien els elegits per a formar-lo.

Després de tot un seguit d'anys que s'havien passat com en un encantament políticament parlant, s'evidencià més l'activitat en reunions dels diferents grups polítics, car, després d'haver estat tant de temps inactius,

s'afanyaven tant com podien per tal d'obtenir la victòria.

Sense que es pugui dir ben bé el perquè, les esmentades eleccions produïren un trasbals tan gran que la monarquia caigué i es proclamà al seu lloc la república, talment com si no hagués passat res. Després es digué que el motiu principal havia estat que, a la majoria de capitals i altres poblacions més importants de l'estat espanyol, els ajuntaments eren a mans de socialistes i republicans. Mes em sembla que els pobles de pocs habitants vàrem anar a dormir monàrquics i ens llevàrem republicans, perquè així ho deien els diaris. També em sembla que cal dir que tots aquests fets no deixaven de produir una alegria i una eufòria que es notava en tot l'ambient i això es va anar engrandint més quan es va saber que el nou Ajuntament havia comprat ja els terrenys per a les noves escoles, a l'ensens que s'adaptaven les que ja existien per tal de fer-hi una aula més a cada una.

A més, es tornaren a obrir tots els locals clausurats per la dictadura i tornà a voleiar la senyera. I, apa, tornem-hi, com si no hagués passat res!

Tota aquesta commoció fou com un dispositiu que féu engegar totes les qüestions socials que en aparença semblaven ofegades però que només eren adormides. Localment parlant, es tractava del problema rabassaire, que, dit sigui de pas, es veu que despertà alhora a totes les comarques que el patien.

Així es va poder comprovar, perquè els màxims dirigents es van veure obligats a convocar una assem-

He recibido de D. Jaime Comellas
 la cantidad de *once* ——— cargas de
cuatro y *seis* ——— arrobas y
 ——— arrobas, a cuenta de las que le corresponde
 entregarme este año.

Castellbisbal a 7 de Octubre
 de ——— de mil novecientos treinta y *dos*.

Jose de Via Parera

Tot esperant els fallos de la Comissió Arbitral, es continuava pagant a raó del cinquanta per cent. (rebut cedit per Cal Carnisser.)

blea de delegats a Barcelona, per tal de parlar i de donar orientacions sobre aquells moments (diguem-ne tan delicats). Sigui perquè fins a aquest moment gairebé era impossible reunir-se, o sigui pel que sigui, en lloc de delegats acudiren a la dita assemblea nombroses comissions dels pobles, desitjosos de poder-se informar, al mateix temps de poder dir el que pensaven. Els dirigents varen obrir la sessió dient que tots plegats vivien uns moments de molta precarietat, recalcant que tot el que hi havia llavors era una estructura totalment provisional, amb unes institucions que en gran part havien de ser modificades i consolidades, per a la qual cosa era necessari convocar unes eleccions generals per poder elaborar una constitució apta per a governar i que s'estaven fent tots els treballs necessaris de cara a resoldre aquestes qüestions tan cabdals. Per això demanaven comprensió i seny, i que ho propaguessin tots als seus conveïns. Segons es digué semblava que els assistents quedaven molt callats i no gaire convençuts i això va fer que un membre de la presidència demanés si és que ho havien comprés prou bé, o tenien alguna observació a fer que amb tota llibertat la fessin.

Del mig d'aquell silenci, en sortiren deu o dotze que demanaren la paraula. Concedida aquesta, el primer que va parlar, digué:

«M'he convençut de la necessitat d'obrar com heu exposat i demanat, mes, parlant de la situació en què havem anat a parar la gent que vivim sota

aquests contractes, cal tenir present que tot i que la majoria d'aquests contractes són de quatre i cinc generacions endarrera, amb escriptura pública registrada en el Registre de la Propietat, i que paguem la contribució de rústica directament a l'Estat continuem tenint el problema que amb un any d'avís judicial ens en poden treure com si fóssim uns intrusos».

En arribar aquí, quasi tothom es va alçar reclamant una solució. La presidència tornà a intentar de fer entendre el que ja havia dit i hi afegí que tampoc no vindria d'un any de solucionar-ho. Llavors fou quan tothom es posà dret expressant una protesta unànime. Restablerta la calma, els de la presidència preguntaren: «Doncs digueu quina és la vostra idea», al temps que donaven la paraula a qui segons el torn tocava. Aquest digué que estava completament d'acord amb amb el que havia dit el primer, però que volia afegir que es recordava que ja el seu avi amb molt mala cara deia que de cada tres dies, n'havia de treballar un sense poder-lo anar a cobrar enlloc i que si és que no es feia alguna cosa per solucionar-ho, ell ho hauria de traspasar al seu fill igual, si és que aquest tenia prou paciència de conformar-s'hi. Encara va dir que el que ja acabava d'indignar era que els treballadors d'altres oficis s'haguessin emancipat fins a aconseguir una jornada de vuit hores, les vacances pagades i la jubilació.

En arribar aquí, diu que es va produir un clam unànime de reprovació de tot aquell sistema de rela-

474

AL JUZGADO

Don José Felim ^{Procurador judicial} Procurador judicial, en nombre y representación de Don Rafael Pifill y Cors ante el Juzgado parezco en los autos de juicio de revisión de rentas y como mejor proceda en derecho digo:

Que dentro del término que al efecto me concede el artículo catorce del Decreto de treinta y uno de octubre último, formulo oposición a la demanda de revisión de renta interpuesta por Don Jaime Bonellas Morral "rabassaire" de la parcela o pieza de tierra de mi propiedad denominada Mas Bonominas y sita en el término municipal de Bastellbisbal oponiéndome a dicha demanda en los términos siguientes:

Primero: Hasta el presente año ha venido entregando el demandante a mi representado, la cuarta parte de los frutos recolectados,

conforme tienen convenido; pero llegada la última cosecha de uva sin el debido consentimiento y autorización del propietario y sin la necesaria anuencia e intervención del mismo, procedió por sí y ante sí a la recolección de los expresados frutos.

Segundo: De los frutos recolectados, el demandante no ha entregado parte alguna al propietario

Tercero: No procede acordar reducción alguna de la renta o parte estipulada, a tenor de lo dispuesto en el apartado b) del artículo sexto del citado Decreto de treinta y uno de octubre último, por ser dicha renta o parte exactamente igual a la que pagaba como renta de la expresada finca durante el año agrícola de 1913 a 1914, según confesión del propio actor en su demanda.

Cuarto: El actor, Don Jaime Bonellas y Morral fija la equivalencia en metálico de la citada cuarta parte que debe abonar al propietario, en pesetas sesenta pero aparte de que tal equivalencia es absurda, tratándose de arrendamiento por aparcería, como en contratos de «rabassa morta», puesto que cuanto mayor sea la equivalencia en dinero de la parte que corresponda al propietario o dueño de la tierra, mucho mayor será también la correspondiente al «aparcerero» o «rabassero», y de que

Reproducció d'un document presentat al Jutjat de Terrassa l'any 1932 on es fa constar que els rabassaires incompliren el pagament de les parts vidents en aquell moment.

dicha equivalencia es imposible determinar por su constante eventualidad, pendiente de diversos factores naturales y de las fluctuaciones económicas de los mercados, para poder fijar tal equivalencia a metálico sería preciso deducir el valor exacto de las distintas prestaciones con que coopera el propietario en el cultivo o explotación agrícola de que se trata, como son en este caso:

Quinto: El demandante tendrá la obligación de entregar al demandado la parte de frutos de las cosechas del presente año agrícola que ha dejado de entregarle, pero en manera alguna podrá pagar con los derivados de los mismos sujetos a elaboraciones que no habiendo presenciado y dirigido el propietario no pueden ofrecerle la garantía natural de calidad a que tiene derecho, por tanto, de no poder entregar los frutos correspondientes por no existir ya, tendrá que abonar su equivalente en metálico con arreglo a los precios en que se cotizaban aquellos el día de la recolección de los mismos en el mercado respectivo.

Sexto: La contribución a que hace alarde satisfacer el demandante, es la que le corresponde en virtud del dominio útil de que disfruta sobre la finca como rebasseire, siendo por tanto expetoranes e improcedente tal alegación, como gasto imputable a los efectos de la pretendida reducción de renta, porque queriendo o no, el demandante es un condueño de la parcela de que se trata y tiene que contribuir a las cargas de carácter fiscal que gravan la propiedad de que disfruta.

Septimo: Es improcedente alegar como mejora la plantación de la finca, pues si el demandante la plantó, merced a ello será rebasseire o sea dueño del dominio útil, siendo por tanto esencial la plantación para la existencia de su situación jurídica, y en este caso, las otras pequeñas mejoras que alega, redundan en exclusiva utilidad del mismo, mientras subsista un dominio útil sobre la finca.

En méritos de lo expuesto y con reserva de cuantas acciones puedan corresponderle a la parte demandada, como derivadas de las responsabilidades contraídas por el demandante en la realización de los referidos hechos,

SUPLICO AL JUZGADO: Que teniéndome por comparecido y parte en el presente juicio de revisión y por opuesto a la demanda, previa la tramitación del mismo y la correspondiente práctica de las pruebas pertinentes, se sirva dictar sentencia absolviendo a mi representado de la demanda, declarando la improcedencia de reducción de renta y condenando al actor a que le entregue los frutos o su equivalente en dinero, que le corresponden al demandado.

Barbara a once de enero de mil novecientos treinta y dos.

L'entrada de Castellbisbal l'any 1930: les vinyes a tocar de poble. (fotog. cedida per Joan Roig i Moral.)

cions, considerades com dels temps feudals. La seva aspiració era que tots els qui tinguessin els contractes tal com havia exposat el primer en parlar, haurien de tenir una llei que els permetés de poder-lo redimir, així com els censos, perquè d'aquesta manera es trobaria una sortida a aquesta situació tan antiga com odiada.

Poc més o menys aquest fou el clima en què acabà la reunió i el criteri que en van treure els seus dirigents. Mentrestant, ja s'havien celebrat a últims de juny les eleccions de diputats a corts constituents, les quals consolidaren els partits que formaven el govern provisional i hi sortiren elegits dos dels nostres dirigents, o sia en Companys i Aragai. Aquest ambient creava una satisfacció i un optimisme que es traduïa amb nous socis a la Unió, de la qual els nostres dirigents ens recomanaven que ens constituíssim en Sindicats Agrícoles, cosa que aquí a Castellbisbal ja s'havia fet. La Generalitat, tot i ésser provisional, en allò que podia ja anava avançant la seva obra, i en aquest cas decretà en caràcter permanent una parella de mossos d'esquadra per al nostre poble, els quals, dit sigui de passada i en honor seu, varen aconseguir que si hi havia algun veí del poble o de fora a qui s'haguessin deformat els dits, en molt pocs temps se'ls normalitzessin totalment. El poble va quedar, en quasi tots els aspectes, com una bassa d'oli.

En aquest moment el problema agrari era probablement el més seriós, car ens anàvem apropant a les collites, i tothom esperava que s'hi trobés una solució,

i aquesta va començar amb un decret del govern anomenat «revisió de contractes», el significat del qual era que qui no estés content amb els seus, podia demanar-ne la revisió. Emparant-se en aquest decret els nostres dirigents ens varen dir que per esperar que es fes una llei de reforma agrària, no hi havia altre camí que el de responsabilitzar-nos que no estàvem conformes amb els dits contractes. I per a demostrar-ho havíem d'omplir uns impresos per duplicat de cada vinya que hom tingués i portar-los al jutjat de primera instància corresponent. I hi va haver rumors dient que es va buscar aquella fórmula una mica complicada suposant que d'aquella manera els pagesos no es voldrien comprometre i que ho deixarien córrer. Doncs bé, a últims d'agost s'assegurava que als jutjats de les comarques vinyeteres s'hi havien presentat unes quaranta mil demandes. Això crec que és suficient per a poder entendre com estava aquell plet.

En conjunt, l'ambient que es respirava era d'una activitat tan inusitada que semblava talment que els esdeveniments s'estalenessin, ja que, al començament del curs escolar ja prengueren possessió dos mestres nous, que era una de les aspiracions més desitjades i llargament esperada.

Culturalment, tampoc no es quedava enrera perquè el cor «L'Agrícola» s'anava preparant per fer una excursió a Perpinyà la tardor següent.

Ja som pròxims a la recol·lecció dels raïms i aquesta imminència produí una espècie de tensió, de manera que tothom es demanava: «a veure com

Comissió Arbitral del Districte de (1) Barcelone Demanda núm (2) 447

En el dia de la data i hora de les (3) dotze el senyor (4) Gabriel Ferrer Pastallé ha presentat demanda de revisió de preu del contracte existent amb el senyor (5) D. Rosa Canadell de Rebollar acompanyant (6) respecte a la (7) peça de terra següent (8) una peça plantada de vinya nomenada "La Pirola" de quatre civeres de cabuda.

D'acord amb les al·legacions de la instància i la disposició transitòria primera de la Llei d'onze d'abril li correspon al conreador pagar a compte el (9) cinquante per cent del preu contractual.

Lleida a 10 de Juny del 193

El Secretari de la Comissió Arbitral

per a José María P.

- En el Districte corresponent.
 i el número de la demanda per ordre de presentació
- (3).—Poseu l'hora de la presentació.
  - (4).—Nom i cognoms del conreador.
  - (5).—Nom del propietari i subarrendador.
  - (6).—Especifiqueu els documents que s'acompanyin.
  - (7).—Poseu «la» o «les» peces de terra, segons diguin una o diverses.
  - (8).—Descriure la peça o peces de terra, de conformitat al que consti en la demanda.
  - (9).—Poseu el 50 o el 75 o el 100, segons es digui en la demanda.

Document de la Comissió Arbitral pel qual i segons la Disposició Transitòria primera de la Llei d'onze d'abril el rabassaire havia de deixar a compte el cinquanta per cent del preu contractual vigent fins aquells moments. (document cedit per Modest Ribas i Pastallé).

anirà». Un dels primers efectes que es produïren fou una ordre del govern civil que deia que no havent estat possible de resoldre la gran quantitat de demandes de revisió que s'havien presentat, que l'any en curs farien les liquidacions amb els propietaris segons els antics contractes. Aquesta ordre sortí el 18 de setembre, i era previst de començar la collita el dia 21.

El disgust devia ésser tan general, que sense haver convocat res ningú, i d'una manera espontània, l'endemà al migdia es presentaren uns tres-cents rabassaires als domicilis de Barcelona d'Aragai i Companys, sostenint que no estaven disposats a complir l'esmentada ordre.

Els dos personatges de què parlem, que aleshores acabaven d'arribar de Madrid, els digueren que sense parlar primer amb el governador, no els podien dir res i per poder-los donar un criteri del que calgués fer, que nomenessin una comissió de vuit o deu, de manera que tots plegats poguessin anar a parlar amb el governador, a l'ensens que els recomanven que se'n tornessin a casa seva, ja que pel vespre ja es diria per la ràdio el que haguessin acordat.

Les ordres donades per Companys a través de la ràdio foren més o menys les que explicarem a continuació. Per a resoldre les revisions dels contractes, s'havien de nomenar uns tribunals mixtos i davant de la impossibilitat de fer-ho en aquells moments, tots els rabassaires que n'haguessin presentat, podien collir i retirar-ho tot però amb la responsabilitat que quan les sentències haguessin arribat, haurien de complir-los

exactament; això ho repetí dues vegades i recalçà també que els qui sense haver-ne presentat, ara s'hi volguessin acollir, que no esperessin pas l'ajut de ningú, ans tot el contrari.

Seguint aquesta consigna, el dia assenyalat començà la recol·lecció en massa, qui no collia per a ell, ajudava els altres. S'ha de dir que la gent semblava que no toquessin de peus a terra, de tan impensable que era el que passava, talment com si fos un somni. El primer dia vingueren un parell de mossos d'esquadra i també un parell de guàrdies civils, i amb molta bona educació, digueren: «Que no ho veieu, que això no pot ser?» i quasi invariablement tothom els contestava: «I de la manera que era fins ara, sí?» o bé: «Nosaltres seguim les orientacions dels nostres dirigents». De manera que acabaren per no tornar més. La part dels propietaris anaven vinya per vinya amb dos testimonis a prendre nota de la collita que en sortia, i així, més o meys, es va acabar. En general es digué que d'una forma molt semblant havia anat a tot arreu. «Ja està i no ha passat res! Qui ho havia de dir!!». Aquestes, i d'altres exclamacions se sentien pertot i eren inicis de converses i discussions arreu, que no deixaven d'anar augmentant la tensió que hi havia, d'altra banda molt fàcil de comprendre.

Doncs bé, encara n'hi havia que anaven donant els últims tocs de la recol·lecció, que ja va sortir el famós pacte de la Generalitat, que vingué a suavitzar la dita tensió. Aquest pacte consistia que els rabassaires havien de lliurar al propietari el 50 % del que els co-

Martorell, agost de 1930

En Pere Santacana

CASTELLBISBAL

Molt Sr. meu: De les dades que obren en aquesta Administració, resulta que les entregues de brisa i mares de la collita de 1929 fetes per vostè al Sindicat en aquesta Delegació, fan el total següent:

Brisa 4.960 Kilos
Mares 452 Litres

Lí agraiem se serveixi comprovar-ho i ens retorni l'adjunta fulla dintre el terme de 15 dies amb sa conformitat o reparos a l'objecte de que la liquidació pugui fer-se a són degut temps.

Donant-li mercès anticipades, queda de vostè atent i affm. S. S.

L'Administrador,

J. Serra

Agost de 1930

Del soci D. Pere Santacana

Sr. ADMINISTRADOR DEL SINDICAT VITICOLA
COMARCAL DE MARTORELL

Molt Sr. meu: Rebuda sa carta i comprovada la quantitat de brisa i mares de la collita de 1929 que tinc entregades en la Delegació de CASTELLBISBAL d'aquest Sindicat, resulta ésser de:

Brisa 4.960 Kilos
Mares 452 Litres

per lo qual li trameto la present com a ~~requis~~ de la mateixa, pregant-li se serveixi pendre'n nota i avisar-me en cas de disconformitat.

Queda de vostè att. i affm. S. S.
q. e. s. m.

Pere Santacana

*El receptor de 975 ltr. de mares
(Kilos 48° 48)*

(1) Conformitat o reparo.

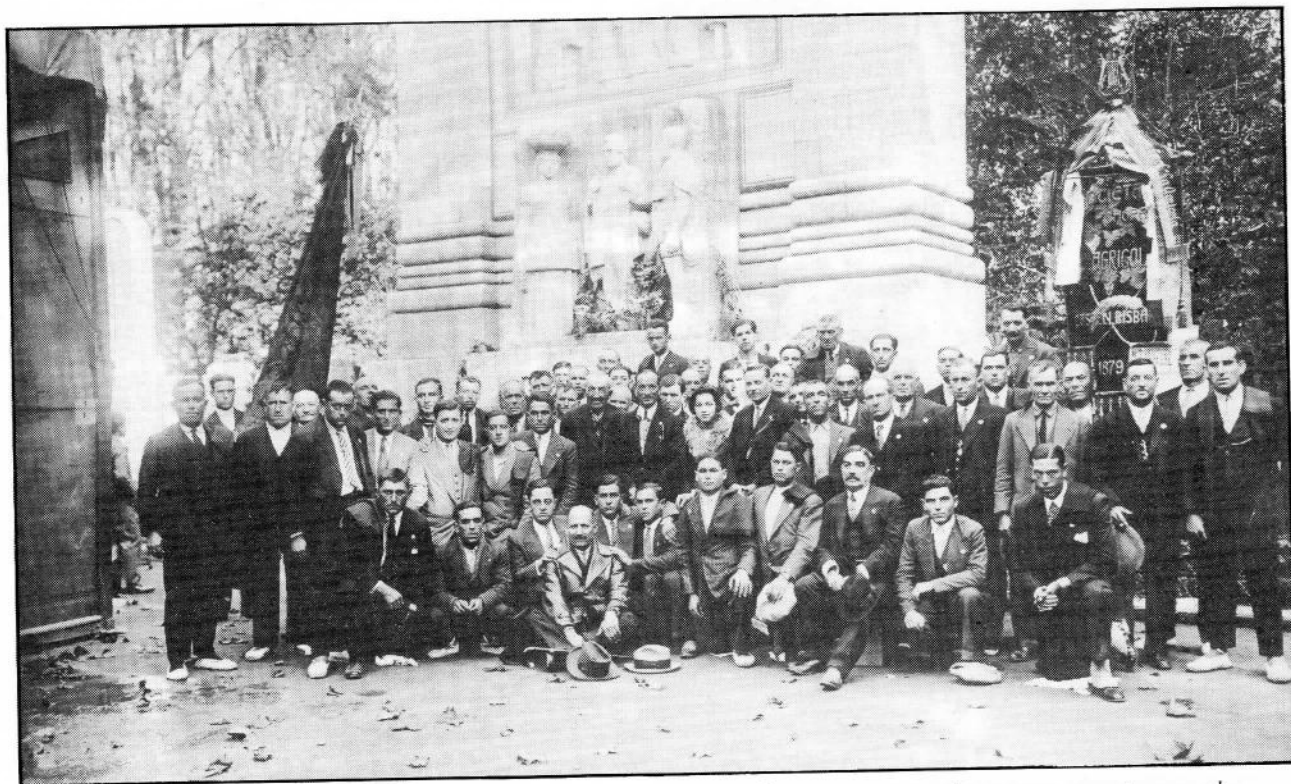
Galeria i Esparguere

Rebut que feia per a qui entregava les mares i les brises, el Sindicat Vitiçola Comarcal de Martorell. (cedit per Cal Carnisser.)

Processó de Sant Isidre. Abans de la guerra i també després, per aquesta diada, 15 de maig, era dia festiu ja que a més d'ésser el patró dels pagesos, també ho era de la germandat que duia el seu nom. Era celebrada molt solemnement. (Fotog. cedida per Montserrat Ribas Comellas.)

Fotografia presa al peu del monument dedicat als rossellonesos morts a la guerra europea, amb motiu de la visita que la societat coral l'Agrícola féu a Perpinyà els dies 11 i 12 de novembre del 1931. (fotog. cedida per Mercè Sala i Pastallé.)

responia segons el contracte, en espera dels judicis de les comissions arbitrals. A tal efecte, la junta del sindicat va rebre una notificació del jutjat de primera instància de Terrassa que deia que el dia 4 de novembre es constituiria a la Casa de la Vila de Castellbisbal per a procedir a l'esmentada consignació, que ja serviria com a lliurament mentre s'esperaven les sentències corresponents.

El dia i hora assenyalats i en la sala de sessions, el senyor actuari del jutge declarà oberta la sessió i s'explicà ben detalladament el motiu, i la forma en què s'havia de procedir, que no era altra que fer lliurament de la meitat del que segons contracte corresponia al propietari de l'última collita i que el rabassaire podia escollir la manera de fer-ho, si amb diners o amb matèria, és a dir, amb vi. Arribat aquí aconsellà que ho fessin amb aquest últim, car a ell li estalviarien la responsabilitat d'haver d'anar-se'n del poble amb la quantitat que allò representaria. I quan algú li va dir que també era un inconvenient per a ells la forma de fer el lliurament del vi, va indicar que no havíem de preocupar-nos, ja que el jutjat emplaçaria els propietaris amb seixanta dies de temps per recollir-lo pel seu compte, passats els quals caducava el seu dret. Així es va acordar i es va fer.

Aquest acte va produir una veritable distensió ja que al mateix temps que era un avançament per a quan vinguessin les sentències de les revisions, suavitzava el trencament tan en sec que el plet representava en aquelles relacions tan antigues.

La societat coral «l'Agrícola» els dies 10, 11 i 12 de novembre celebrà una magnífica excursió cultural-artística a Perpinyà per tal d'assistir a les fires i festes que dita població feia per aquelles diades de Sant Martí, a l'ensens també de l'aniversari de l'acabament de la guerra europea. L'esmentada excursió, organitzada juntament amb el «Centre Espanyol» de dita ciutat, va tenir un bon èxit, car el centre de què parlàvem es comprometé a sufragar totes les despeses de l'orquestra Planas de Martorell a canvi de fer un concert junts, cor i orquestra, al seu local. Cal dir que així es va fer, amb molt d'èxit.

Com que la premsa en va fer una mica de propaganda, el dia que va celebrar-se hi acudiren molts compatriotes nostres, fins i tot des de poblacions ben apartades. En resum, molt maca i de bona memòria.

Seguint el curs polític del nou règim es discutí la nova constitució, al mateix temps que s'anaren consolidant les noves institucions que li havien de donar força i vida. A últims de l'any va ser aprovada, no sense passar per uns moments bastant durs i en aparença crítics. Tot seguit es començà la discussió simultània de la llei de Reforma Agrària i de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, que foren aprovades a primers de setembre del 1932. Si he relatat aquests fets és perquè s'hi va acordar que les qüestions socials i per tant les que feien referència als conflictes agraris passarien a ser competència del govern de Catalunya, que s'hauria d'elegir d'acord amb l'esmentat estatut.

I com que ja tornàvem a ésser prop de les noves

Rebut del Sr. *Jaume Cornellàs* la quantitat de ~~dos sacs~~ ^{mitja} quilos de verema com a pagament del preu contractual reduït a un 50 per 100 d'aquest, d'acord amb ço que disposa la Llei d'11 d'abril i disposicions posteriors aprovades pel Parlament de Catalunya, les quals com a bon català llealment accepto i acato.

Castellbisbal, a 20 de setembre de 1934

El Propietari,

P.O.

Juan Parera

Document que feien els propietaris conforme havien rebut el 50 per 100 del preu contractual que establia la Llei d'11 d'abril. (cedit per Cal Carnisser.)

collites, es donà l'ordre de fer novament les liquidacions amb els propietaris, a raó del pacte de la Generalitat.

Ara també es pogueren fer les revisions dels contractes d'arrendament en metàl·lic, però en l'acte de presentació al jutjat ja s'hi havia de dipositar la meitat del seu valor. Aquest conflicte s'havia encaminat d'aquesta manera esperant que s'anomenés la comissió arbitral i la llei.

Entre els treballs de preparació de les eleccions encarades a formar el nou govern autonòmic i la proclamació de candidats, de diputats i la constitució del govern resultant, ja tornàvem a ser a la vora de les collites següents, i es van seguir les mateixes normes que s'havien seguit anteriorment. Mentrestant, es varen crear les comissions arbitral mixtes, la missió primera i més urgent de les quals era resoldre les demandes de revisió de contractes. N'hi havia d'haver una a cada districte i eren compostes del president, que havia de ser un magistrat d'ofici, més quatre demandants per igual nombre de demandats.

Tornant més cap a l'àmbit local, el sindicat agrícola tot seguint l'evolució que en tots aquests aspectes s'operava, a més de la seva marxa ascendent ja que passà d'un centenar de socis a prop de tres-cents, també s'adaptà a la nova situació amb el nom de «Sindicat Agrícola de Rabassaires de Castellbisbal» i reformà els estatuts d'acord amb les aleshores actuals circumstàncies.

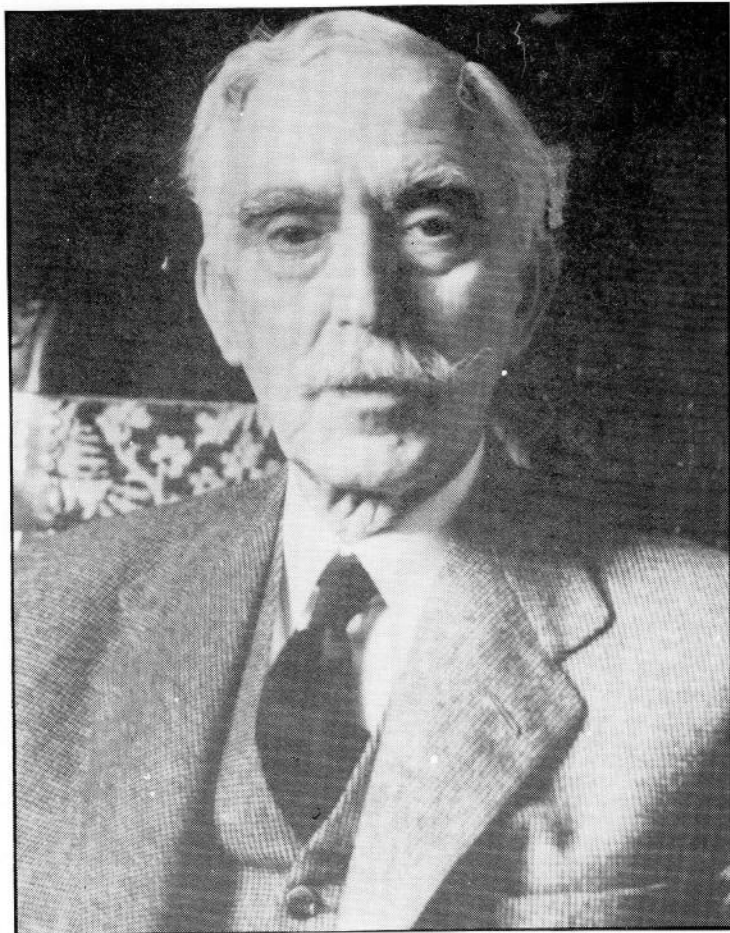
També d'acord amb les necessitats de tanta gent

(adobs, llavors, sulfat, sofre, i menjar per a les bèsties, que obligava a molts transports) es va veure convenient adquirir un camió per tal de poder-ho fer més fàcilment. A tal efecte, es va comprar un G.M.C. de quatre tones. Aquest fet motivà que es comencés a estudiar la manera d'obrir relacions amb cooperatives de consum, particularment les de les comarques d'Osona i el Ripollès, per servir-los dels vins dels nostres socis, de manera que s'intentava d'evitar els mitjancers; això era el que es guanyava per part nostra i, per la seva, la seguretat de la naturalitat del vi.

Una altra activitat molt important fou també la dels treballs que es varen fer amb una casa exportadora de fruites a l'estranger, car, a causa del gran afany de plantar arbres, particularment presseguers, hi havia un excés de fruita que no se sabia on portar, i així, i d'acord amb la dita casa, es pogué col·locar tot el sobrant que hi havia, i amb bons resultats econòmics. Durant tota la campanya es feren de dos a tres vagons setmanals, la majoria dels quals anaven cap a França.

I aquest era, poc més o menys, l'àmbit general que es respirava particularment al camp. Entretant, ja s'havien celebrat les eleccions per elegir nou govern de Catalunya. També havien seguit la tònica de les anteriors, i obtingué la majoria el partit de l'Esquerra Republicana de Catalunya. En sortí diputat el president de la Unió de Rabassaires. Tot el que s'ha relatat fins aquí és la cara de la moneda, que, també com totes, tingué la seva creu. En aquells moments, els des-

Francesc Macià, primer president de la recuperada Generalitat de Catalunya. Sota el seu mandat s'intentà la reforma agrària. (Fotografia del llibre «Història Gràfica de la Catalunya Autònoma, 1931-1939».)

contents de sempre, juntament amb els qui per la seva manera de pensar patien d'un egoisme sense límits, començaren una campanya per tal de desprestigiar el nou règim, aprofitant el malestar que es notava al si de la classe treballadora.

Durant la Dictadura foren detinguts la major part dels dirigents sindicalistes i dispersats per les presons peninsulars a fi i efecte que no poguessin tenir contacte ni entre ells ni amb els seus familiars. Vegeu la «Història de Catalunya en Imatges» pàgines 204-214; hi ha una foto on es veu el líder cenetista Àngel Pestaña, al llit de l'Hospital del Carme a Manresa, on fou portat a resultes d'un atemptat; doncs bé, els pistolers que varen atemptar contra ell feren guàrdia al portal esperant que sortís per a rematar-lo. Fins a aquest punt s'arribà. Aquesta situació fou denunciada al Parlament Espanyol, on alguns diputats tractaren de criminals a les autoritats que ho comportaven. Continua explicant que el govern, en comprovar que aquesta denúncia era certa, el que n'era president, Sánchez Guerra, amb un telegrama va destituir fulminantment el cap superior de policia, General Arlegui, i el governador civil, General Martínez Anido, que ho eren de Barcelona.

Doncs bé, resultà que tota aquesta gent, amb motiu de la proclamació de la república quedaren amnistiats, i en posar-se en contacte amb els seus companys de lluita, que clandestinament havien anat mantenint el caliu i que ja esperaven aquell moment per a demostrar-los que no s'havia perdut res, els ho rebut-

jaren, al·legant que no podien ni sentir-ne parlar, i es produí un veritable enfrontament. L'inconformisme d'una gran part de la classe obrera que no podien ni volien sentir parlar de política, que feren una campanya de desprestigi de tota mena de partits polítics i les eleccions i predicaren l'abstenció del vot, fou aprofitat per aquells a qui convenia per acabar de portar la seva lluita de rebaixament del règim que no podien de cap manera suportar. Aquests fets produïren una lamentable confusió i un trist espectacle.

Així estava la situació que el govern va creure convenient convocar noves eleccions, que se celebraren pel novembre de 1933. Foren guanyades per les dretes espanyoles. Aquestes dretes governaren durant dos anys, període que és conegut amb el nom de Bieni Negre.

Aquest fet produí un contrast molt difícil d'encaixar, amb el govern autonòmic de Catalunya, on la majoria era d'esquerres, i que ja funcionava i es preparava per fer la reforma agrària, amb la llei de «Contractes de Conreu». Quan aquesta estava en el fort de la discussió, el govern central anul·là la que ja era aprovada per l'àmbit espanyol. Aquest fet produí un cert desencant, i reforçà la gent a la qual la llei no convenia.

A últims del 1933 morí el gran president de la Generalitat, Francesc Macià i Llusà. La seva mort representà, per l'autonomia de Catalunya, com aquell qui queda orfe en el moment en què més necessita de mare. Descansi en pau.

Lluís Companys i Jover fou el segon president de la Generalitat de Catalunya. En el moment del nostre relat era diputat a Madrid i el principal defensor de la pagesia, juntament amb Aragai. (fotog. treta del llibre «Història Gràfica de la Catalunya Autònoma, 1931-1939».)

En el plaç reglamentari fou elegit nou president, i el càrrec recaigué en Lluís Companys i Jover.

Quan es tornà a posar en marxa el parlament autonòmic, continuà la discussió de la llei de contractes de conreu, si bé d'una manera més lenta. L'assumpte era ja una obsessió pels conreadors i un compromís pels dirigents, perquè la majoria havien sortit diputats. El que demanaven els primers és que, les vinyes que ja estaven establertes abans de la fil·loxera amb document públic i que pagaven les contribucions directament a l'Estat, la llei els permetés la redempció, per la principalíssima raó que així s'acabaria d'una vegada l'espectre del desnonament que planava damunt tothom, i deien que els segons s'hi havien compromès en demanar-los el vot. I així, en aquest clima, anava avançant la discussió.

La part propietària, juntament amb les dretes, particularment les més extremades, amb el suport del govern central, començaven a amenaçar amb la seva intransigència.

I així tornaren a arribar les noves collites, que es resolgueren com als anys anteriors, a l'ensens que quedà aprovada la llei que resolvia les aspiracions dels rabassaires.

En contra d'ella es va alçar l'Institut Agrícola català de Sant Isidre, que agrupava els propietaris rurals de Catalunya, i, junts, acordaren anar en manifestació a Madrid per tal d'expressar llur oposició, tot demanant l'anul·lació, dient que la llei era inconstitucional. Per tal de donar la impressió de protesta general, s'hi féu

la deguda propaganda reclamant una bona assistència. A tal efecte es va organitzar un tren especial.

Amb el que hem dit anteriorment, ja es pot suposar que aconseguiren del govern central l'anul·lació de la llei, al mateix temps que deixaven el govern de Catalunya de cara a la paret i al peu d'un abisme, i, com és molt fàcil de comprendre, amb una tensió tan gran que quan la corda es trencà, hi va caure totalment. Era això justament el que volien, també els va anar molt bé que la gent es rebel·lessin perquè així tingueren excusa per aplicar la total anul·lació de l'autonomia catalana. El que és de més criticar és que així ho feren amb la col·laboració dels que en gran nombre s'havien anomenat regionalistes i catalanistes.

És molt fàcil d'endevinar el xoc que aquest fet produí, els qui com amb candelletes esperaven una solució a les seves aspiracions i també els qui, tot i que no els toqués directament, tenien la gran satisfacció d'haver pogut aconseguir l'autonomia. Els primers se sentiren com si haguessin rebut un gran cop al mig del cap, que en tornar en si i comprovar la seva total impotència, semblaven tots com ànimes en pena, que no sabien què fer ni cap on anar. En aquest estat es trobaven, que un dia al nostre poble, un home digué: «Ara han dit que venia un tren militar contra Barcelona», i afegí: «No som homes si no anem a trencar les vies». Acabar-ho de dir i marxar uns cinquanta homes a fer-ho, fou tot u.

Segons una dita popular, no és el mateix dir que fer, i tot el que van poder aconseguir, després de

El Chevrolet fou el primer cotxe que féu viatges regularment a l'estació. (fotog. cedida per Joan Roig i Morral.)

grans esforços, fou que, aprofitant el peralt d'un revolt, es va poder aixecar un metre per uns quinze de llargada, però trencar-la no. Sembla que aquest esforç serví, si més no, per a treure la gran tensió que tots duïen a dins.

La repressió no es féu esperar gaire; l'endemà el propietari de Can Estapé es presentà aquí al poble amb unes quantes parelles de guàrdies civils, i es dirigiren a les cases dels seus parciers, dient-los que disposaven d'una hora de temps per anar a portar a la casa de la Vila la quantitat que ell mateix els imposava. Fou l'únic que ho va fer de manera tan dràstica. Els altres ho reclamaren i obligaren a liquidar, abans de fi d'any, l'altre 50 % que havien retingut de la collita.

També el govern central ensenyà les uncles i les dents i tot, emprisonant el govern de Catalunya i paralitzant llurs activitats, a l'ensiem que nomenà un governador general que es posava a les seves ordres. En el procés que se seguí contra l'esmentat govern, es condemnà tots els consellers a trenta anys de presidi i en un primer moment havien d'anar a complir-los al Penal de Puerto Santa Maria (Cadis). Aquí a Catalunya, quan les presons foren plenes, varen habilitar al port de Barcelona el Transatlàntic Uruguai, i al port de Tarragona, el Montevideo, també amb la mateixa finalitat.

Aquí al nostre poble, entre un lloc i l'altre pujaren, a més dels qui es varen amagar, uns deu o quinze homes. Això poc més o menys era el que passava a d'altres pobles de Catalunya, particularment a les co-

marques vinícoles.

Algunes persones del nostre poble, preveient que la repressió que es volia fer seria dura, i que no hi estaven de cap manera d'acord, ni tampoc amb els fets que passaven, a l'ensiem que posseïts d'uns sentiments de veritable germanor, aprofitant la seva coneixença amb personalitats que tampoc no eren conformes amb el fet que es pogués enderrocar tot allò pel que havien lluitat durant tants anys, miraren de fer alguna cosa.

Així, el destacat polític i advocat de la Lliga catalana, en Trias de Bes, es va preocupar de reduir tant com pogué la repressió, i aconseguí que no s'arribés a processar a ningú. Gràcies a tots. (Parlo concretament del nostre poble).

Els efectes de aquests fets duraren uns sis o set mesos, i fos pel que fos, s'anà afluint ràpidament, de manera que al cap de poc temps, tothom tornava a ser a casa seva.

Les activitats als sindicats anaven prosperant a bon ritme, car la idea de mirar de proveir cooperatives creixia i duïa tan bon camí que sortí una ocasió de comprar un altre camió, i es va comprar. Un «chevrolet» també de quatre tones que anava molt bé perquè, a més dels transports que ja hi havia, s'hi afegien els viatges d'haver d'anar a dur la fruita i la verdura dels associats als mercats de Terrassa i Sabadell.

Ja tornem a ser novament al moment de la recol·lecció, i per més que tothom es feia el càrrec que les liquidacions haurien de ser com amb els antics con-

La botiga de queviures instal·lada a la casa de Can Coromines de la plaça fou transformada en cooperativa de consum per als socis del sindicat. A l'esquerra, es distingeix el rètol. (fotog. cedida per Montserrat Ribas i Comellas.)

tractes, pendents encara de revisió, el malhumor es notava per ambdues parts. Els qui ho havien de pagar perquè se sentien totalment defraudats, i més d'un tocant aquest tema, se li acabava la paciència, i els qui ho exigien també deien i comprenien que haver de continuar d'aquesta manera no feia cap gràcia.

Aquesta situació encara es féu més palesa a l'hora de la collita, ja que hom suposava que es procediria molt rigurosament i sense contemplacions de cap mena. Doncs no, fou quasi ben bé a l'inrevés, car enlloc de venir uns pesadors a pesar-ho tot, i fer les liquidacions per tros, vingué un representant del propietari i amb molta parsimònia i procurant ser tan amable com podia, a l'ensens de mirar de no parlar de res del passat, procedia a controlar totes les sortides de la vinya, per així tenir unes normes de cara a fer la liquidació, segons el contracte de cadascú. Tot això, mirant d'evitar tota mena de fricció. Segons es digué, aquesta fou la tònica general arreu.

Com que el curs de la vida no para mai, vagin les coses com vagin se l'ha d'anar seguint. Així, a la junta del sindicat se li va presentar l'ocasió de llogar la casa de can Coromines de la plaça, (on ara hi ha la caixa d'estalvis de Terrassa) car el llogater, que hi tenia una botiga de queviures, ho deixà, alhora que liquidà totes les eines i materials de la botiga. Això es va aprofitar per muntar una cooperativa de consum per als socis. De manera que, per aquesta banda, les coses anaven prou bé.

No tant, segons sembla, en l'àmbit general i nacio-

nal, ja que moltes esperances i il·lusions que s'havien forjat, s'anaven restringint més cada dia, particularment des que hi havia el llavors actual govern, que ja havia anul·lat la reforma agrària, i la que l'havia de substituir no agradava ningú, inclosa la majoria parlamentària.

Que les coses no rutllaven com calia, es pogué veure clarament, ja que s'anul·là la legislatura que hi havia i es convocaren noves eleccions generals, tot fixant la data del 16 de febrer del 1936. I començà una consulta electoral en un ambient de ple descontentament general, car mentre uns demanaven unes lleis socials més justes, els altres no podien sentir ni parlar-ne. Així les opinions, aviat es van veure a venir que s'ajustarien fins el màxim tots els esforços de cada grup per tal de formar un bloc ben compacte cada un a fi de no perdre forces amb la formació de capelletes.

Els sindicats obrers, dels quals alguns havien fet a les darreres eleccions una gran campanya d'abstenció, ara semblava que s'encaraven en un sentit contrari. D'altra banda, cada dia es feia més general el clam que segons el qual era imprescindible encapçalar la candidatura de Barcelona ciutat amb el nom de tots els consellers de la Generalitat que eren empresonats. I així es va fer.

Aquests últims acords feren sortir de polleguera i endurir molt la lluita electoral, particularment pel que fa als elements més radicals del bloc dretà. Aquests començaren la seva campanya pronosticant tota mena de desgràcies comparables a la revolució russa. Els de

Companys entre Pere Coromines, amb barret i bastó, i Martí Barrera, tot just després de baixar del tren, a Castelldefels, on s'organitzà la comitiva oficial que dugué Companys a Barcelona. (fotog. treta del llibre «Història Gràfica de la Catalunya Autònoma, 1931-1939», volum I.)

l'altra banda no es quedaren pas curts comparant-los amb els de la Inquisició. I així es varen anar formant unes forces que de seguida obtingueren el suport de la gent que no podia aguantar tanta intolerància; aquest fou l'origen del grup anomenat «La Humanitat», grup format, entre molta altra gent, per en Companys, Rovira i Virgili, Serra i Moret, Martí Barrera, etc. Per part de les dretes més comprensives sorgí el diari catòlic «El matí», on hi havia també els homes responsables com Carrasco i Formiguera, Maurici Serahima, Coll i Alentorn. La consigna d'uns i altres era el respecte mutu, la comprensió i l'acceptació total de la república. Això es féu també a Madrid. No cal dir que rebien les embranzides de tota mena, tant en paraules com en fets, d'aquells que s'autoanomenaven intransigents.

Arribades les eleccions, foren àmpliament favorables al bloc d'esquerres, representant dels homes que havien fet la república. Aquest fet els va representar que ja podrien viure tranquils i segurs.

Per aquesta raó foren excarcerats tots els consellers del govern de la Generalitat i es començà a preparar la seva arribada, la seva restitució; llur arribada va ésser apoteòsica, tant, que en arribar a Vilanova varen decidir baixar del tren i acabar d'arribar a Barcelona amb autocars, car des d'unes quantes estacions enrera s'anava fent cada vegada més difícil donar la sortida al tren. Cal subratllar que la rebuda que se'ls féu fou molt fervorosa i entusiasta, i també cal assenyalar que quasi tots els consellers més o menys tor-

naren bastant delicats de salut.

Tot el que per aquesta part era una eufòria sense límits, era desesperació per l'altra, tant que ja n'hi havia que sense poder-se controlar anunciaven que es feia necessari acabar-ho tot d'una vegada i per sempre.

Passat el temps necessari per tal de tornar a engegar la vida del govern del parlament català, la qual cosa es mirà de fer tan meticulosament com convenia, es començà una etapa de bastant serenor. Tant era així que més d'una vegada, terres endins de l'estat espanyol, se sentí parlar de l'oasi català, més encara perquè per aquelles terres tot s'anava enverinant cada dia més i fins i tot hi havia atemptats.

Una vegada establerta la llei de contractes de conreu, tots els pagesos que s'hi acolliren conservaven els drets tant durant la guerra com també després. Els grups polítics que hem esmentat anteriorment, com si preveïessin que s'acostava una tempesta molt feréstega, s'afanyaven a anar per tot arreu a predicar la comprensió i el respecte a tothom, i amb aquest afany els sorprengué el fatídic 18 de juliol. Recordo haver sentit dir a un dels homes d'aquests grups: «Es veu que no tenim cura». Els qui guanyaren les eleccions cregueren, un gran tant per cent i amb una gran inconsciència que fa pena, que aquest resultat els donava tota la raó i que no havien d'afluixar per cap causa. Els qui les perderen, des del seu autopèdestal, per no haver de baixar-ne ni un centímetre, es conjuraren per tal que tot s'ensorrés. És a dir, que si no tots, la immensa majoria dels qui per la categoria que

El quartà és una mesura de capacitat per a grans, pròpia de Catalunya. (fotog. feta del dipòsit d'objectes del Museu.)

tenien, s'haguessin hagut de veure obligats a donar llum, la varen fer servir per encendre el polvorí nacional.

S'escudaren i feren servir d'excusa l'assassinat del cabdill i diputat de la dreta Calvo Sotelo el dia 14 de juliol pels pistolers de l'extrema esquerra. Igualment els de la dreta ho havien fet dos dies abans, assassinant un oficial de guàrdies d'assalt, que era un abrandat defensor de la república, anomenat Antonio del Castillo.

S'han de fer esforços per tal de coordinar les idees per poder donar una mica d'explicació del que passava, perquè n'hi havia per atabalar el més fresc.

No sé bé si era el mateix dia 18 o l'endemà, que a l'era de Cal Mateu estaven parant la batuda, quan passaren per allà uns quants homes i els digueren: «Aneu fent, com si no passés res, i pels carrers de Barcelona, n'hi ha alguns que la sang hi corre com si hagués fet un xàfec». I a continuació explicaren el que passava. Era tan tràgic i incompreensible el que deien que va haver-hi algú que semblava que en dubtés. «M'agradaria —digué un— que us vinguessin a buscar i així ho sabríeu millor».

Al cap d'una setmana la batuda estava igual.

Ningú no gosava anar a treballar ni marxar gaire lluny, ja que tant venia gent de l'Areny i deien que per la via només passaven grups de gent que fugien de Barcelona esparverats del que hi passava, com de Martorell, i deien el mateix. També s'explicava que un home havia dit que tot el dia 17 havien estat entrant

vaixells carregats de marroquins per venir a ajudar els sediciosos que s'havien rebel·lat; a això, n'hi va haver un que, a més de dir que no s'ho volia creure, se'n va riure i aquell home el va increpar tot dient-li: «Doncs allà, tothom s'ho ha cregut quan un ho ha dit. I no sabeu per què ho han fet aquests malvats? Com que el seu propòsit és de fer una matança entre pares i fills, no tenen prou confiança en les tropes i així, als altres els paguen amb plata i donant-los un xic de carta blanca, segur que no afluiran tant». Tot això que acabo de ressenyar és només per donar una petita idea del que passava i si n'hi havia com per estar-ho gaire, d'animat.

I concretant-nos aquí al poble, cal dir que tant les autoritats com tothom, ningú no gosava respirar. Uns quants addictes a la CNT juntament amb els jornalers i gent de tota mena d'oficis, tant del poble com forasters, formaren un sindicat i s'hi afiliaren. Això ja fou suficient perquè al segon o tercer dia vinguessin una delegació a ordenar que es formés un comitè local entre totes les organitzacions antifeixistes. Convocats per ells, foren cridats a una reunió a la Casa de la Vila per a parlar d'aquest assumpte, la junta del partit d'Esquerra Republicana de Catalunya i la del sindicat agrícola dels Rabassaires. La proposta era que de cada grup n'havien de sortir tres homes per formar l'esmentat comitè, afegint-hi que si al cap de tres dies no l'havien encara format, el portarien fet ells. Es proposà de fer una votació, però tant el grup de rabassaires com l'Esquerra començaren a excusar-se, l'un perquè tenia molta fruita i havia d'anar a collir-la cada

SALVOCONDUCTO librado a favor de
 Don Pablo Moliné Bonuellet
 habitante en esta localidad, calle
Grat de la Arba núm. 3, el cual
 ha sido nombrado individuo de **ACCIÓN
 CIUDADANA** para velar por el cumpli-
 miento del orden público.
Castellbisbal a 3 de Noviembre de 1934.

El Comandante Militar delegado
 de S. E. al Grat de la 4.ª División

Miguel Morales

Véase al dorso

Su objeto es cooperar, con las fuerzas
 civiles y militares, y siempre bajo sus órde-
 nes, en el mantenimiento del Orden Público,
 para que en todo momento sea acatado el
 Gobierno Central de la República Española
 legalmente constituida.

ARMA de baya MUNICIONES

Document acreditatiu que es donava als integrants del sometent. (cedit per
 Vicenç Moliné i Amigó.)

CÉDULA PERSONAL

GENERALITAT DE CATALUNYA

0979670

ARJUNTAMENT: Castellbisbal N.º 116 TARIFA 3.ª CLASSE 13
 PESSETES 1 Cts. 50

SENYOR Pau Antoni Bonuellet NATURAL
 D. Castellbisbal DE 39 ANYS D'EDAT, ESTAT J A Clave
 I PROFESSIO Agricultor QUE VIU A J A Clave
 N.º 37 PIS 1 I RESIDENT A 19 Gener 1934
 A Castellbisbal, A 19 DEL 193

L'INTERESSAT. EL RECAPTADOR.

ANY 1933

Cèdula personal emesa, en aquest cas, per la Generalitat de Catalunya. Després de la guerra
 les feia la Diputació. Aquesta mena de documents era l'equivalent de l'actual carnet d'identi-
 tat. Es deixaren de fer servir a la fi dels anys cinquanta. (document cedit per Vicenç Moliné i
 Amigó.)

«Era una joia en tots els sentits. Completament acabada, adornada i decorada. Els altars i les imatges eren de talla, tot d'estil i daurat. L'altar major era un magnific i colossal retaule que ocupava tot l'absis del presbiteri.» (descripció treta del llibre «Apunts de varies coses de la parròquia» de Mossèn Joan Cots).

L'altar major després de passar per tots els avatars de la guerra. (fotog. extreta del llibre «Apunts de vàries coses de la parròquia» de Mossèn Joan Cots.)

dia, l'altre perquè a més havia de dur-la al mercat, no hi havia manera que sortís ningú ni que s'acceptés la votació. Davant l'amenaça no gens agradable dels que deien que el formarien ells si els d'aquí no s'hi avenien, i com que eren ja gairebé les dues de la matinada, s'aixecà un i proposà: «Acabem-ho d'una vegada, siguem-ho tots». I per tal de sortir d'aquella encallada i enutjosa situació, s'acceptà i de moment quedà format per vint-i-set persones. Ja era hora!

Aquesta inesperada situació va tenir si més no la seva importància ja que com es va creure convenient que hi hagués presència permanent a la Casa de la Vila pel que pogués passar, s'acordà que es fessin dos torns de dos homes diaris, de dotze hores cada un i així no resultà tan pesat.

Mentre durava la lluita a Barcelona per aturar la rebel·lió, amb prou feines venia ningú.

D'acord amb aquest ambient, una nit d'aquelles arribà un d'aquests grups format per tres o quatre homes i a la primera ambaixada digueren que venien a volar l'església, com aquell qui no diu res. Va resultar que el qui semblava el capítol de l'esmentat grup havia fet de mosso de pagès aquí al poble i reconegut per un dels que feien torn de guàrdia a la Casa de la Vila, aquest li féu veure el perill que el que es proposaven representava per als veïns, especialment, fins que aconseguiren convèncer-los. I marxaren amenaçant que tornarien a venir qualsevol dia i que si com a mínim no havien cremat al mig de l'edifici tot el que hi havia a dins, que era el que havien fet a Rubí, que

no hi valdrien les excuses.

Els qui varen rebre aquesta amenaça s'acuitaren a convocar el ple del comitè per l'endemà al vespre.

Quan es reuniren ja tothom sabia de què s'havia de tractar, car pel poble corrien tota mena de rumors sobre aquest tema, derivats de la visita del dia anterior. Aquest fet influí moltíssim a la solució que a tot plegat es va donar, ja que, abans d'arribar a la reunió, ja eren molts els qui havien estat pensant com es podria solucionar, allò, que no és el mateix que presentar-se amb el cap en blanc. No cal dir que la que fou acceptada unànimement, fou la presentada per set o vuit que prèviament s'havien posat d'acord i que deien que no havien d'admetre que es cremés res dins l'església i que tampoc no hi podia haver ningú que fos directament responsable del fet. De manera que deien que el que havien de fer era passar casa per casa i convidar la gent a presentar-se a la plaça, informant-los que es passaria llista, i a tots els que tinguessin camió, obligar-los a anar-hi amb ell, avisar els dos mestres d'obres que hi anessin a dirigir el desmantellament del famós retaule de l'altar major, per tal que no hi haguessin desgràcies, i carregar tot allò que s'hagués de cremar als camions i portar-ho als Fangars, o sigui, gairebé a un quilòmetre del poble i cremar-ho allà. Quan tothom es va haver presentat es procurà fer entendre la gent que en aquells moments no hi havia cap altra sortida possible que el que s'anava a fer. I es començà l'operació enmig d'un silenci impressionant.

Tot això passà en el curs dels sis o set dies primers,

	<h1>CONTRIBUCION TERRITORIAL</h1>		RIQUEZA RUSTICA CATASTRADA		
			IV Año Triunfal — 1939 CUARTO TRIMESTRE Octubre, Noviembre y Diciembre		
PROVINCIA	<i>Dona</i>	MUNICIPIO	<i>Castellbisbal</i>	Núm. de la lista cobratoria	<i>245</i>
He recibido de D. <i>Vicente Ribas Lomig</i>			la cantidad de	<i>doce</i>	
			pesetas	<i>57</i>	céntimos, que le corresponde
pagar en el citado trimestre por la contribución expresada, según se demuestra en el recibo del primer trimestre.					
A		de	<i>IV Año Triunfal</i>	de	1939.
				El Recaudador.	
					
Son <i>12</i> ptas. <i>57</i> cts.		CALLE DE		NÚM.	PISO

Document que demostra que els rabassaires pagaven la contribució. (Cedit per Modest Ribas i Pastallé.)

i crec no exagerar gens si dic que estic ben convençut que a la immensa majoria del poble la camisa no els arribava a la pell —com vulgarment se sol dir— ni a ningú li venien ganes de riure. Era tan incompreensible el que passava que ningú no gosava sortir, sinó que es tractés d'una necessitat molt gran; i si algú ho havia de fer generalment tornava molt més esborronat del que ho estava la gent pel que havien sentit dir. La batuda encara estava parada des del primer dia a l'era de Cal Mateu.

Considerant-se dominada la tragèdia dels carrers de Barcelona i de les poblacions més importants de la província, les negrors tan tenses dels primers dies es van anar aclarint una mica, i fou llavors que els qui ho havien fet possible, particularment els grups més joves, es dedicaren a anar pels pobles armats fins a les dents dient que es presentava un esforç tan gran que era imprescindible que tothom es posés a treballar sense contemplacions de cap mena; afegint que qui no ho fes així, tampoc no seria tractat amb contemplacions.

I aquesta decisió produí els efectes d'un veritable sedant, car els pagesos que no podien estar més avorrits, com era el cas d'anar passant aquells dies tan llargs de juliol sense saber què determinar mai, re- prengueren novament les tasques que en aquell temps són moltes i importants. Aquest fet també va ésser causa que tots aquells grups d'incontrolats, com arribaven als pobles i no trobaven gairebé ningú que els parés atenció, anaven minvant notablement i els que encara venien eren ja més enraonats. Aquests indivi-

dus, fent el distret, es quedaven fent broma quan trobaven alguna persona que els inspirés confiança i miraven d'informar-se de la situació del poble, aconsellant llavors el que creien més adient. I així, quan van saber tot l'afer de l'església i com havia anat i que el sindicat més fort era el dels rabassaires, va recomanar a la persona amb qui parlava que els digués que no s'hi pensessin gens ni mica a incautar-se'n i a fer-la servir com més aviat millor de magatzem, ja que d'aquesta manera era quasi segur que es podria considerar salvat com a mínim l'edifici. A l'enans l'aconsellà que ho fessin de seguida i que no tinguessin recança de posar un bon rètol anunciant-ho. D'una manera molt indirecta i com aquell que no diu res, aquella llavoreta va arribar a trobar una terra propícia i va fruitar, de manera que sense necessitat de posar-hi el rètol, passà a ésser el magatzem de la Unió de Rabassaires.

No tantes cabrioles s'hagueren de fer per a la incautació de l'edifici de la plaça on era instal·lat el sindicat, car el mateix propietari a través d'un familiar seu els va pregar que ho fessin, i aquí sí que s'hi va posar el rètol de la incautació perquè així ho va voler.

Ja érem dintre l'agost i com sia que tothom tornava a estar completament ocupant en les seves obligacions i necessitats, cada dia es feia més difícil que el comitè es reunís, i això feia enfadar els qui creien que era necessari fer-ho, en veure que quasi mai no arribaven a la meitat. I un dia que en devien estar més, d'enfadats, resolgueren fer-lo ells, dient que si a algú no li agradava que ho digués, de manera que quedà

Vista del Carrer Pi i Margall abans de ser renovada la barana. (fotog. cedida per Joan Roig i Morral.)

constituït per cinc membres de la CNT, dos d'Esquerra Republicana i dos del sindicat de rabassaires. És just reconèixer que tot i que s'ho van fer al seu gust, tenien molta raó.

I un dels efectes d'aquesta resolució mereix d'ésser conegut.

La paret o mur que divideix el carrer de Pi i Margall des de la plaça de l'església fins a l'antiga casa de la vila, havia de renovar-se, car hi havia tot un tros que queia. Sigui perquè els paletes del sindicat no nien gaire feina amb la situació que s'estava passant, varen determinar de fer-la tota nova i a més de donar-li una mica de talús la varen recular a prop d'un metre. Si amb el trànsit actual, ¿què seria si no s'hagués fet? A més segons els entesos, va ésser feta amb tota consciència. Que consti, és de justícia!

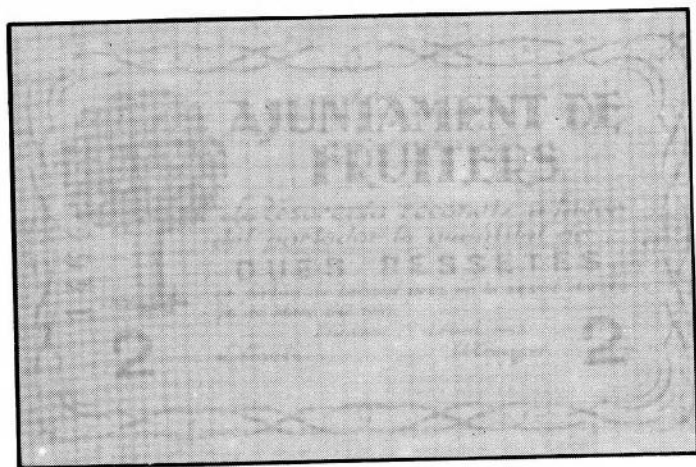
El nou comitè tenia, a més, projectes que ja devien veure que els costaria molt de posar-s'hi d'acord tots plegats. Un d'aquests fou que contractaren una companyia de vodevil de Barcelona per la Festa Major, i feren servir com a escenari l'altar major de l'església. Un altre assumpte que també es considerava molt aspre fou el de les incautacions, que, tant si se'n tenia ganes com si no, s'havien de fer. Afectaven els interessos de les persones que s'havien amagat o bé havien marxat, car eren considerats addictes als rebels facciosos, particularment els propietaris rurals, les terres dels quals es començaren a treballar en règim de

col·lectivitat. Tot això produïa una pesantor molt gran, i la immensa majoria de la gent no podia acceptar-ho, ni pensaven que allò pogués durar gaire, de fet, esperaven que d'un moment a l'altre, el govern podria fer tornar les coses a lloc.

Però tots aquests desitjos no s'acabaven de fer realitat, sinó ben al contrari, ja que un vespre, cap allà mig setembre, vingué un escamot que, amb l'excusa de portar-los a declarar a Barcelona, s'emportaren Miquel Blanc i en Ramon Condominas, dos homes que es trobaven en la plenitud de la seva vida i molt com cal, i foren brutalment assassinats. Aquest fet, a més de pànic, portà una gran confusió, ja que a més d'afegir complicacions, ja no sabies de qui podies refiar-te.

I tornem a ser al temps de la verema, i com que moltes masies eren tancades, o si hi havia algú deia que no tenia ordres de cap mena, la recol·lecció la féu cadascú pel seu compte. Passades les tres o quatre setmanes que solen durar els tràfecs de la collita dels raïms, que serviren una mica per no patir tant la realitat que ens envoltava, i que de sempre solia ser el temps en què la pagesia, àdhuc treballant, podia relaxar-se, fou quan s'hagueren de convèncer que tots plegats ens havíem ficat en un laberint on no es veia ni mica de claror per enlloc, al temps que ens vèiem obligats a caminar com podíem sense ni saber si anàvem endavant o enrera.

I aquesta situació es va anar fent cada dia més evident pels efectes que se'n derivaven, un dels quals fou

Fruïters fou el nom que s'intentà donar a Castellbisbal durant la guerra civil del 1936-39. L'Ajuntament de Fruïters va emetre quatre papers moneda: de 0'25, 0'50, una i dues pessetes. Per a posar-les en circulació va dipositar a la caixa municipal la quantitat de cinc mil pessetes. Les que circulaven portaven la firma de l'Alcalde Ramon Torras i la del tresorer Jacint Amigó. (Fotog. fetes als arxius dels Amics del Museu.)

que va quedar paralitzada la circulació de la moneda, que en aquells temps era de plata o sigui peces de cinc pessetes, de cinquanta i de cent, però si anaves a buscar un pa de quilo que valia setanta cèntims i donaves un d'aquests bitllets el forner no tenia altra solució que fer uns vals que únicament servien per a tornar a buscar més pa, o algun altre objecte de la seva botiga, i així a tots els altres establiments. En fi, un veritable embolic.

I com sigui que això passava a cada poble, per sortir del pas els ajuntaments o comitès varen determinar de fer uns papers moneda a cada lloc de cinc, de deu, de vint-i-cinc i cinquanta cèntims, més uns de pesseta, de cinc i de deu, amb l'obligació que havien d'ésser admesos dins del terme. Un altre acord d'aquests comitès, car la majoria dels seus membres eren uns agnòstics, fou canviar els noms dels pobles que tenien el nom d'algun sant, així Sant Cugat es convertí en Pins del Vallès, Sant Feliu en Roses del Llobregat i el nostre poble, pels símbols de l'escut i del nom consideraren pertinent de dir-li Fruïters del Llobregat. Aquest nom no fou aprovat per la conselleria de governació, i tornà a tenir el seu tradicional. Però els papers moneda com que eren ja impresos varen anar circulant amb el nom de Fruïters.

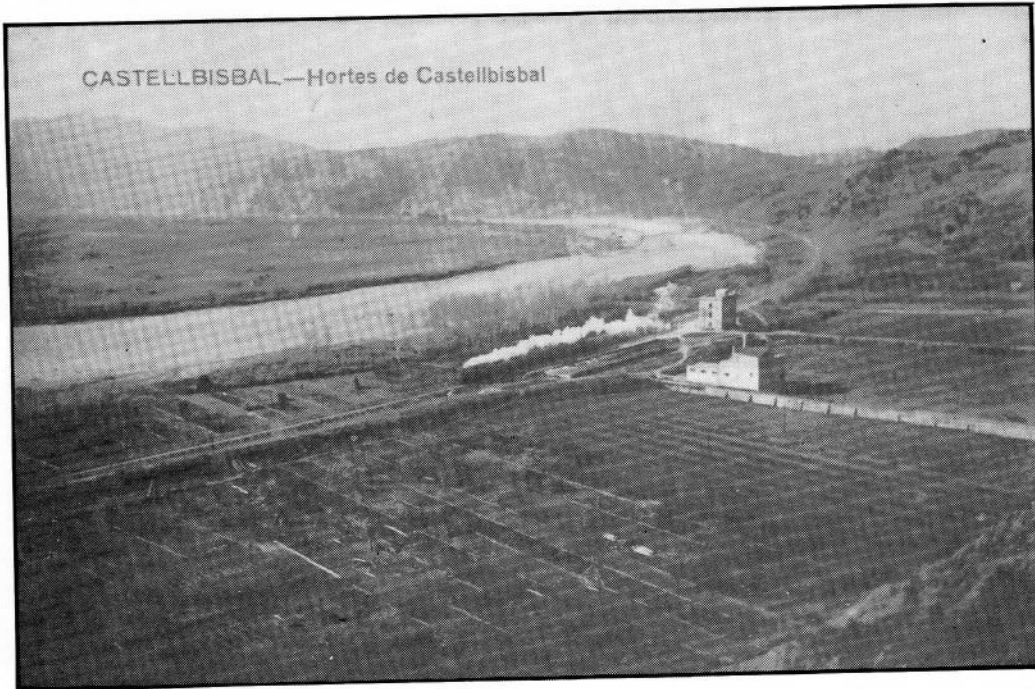
Tot això, més o menys bé, servia mentre no se sortís del poble, de manera que es féu imprescindible trobar una altra solució. Aquesta vingué quan el govern de la República posà en circulació bitllets de cinc i de deu pessetes i la Generalitat i l'Ajuntament de

Barcelona, uns de deu rals i d'una pesseta, que valien a tot Catalunya. De les monedes de plata, ni per descurt se'n veia cap enlloc, tot i que abans de passar aquest col·lapse era molt corrent veure els negociants o els corredors de bancs i cobradors de lletres, anar amb uns saquets expressos a l'espatlla o lligats al portapaquets de la moto o bicicleta, de tan gran que era la seva circulació.

També, i per tal de donar una idea de com s'anava complicant la situació cada dia, cal dir que no es trobava res de res si no s'anava proveït d'un val firmat i segellat pel comitè d'abastament i transports.

I arribem a la fi de l'any 1936 amb aquest ambient, acabat d'arrodonir per un altre fet que crec que també s'ha d'explicar. Un dia varen presentar-se un grup de quatre o cinc homes dient que venien per emportar-se les quatre campanes que hi havia al campanar de l'església, al·legant que allà no hi feien res i que eren molt necessàries per a fer canons, i sense cap més explicació feren allò que havien dit. Poc més o menys aquest relat era igual en tots els pobles.

I com era, en aquells moments, la situació del conflicte? Llavors ja se'n podia dir així, conflicte, perquè basant-nos en suposicions, es comprèn que l'intent dels revoltosos era principalment prendre poder de Madrid i Barcelona i, al no poder-ho aconseguir de cap manera, es veu que decidiren establir uns fronts i mirar de si podien fer-ho pam a pam. Una cosa que, només de pensar-hi, ja fa esgarriar. El resultat de la primera temptativa fou que varen aconseguir fer-se

Vista panoràmica dels horts de l'Areny. (fotog. cedida per Joan Roig Morral.)

amos aproximadament de les províncies més afectades, sinó totes, la majoria, pel latifundisme, el caciquisme i l'analfabetisme. A la reraguarda es veia un clima total de guerra, ja que s'havia cridat a files a gairebé tot el jovent, la majoria dels quals ja eren casats i pares i tot. Els més joves els cridaven per ensinistrar-los en el front i els altres, per fer material de guerra. I eren moltes les famílies que hi tenien algú o altre.

Aquesta era la situació a l'entrar l'any 1937.

Per acabar-ho d'adobar, varen tornar a venir un altre grup dels que per tal com ningú no sabia com anomenar-los se'n deien incontrolats, i s'emportaren tres covilatans dels quals mai més se'n va saber res. Pel que es va dir, els homes que vingueren portaven una llista més llarga, però no els trobaren tots i així se'n pogueren salvar uns quants. Els tres que no tingueren aquesta sort, foren Fèlix Furés i Plans, Pere Pidelaserra i Puig i Josep Margarit i Duran.

D'aquesta manera s'anava produint un estat d'ànim que hi havia vegades que semblava que ens faltés la respiració.

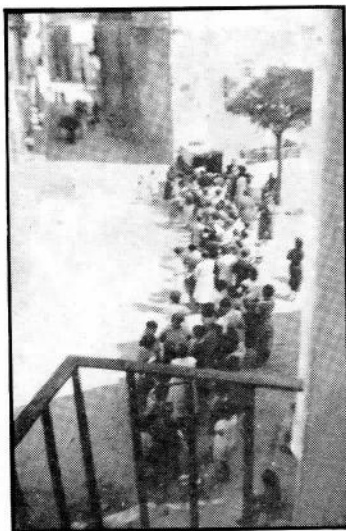
Passats uns quants dies d'aquests fets tan tristos, tinguérem ocasió de parlar-ne amb dos dels nostres representants del comitè central de Barcelona i a més, de queixar-nos de tanta injustícia i inseguretat. Ells varen dir-nos que si ens creïem que ens els enviaven o era que els demanàvem parer, que prou feina tenien ells a aguantar-los a Barcelona, mes que pensaven, però, que ho estaven acabant de dominar.

L'altre representant que fins aquí no havia dit res, va preguntar-nos si sabíem res del que passava a l'altre bàndol, i en dir-nos que no i que ens semblava impossible que poguéssim ésser pitjor, ens digué que, per un amic seu que servia a Badajoz i que havia aconseguit passar-se, sabia que a la plaça de braus n'havien afusellat més de tres-cents pel sol fet d'haver-los trobat un carnet sindical i que, a Sevilla, en Queipo de Llano quan arribava en una població tocava la Marsellesa, i els qui sortien a rebre'l aplaudint, ja no tornaven més a casa seva.

No estant acostumats a sentir ni admetre tanta dolenteria, no podíem creure-ho, i ens semblava que tot plegat no podia ser res més que una exageració produïda per un gran fanatisme. Però era tanta la convicció amb què ho deïa, que no gosàrem replicar però tampoc podíem acceptar-ho. Tant és així que, com que coneixíem una persona de tota confiança, li vàrem anar a dir per veure què ens deïa; no solament ho va confirmar, sinó que a més n'hi va afegir: «Mireu —ens va dir—, el general Sanjurjo que estava confinat a Portugal, quan es proposà de venir per tal de posar-se a favor dels rebels, va tenir un accident d'aviació que li costà la vida, doncs ja s'assegura que fou provocat, perquè ja devia fer nosa a algú d'ells mateixos.»

Penso que tots els qui vam sentir reafirmar tot allò i a més, augmentar-ho, vàrem fer el propòsit de sobreposar-nos i mirar de fer-nos-en càrrec, si volíem d'una forma o altra poder superar la gran tragèdia que ens havia caigut a sobre. D'aquesta manera ens vam

Dues conseqüències de l'estat coses: a dalt, cua de racionament per l'abastiment de peix i a l'esquerra, cupons extrets d'una cartilla de racionament de l'any 1947. (fotog. cedida per Montserrat Ribas Comellas i cartilla cedida pels Amics del Museu.)

<p>GRASAS BU 231194 SEGUNDO SEMESTRE 1947</p> <p>BOLETIN DE INSCRIPCION de (1) 231194</p> <p>Establecimiento n.º ..... distrito .....</p> <p>calle ..... n.º .....</p> <p>COLECCION DE CUPONES DE RACIONAMIENTO</p> <p>correspondiente a Don .....</p> <p>cliente n.º ..... titular de la TARJETA DE ABASTECIMIENTO Serie ..... n.º .....</p> <p>Inscrita en ..... de ..... de 194...</p>	<p>ULTRAMARINOS BU 231194 SEGUNDO SEMESTRE 1947</p> <p>BOLETIN DE INSCRIPCION de (1) 231194</p> <p>Establecimiento n.º ..... distrito .....</p> <p>calle ..... n.º .....</p> <p>COLECCION DE CUPONES DE RACIONAMIENTO</p> <p>correspondiente a Don .....</p> <p>cliente n.º ..... titular de la TARJETA DE ABASTECIMIENTO Serie ..... n.º .....</p> <p>Inscrita en ..... de ..... de 194...</p>
<p>PAN BU 231194 SEGUNDO SEMESTRE 1947</p> <p>BOLETIN DE INSCRIPCION de (1) 231194</p> <p>Establecimiento n.º ..... distrito .....</p> <p>calle ..... n.º .....</p> <p>COLECCION DE CUPONES DE RACIONAMIENTO</p> <p>correspondiente a Don .....</p> <p>cliente n.º ..... titular de la TARJETA DE ABASTECIMIENTO Serie ..... n.º .....</p> <p>Inscrita en ..... de ..... de 194...</p>	<p>PAN BU 231194 SEGUNDO SEMESTRE 1947</p> <p>BOLETIN DE INSCRIPCION de (1) 231194</p> <p>Establecimiento n.º ..... distrito .....</p> <p>calle ..... n.º .....</p> <p>COLECCION DE CUPONES DE RACIONAMIENTO</p> <p>correspondiente a Don .....</p> <p>cliente n.º ..... titular de la TARJETA DE ABASTECIMIENTO Serie ..... n.º .....</p> <p>Inscrita en ..... de ..... de 194...</p>

proposar de deixar de banda aquest aspecte tan negre. El malson dels grups incontrolats, però, desaparegué. Gràcies a Déu!!

Començaven a escassejar els productes principals, sobretot els d'importació. Els adobs per a l'agricultura foren racionats, el sulfat d'amoníac que n'és la base, enlloc de ser al 40%, el posaren al 10%, de manera que resultava molt flac. El mateix passava amb el coure, imprescindible per tal de combatre el mildiu; d'una pesseta que valia el quilo, el posaren a 10, i segons com tampoc volien donar-lo, perquè si no era pagant amb plata o fent intercanvi amb d'altres gèneres que ells no tinguessin... I així era amb tot, tant si es tractava de blat, de sucre, arròs, d'oli, etc.

D'altra banda, tot el que es considerava necessari per a la guerra, ho requisaven. Tal fou el cas del camió Chevrolet del sindicat de rabassaires, que per eludir un bombardeig, el deixaren en una casa de camp prop de Tortosa i quan hi van tornar ja no hi era.

Al camp ja no hi havia res de segur i n'és un exemple que, encara que hi hagués vigilància, si un pagès es negava a vendre del que hi havia, perquè encara no era prou madur o perquè no volia cobrar la mena de moneda que l'altre portés o, simplement, perquè ho necessitava per consum propi, més d'un s'havia trobat desbordat i fins i tot haver d'escapar-se. Així les coses, entre pocs mitjans que hi havia per a transportar els productes al mercat i també la poca seguretat, els pagesos no gosaven anar-hi. Això fou causa que llavors vinguessin els de les ciutats a buscar-

ho aquí, particularment, els de Terrassa i Sabadell.

D'acord el sindicat de rabassaires amb el comitè local, es varen organitzar tres dies a la setmana de mercat a la plaça de l'església, la qual quedava totalment ocupada. En menys de dues hores no hi quedava res, i per mitjà de carrets de mans, marxava tot. La moneda havia de ser de la del govern o de la Generalitat. Aquest acord evità moltes discussions i baralles, i no només al mercat, sinó al camp, també.

A Castellbisbal, que està situat entre Rubí i Martorell, hi havia llavors particularment unes relacions tan importants que gairebé es poden qualificar de familiars.

A Rubí, s'hi anava per dos camins de ferradura que representaven molt més curts que la carretera. Aquests camins, sempre pel mig de les vinyes, eren anomenats, un, el de can Belasc i l'altre, el camí de mig que passava per can Campanyà. Fins i tot se n'havia fet un rodolí que deia «de can Campanyà a Rubí hi ha una hora de camí» i «de Rubí a can Campanyà hi ha una hora de caminar».

Doncs per aquests camins els de Castellbisbal havien anat a portar cistells de fruites i verdures, a peu i coll a vendre-les, i d'allà cap aquí venien marxants a vendre els seus productes. Recordo un sabater que per fer-se veure tocava una trompeta pels carrers. Tot això era igual amb Martorell, on s'anava per la via de tren, i passant per la Foradada, d'allà venia cada dia un menge un espartenyer que passava amb un carret d'espartenyas de totes mides i cridant el gènere.

El conegut «Broad Way» de l'estanc que feia línia regular a l'estació, al mercat de Sabadell i excursions els diumenges. (cedida per Montserrat Ribas i Comellas.)

De tota aquesta vida tan comunicativa i amical, la guerra ho desfèu tot, i per sempre.

La guerra continuava, pel moment de lluny, i això feia que no semblés tan amoinador. De totes maneres, de dia sempre se sentia una remor, com d'una tronada llunyana, que fins i tot alguna vegada semblava que tronés. Bujaraloz, Tardienta, Fuentes de Ebro, Belchite, Teruel, són poblacions del front d'Aragó que no les hem pogudes oblidar, de tant sentir-les anomenar durant molt temps. A més, els vespres, molt sovint podíem observar els bombardeigs de Barcelona, que enmig de la remor dels avions, les explosions de bombes i els raigs de llum dels antiaeris, tot i que molt tràgic, no deixava de ser un espectacle. Tot això era el que passava, i encara no feia un any què havia començat.

Tornem a arribar a l'estiu i en plena temporada de segar i batre, i és tanta la manca de braços per a fer aquestes operacions —que encara es feien de forma tradicional, que a més d'ajudar-hi les dones tant com podien, els homes s'ajuntaven en grup, per fer-ho acabat dels uns, els altres, de la mateixa manera que per a recollir la fruita, i més tard foren els raïms.

La manera de repartir la collita de la fruita es preveia un xic difícil, ja que cada dia era més nombrós el grup de gent que venien al mercat, car en venien de tots els voltants del poble i fins i tot de Barcelona.

Parlant d'aquesta preocupació dins la junta del sindicat amb un grup de veïns i simpatitzants que els vespres es reunien a fer tertúlia, es va oferir un industrial

de Barcelona, dels qui havien fugit de Barcelona per por als bombardetjos, anomenat Antoni Palanques a tenir cura de tot el repartiment i de les pesades, si en sortia un altre per fer factures i cobrar. Per escrivent, es va oferir un altre contertuli, un mestre nacional, de nom Sr. Garcia.

Va ser un èxit total. L'església servia de mercat central. A les ordres d'en Palanques els pagesos anaven entrant les seves caixes i havien de dir-li la quantitat que duïen de cada mena a l'ensems que havien de destapar-les i exposar-les. Després, romanien allí per tal d'observar el mercadeig i ésser presents i posar-les a la bàscula; tot això, però, sempre segons les seves indicacions. També era de la incumbència d'en Palanques marcar els preus i veure la quantitat que corresponia a cada comprador. Aquesta era, de fet, la part més difícil de resoldre en aquells moments.

Tota aquesta operació, gràcies a la tàctica d'aquells dos senyors, fou elogiada per tothom, començant per la junta del sindicat, els pagesos i els compradors. Aquests últims encara més, ja que aleshores podien circular amb una factura avalada amb el segell d'un sindicat agrícola legal i antifeixista.

A l'acabar-se la campanya de la fruita, molt aviat vàrem ésser a la dels raïms, que també fou feta de la mateixa manera que hem explicat anteriorment. També com l'any anterior cada pagès es va retirar tota la collita perquè a les masies no hi havia gairebé ningú, si traïem algun masover que deia que a més de no tenir res a punt, tampoc no tenia cap ordre.

Cartilla de racionament. Es féu necessària per tal de controlar la demanda de determinats articles a causa de l'escassetat de l'oferta. (cartilla cedida pels Amics del Museu.)

Els esdeveniments acabaren de produir aquest estat d'ànim, ja que el panorama per cap cantó era gens engrescador. Emparant-se en l'argument que ho feia per tal d'assegurar una major seguretat, el govern de la República es traslladà a València. Al mateix temps es demanaven noves lleves contínuament; quan ho feien, solien demanar-ne quatre de plegades, i les dues més joves es destinaven a les armes i les altres dues, que eren les de més edat, amb homes que ja eren casats i pares i tot, per a les fortificacions.

No cal dir el decandiment físic i moral que tot allò produïa. Per una part, a les cases que tenien un marxo o cavall a més de les dificultats amb què es trobaven per tal de mantenir-lo hi havia la de les cases de les quals havia hagut de marxar el fill i el pare no es veia amb cor de dominar l'animal i així contínuament amb totes les altres coses. Poc més o menys era aquesta la situació a l'acabar-se l'any 1937.

Les notícies o rumors que corrien del que passava al front contribuïren també a la desmoralització. Deien que al front republicà hi havia dos criteris que no acabaven de compenetrar-se, i a l'altre bàndol rebien cada vegada més ajuda especialment en material molt modern i en aviació, amb els seus corresponents tècnics. Cal afegir a tot aquest panorama la dificultat cada vegada més gran de trobar el més necessari tant per a les persones com per tota mena de bestiar. El mateix passava amb els adobs i els remeis per al camp i per a tot en general. Això provocà que, sovint, a l'a-

gricultura no s'hi pogués fer ni el que era més essencial de manera que les collites anaren minvant tant que es féu necessari un racionament molt rigorós. Un altre punt que afectava l'ànim era la remor com de tempesta que se sentia durant tot el dia. D'altra banda, com que els bombardeigs feien tanta por, l'enllumenat públic era totalment prohibit i les comunicacions gairebé no existien; per evitar les bombes, els trens pràcticament mai no circulaven de dia i els de llarga distància no tenien cap horari segur. Els d'aquí Castellbisbal, amb un autocar que tenien els de l'estanc, feien viatges a Rubí, car allí hi havia un tren de rodalies, elèctric, que solia passar cada dues hores.

No sé exactament quan fou que el govern de la República es tornà a traslladar a Barcelona.

Ja no fou possible de tornar a organitzar el mercat que de tota mena de verdura s'havia fet a la primavera passada; primerament perquè la producció havia minvat notablement, i després perquè la gent s'ho guardava per a fer intercanvis. Això és comprensible si se sap que amb la moneda corrent no es podien trobar ni adobs, ni sulfats de coure, matèries que són imprescindibles per a qualsevol tipus de cultiu. En canvi, amb patates, mongetes, vi, blat, plata, etc, hi havia de tot; el més xocant del cas era que s'havien de dur els productes acordats, les coses més inversemblants, a casa del qui tenia allò que s'havia acordat d'intercanviar.

Una anècdota que demostra com anaven tots aquests tripijocs és la següent. Un ferroviari guarda-agulles es

Vista del «Canyet», amb l'antic pont a primer terme. Eren els anys 30. (fotog. cedida per Joan Roig Morral.)

va oferir a un conegut seu que necessitava una màquina de cosir per una filla seva que s'havia de casar, per mirar de trobar-li. A tal efecte li donà una targeta perquè amb ella anés en una masia d'un poble de la comarca del Bages. En arribar-hi, es topà amb un home que netejava les corts dels porcs i va donar-li la targeta que duia. Aquell hom li digué que ell no en sabia res i que, a més, era tot sol en aquell moment. L'altre, molt disgustat i malhumorat, ja es disposava a marxar quan sentí que el qui netejava li deia que s'esperés una mica a veure si arribava la gent de la casa, i que, mentrestant, podrien esmorzar. Resultat de tot això fou que en realitat no esmorzaren fins que no tingueren tots els tractes fets, que poc més o menys, foren així: tant en plata, tant en patates, mongetes i vi. El punt per trobar-se i fer el canvi fou la caseta de peons de la carretera X.

De combinacions semblants, imagineu-vos-en les que volgueu; a la primeria donaven bon resultat.

D'altra banda, el camió G.M.C. del sindicat de rabassaires que no fou requisat perquè l'organització s'emparà en la gran necessitat de proveïments per als socis i per a la població, anava a buscar despulles d'arròs a la comarcal de Tortosa, amb l'autorització de la comarcal del Baix Llobregat, i de blat a Lleida i a Monzón (Osca) i era repartit entre els socis i l'esmentada comarcal.

Aquest camió, que ostentava el nom del sindicat agrícola de rabassaires de Castellbisbal, va arribar al coneixement d'un negociant ja d'abans de la guerra.

Doncs bé, llavors vingué a trobar a la junta del mateix per a proposar-li que li deixessin per fer uns viatges, per portar queviures de primera necessitat, i afegí que abonaria els transports amb els mateixos gèneres, que tant podien consistir en llegums, cigrons, lleties, mongetes, feixos de bacallà, sacs de sucre, caixes de llet condensada... Aquests últims eren els més segurs. El negociant digué que tot seria de primera qualitat. Sentir tot això, quan feia més d'un any que ni per casualitat no se'n trobava enlloc, i no mirar d'una manera o altra d'acceptar-ho, s'hauria pogut qualificar quasi com un crim. Després que ens donà tota mena de seguretats, vàrem posar-nos d'acord. Ens va dir també que si ens convenia podria pagar-nos els transports amb diners. Es diu que a grans mals Déu ajuda, ja que fins poc abans d'acabar-se la guerra, es pogueren fer dos repartiments mensuals, que, a més de suavitzar la manca que hi havia dels esmentats productes, serviren moltes vegades per obtenir remeis o altres objectes completament introbables. Fou considerat com un gran alleujament per a la població.

Com que el temps sempre fa la seva via implacablement, tornàrem a ésser novament a l'estiu i després d'haver segat, vingué el temps de batre. La principal preocupació de la gent fou sembrar blat per tal de poder tenir pa, almenys. Arribà el cas que molts barcelonins que tenien amics pagesos amb terres s'oferien a venir per ajudar-los, pel mateix motiu. A causa d'això, les eres estaven molt ocupades. Eren molt clars els dies que no s'hi presentaven colles de gent, especial-

A l'esquerra, entre un turó i l'Ebre, el caseriu d'Ascó; a la dreta, enmig d'una plana ben conreada, Vinebre. Un poble i l'altre comunicaven mitjançant una barca de pas, pas que és ben visible a la fotografia. La quantitat de cràters de bombes que s'observen a la fotografia pot donar una idea de la intensitat dels bombardeigs. (fotog. extreta del llibre «Història Gràfica de la Catalunya Autònoma - volum II, d'Edmon Vallès.)

ment dones, preguntant que els venguessin uns quants quilos de blat. Si de primeres no ho podien aconseguir, sense cridar gaire oferien algun paquet de tabac, o una peça de roba o unes espadanyes, recalcant que eren de cànem. Més d'una vegada aquests oferiments feien canviar el pensament d'algun pagès. Tot sia per bé!

De grat o per força ens havíem anat acostumant a la trista situació de la guerra i com que en aquell moment encara era molt lluny, no ens fèiem ben bé el càrrec de la veritable situació. Fins i tot alguna vegada s'havia organitzat algun ball combinant-lo amb militars que havien estat destacats pels voltants. Cal dir que tot això també era una veritable necessitat.

Tot i amb aquesta nota riallera, les notícies que arribaven quan es tenien contactes amb persones ben informades no eren gens agradables. S'assegurava que, mentre que al cantó republicà hi havia uns grups que no acceptaven sinó els seus ideals, és a dir, desunió, a l'altre bàndol es veien ajudats per les dues potències feixistes europees. A més, la lluita era cada dia més dura i bombardejaven salvatgement, a vegades sense cap mena d'objectiu bèl·lic, com per exemple, un bombardeig que feren a Granollers un dia de mercat i l'altre a Barcelona a primers de març. En aquest darrer, des d'abans de fer-se de dia fins a ben entrada la nit, feren, cada dues hores, vuit passades de vint avions cada vegada; aquest bombardeig produí una situació tan horrorosa que les paraules pànic i desolació semblaven de color de rosa. Ho repetiren encara dos

dies més.

A mitjan juliol es començà a notar un moviment de trens de càrrega, que solien passar per l'Areny, al capvespre. Arrossegaven un gran seguit de vagonets de taulons de fusta de totes mesures. Preguntant què podia ser allò, ningú no en sabia res. Un dia en passà un de molt llarg carregat de barques i encara que no es pogués aclarir res, ja es començà a suposar que es tractava d'una important operació bèl·lica.

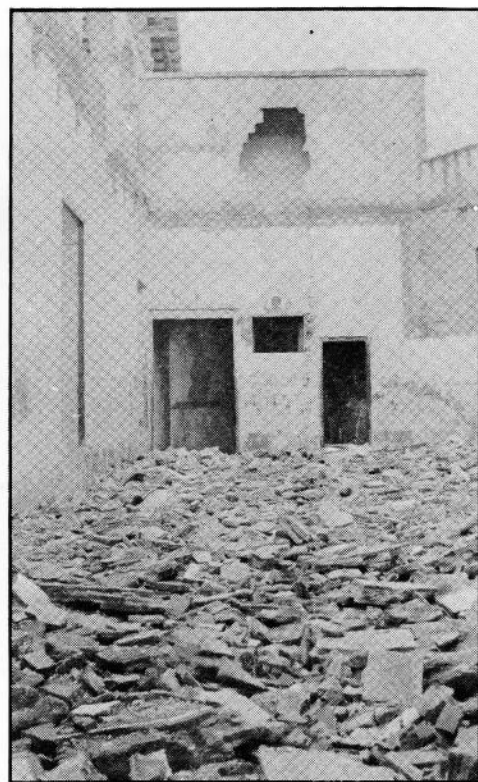
Resultat de tot aquest moviment fou el pas del riu Ebre per les forces republicanes el dia 25 de juliol.

A la Gran Enciclopèdia Catalana s'explica aquest fet amb el títol: *Ebre, Batalla de l'* tot fent una ressenya d'aquesta operació. Començà el 25 de juliol, com ja hem dit, i acabà el 17 de novembre. Fou la més tràgica de totes; es digué que el bàndol republicà tingué unes 30.000 baixes i que no va poder competir amb la gran superioritat i modernitat, tant aèria com artillera, de l'enemic. Les baixes d'aquest, però, foren també nombroses.

Fa esgarrijar de pensar que uns i altres portaven els mateixos cognoms i que, més de quatre vegades, ens havíem donat i desitjat la pau. Val més no parlar-ne!!

I com que qui dia passa, any empeny, tornarem a ser al setembre, la qual cosa vol dir la verema. Encar que les vinyes fou el cultiu que més es ressentí de la manca de braços, es procedí a la recollida dels raïms, amb la col·laboració de totes les persones que es trobaven en condicions d'aguantar un cove i unes tisores.

Aspecte que oferia l'antic Centre Catòlic, l'any 1939. (fotog. treta del llibre «Apunts de varies coses de la parròquia» de Mossèn Joan Cot.)

Quant a les liquidacions de les collites, es procedí com els anys anteriors. És de destacar que les vinyes de prop els camins més concorreguts es veieren quasi assetjades de tota mena de gent que demanava que els venguessin raïms i era tan suplicant la forma en què ho demanaven, que un hom no gosava negar-s'hi. Alguns pagesos tenien les balances per vendre'n als qui demanaven i tot i que ho cobraven (2,50 ptes/kg), aquesta acció podria ser considerada com un acte de caritat.

I tornàrem a anar de cara a un hivern que només inspirava tristesa. Tots els homes que tenien de 18 a 38 anys eren al front. Les comunicacions, tant per carretera com per ferrocarril, cada dia anaven pitjor i per si tot això no fos prou, a la sortida del túnel pel cantó de Martorell, però en el terme de Castellbisbal, a les deu de la nit d'un dia d'últims de setembre, toparen dos trens de viatgers, tot agreujat per un fort temporal de pluja. Hi hagueren uns quinze morts i nombrosos ferits, essent també molt trist el cas, que allà on es feia necessari un gran equip de salvament, només hi hagués persones ja madures i en nombre insuficient, que tampoc disposaven del material que feia falta. Per acabar-ho d'adobar!

Amb l'intent de fortificar el front del Segre, el comandament republicà tornà a demanar més lleves. Això representà que fins i tot els qui en aquell any en feien 41 hi haguessin d'anar i s'arribà a passar uns moments en què els desitjos de la immensa majoria de la gent o més ben dit, l'obsessió, no era el demanar-se

com acabaria aquella tragèdia, sinó que la preocupació era ja que acabés d'una vegada, fos com fos. Així tornàrem a entrar dintre del tercer hivern d'aquella estúpida i inútil tragèdia.

Dintre d'una relativa calma, que s'observava des que acabà la gran batalla de l'Ebre, ningú esperava res de bo. Parlant amb persones que eren considerades com a formals i ben informades (fins el punt que això era possible), es deia molt que el règim republicà havia entrat en un carrer sense sortida. L'alternativa, segons aquestes persones, era o el franquisme o el negrinisme, deduccions que es basaven en els sondeigs que es feien durant la batalla esmentada entre les personalitats, fins i tot estrangeres, per tal d'arribar a una entesa, i que no obtingueren cap resultat: el silenci més absolut vingué sempre de la part feixista.

Com ja es preveia, poc abans de la fi d'any començà l'ofensiva de Catalunya, amb el trencament del front del Segre, i així entràrem a l'any 1939. Es tornaren a demanar més lleves que s'hagueren de presentar el primer de febrer. Hi foren inclosos els qui en aquell any feien 42 i 43 anys, entre els quals hi havia qui tenia fills casats i tots. La superioritat del bàndol feixista, es comprèn que era tan manifesta que a l'altra banda va produir-se una gran desbandada, quasi impossible d'aguantar. Per aquí, clars eren els dies que no es veiessin a passar soldats, en grups de quatre o de menys i també algun de sol, que s'anaven escapant. Una vegada havien deixat de presentar-se, ja no els quedava cap altre remei que tirar endavant, fos com fos.

*Dur el dinar als qui
estaven treballant, era
una feina quotidiana i
es caminava el que calia.*

*(fotog. cedida per
Montserrat Ribas i
Comellas.)*

Un dia, essent jo a la vinya de la Soca Negra, quan em disposava a anar a dinar, vaig sentir com una remor a les canyes del torrent. Des d'allà m'observava un soldat que, en veure que m'havien dut el dinar degué suposar que jo era el pagès d'aquella vinya i es deixà veure al temps que s'anava acostant. A sis o set metres de distància s'aturà i semblà que volgués parlar-me, però es veia que no podia. Llavors jo vaig anar cap a ell i vam tenir el diàleg que segueix:

— *«Sense por, què desitges?»*

— *«Que és molt lluny, Premià de Mar?»*

— *«Mira, si fóssim en temps de pau no gaire, però ara, sí que n'és. Però anem cap a la barraca.»*

Això li vaig dir perquè em féu l'efecte que si s'havia d'estar gaire estona més a peu dret cauria. Es comprèn que en parlar-li jo d'aquella manera prengué confiança i m'ho volgué demostrar, però només se li bellugaven els llavis i no li'n sortia cap paraula, però els seus ulls ho deien tot. Tampoc podia jo resistir aquesta escena durant més estona i per aquesta raó li vaig donar el braç i li vaig dir que es recolzés en mi i que anéssim cap a dinar.

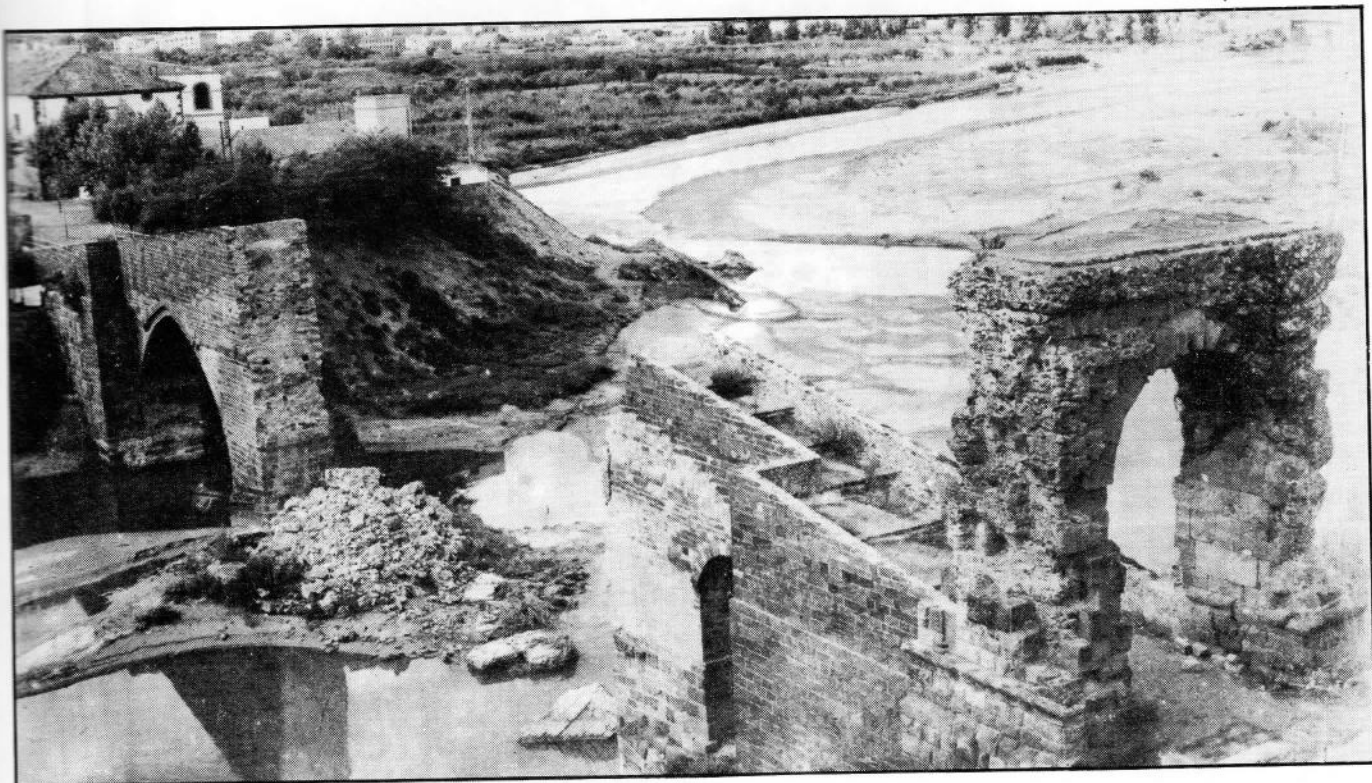
Damunt d'un roc que feia de seient, hi vaig posar un sac i vaig demanar-li que seiés, i jo vaig fer el mateix en un altre, a l'ensens que vaig treure el dinar del cistell (puré de guixes, una truita, una llesqueta de pa i un tragueta de vi), que d'això, gràcies a Déu, encara en teníem, i ens ho vàrem partir. Ell ho agafà, s'ho va menjar i només em mirava, però sense dir ni una paraula. Si no li hagués sentit la veu m'hauria cre-

gut que no parlava.

En acabar-s'ho i segurament al moment de voler-m'ho agrair, tampoc no podia moure la llengua, i al final, com en una sotragada li sortí la veu del seu cos i recolzant-se a la paret de la barraca semblava com si tots els seus membres es descongestionessin de totes les misèries que havien hagut d'acumular i se li tornessin a posar a to. Llavors sí que pogué parlar i amb un bon trinc de veu m'explicà tota la seva tragèdia, que seria molt llarga de contar. Em digué que el que més l'amoïnava era que no havia pogut escriure a casa seva feia ja més d'un mes i el seu costum era escriure cada setmana. Es rentà la cara i una mica els peus que els tenia gairebé encetats. En voler-nos acomiadar, em posà la mà a l'esquena i li va tornar aquell encallament, igual que a mi, per un excés d'emoció. I així fou el comiat, sense cap paraula, però l'expressió dels nostres rostres ho digué tot.

De sobte em vingué al pensament que allà d'on ell fugia, jo m'hauria de presentar pel dia primer de febrer. No era com per engrescar-se molt amb aquesta idea i en aquells moments tampoc no es podia preveure que ja no seria necessari.

El mateix que una pedra quan perd l'equilibri i rodola per un precipici no pot parar fins que no arriba al fons, de la mateixa manera succeí amb el pas del front de cara cap a Barcelona. Sembla que el comandament republicà, convençut que tota resistència només podia servir perquè hi haguessin víctimes, resolgueren interceptar-los les vies de comunicacions, per

El pont del Diable.

tal de guanyar temps i poder-se retirar més fàcilment.

Així, entraren a Barcelona, gairebé sense que hi hagués cap lluita. 26 de gener de 1939.

El pas pel nostre poble fou el dia abans de bon matí, i durà gairebé tot el dia, si bé al tard ja travessaven el riu Llobregat i la riera de Rubí. Fins a la posta de sol els obusos de l'artilleria republicana encara anaven arribant i esbotzaren algunes teulades, entre elles la de l'església; de víctimes, n'hi va haver una, un soldat que passejava molt content amb la seva novia que feia molt de temps que no havia vist, i els n'atrapà un (potser el darrer), ell morí de seguida i ella no féu res més de bo. És molt trist.

Amb motiu de la volada dels ponts de Martorell el dia anterior, que féu retronir tot el poble, amb el consegüent esparverament general, decidírem marxar-ne i anar-nos a amagar a la cabanya d'una vinya. A sol post i com que feia molta estona que s'havia calmat tota mena de soroll, decidírem tornar cap a casa i ho poguérem fer sense gaires entrebancs. No hi havia llum elèctric però en aquells moments no hi dàvem gaire importància, disposats a començar de gaudir d'haver pogut arribar a aquells moments tots junts. Amb un gràcies a Déu de tot cor tancàrem les portes del carrer a l'ensems que enceníem un bon foc.

Així estàvem quan sentírem a les portes del carrer uns trucs tan forts que ens tornàrem a espantar i fent un crit de «Qui hi ha?» ens obligaren a obrir. Mirant pel forat del pany vàrem veure que eren dos soldats i obrírem.

El qui anava a davant em preguntà:

— «¿Es usted el dueño?»

Li vaig dir que sí.

— «¿Pues como no ha cumplido con la orden que se ha dado?»

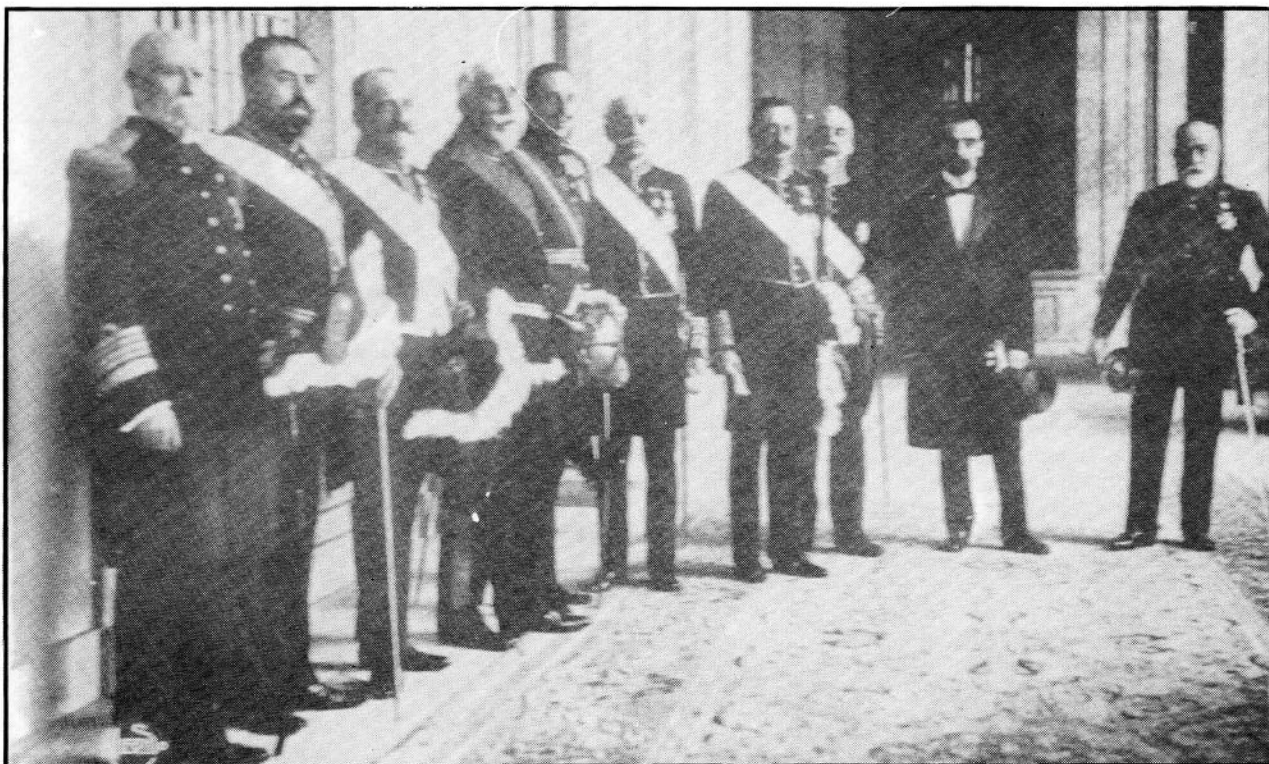
— «Mire —li vaig contestar— acabamos de llegar y no sé de ninguna orden».

— «Pues se la diremos, todas las casa que estén habitadas por sus dueños están obligados a poner en sus puertas la inscripción siguiente: Arriba España, Viva Franco. Habitada por su dueño. Las que no la lleven, esta noche podrán ser saqueadas y para que se convenza de que somos buena gente, por eso se lo advertimos».

I després de donar-nos unes grans explicacions sobre que la seva lluita no tenia altra finalitat que la de fer una «Gran España», tornaren a marxar.

Dita inscripció no atinàrem a fer-la a la porta de l'eixida i, poc abans d'anar a dormir, ja tornaven a provar de tirar-la a terra, i com sigui que vàrem tornar a demanar què passava, ens varen obligar a obrir-la. Eren també dos soldats que amb una fosca de gola de llop volien que els acompanyés a alguna casa dels que haguessin marxat del poble. Vaig excusar-me dient que aquell vespre acabava d'arribar i que no en sabia de cap, i semblà que s'ho creguessin, ja que un d'ells va dir que potser era veritat el que els deia. Varen deixar que tornéssim a tancar la porta i jo no m'ho vaig fer dir una altra vegada, tremolant de fred i de por, me'n vaig tornar pensant: «Si aquests són els bons?».

El «Govern Nacional» d'Antoni Maura l'any 1918. D'esquerra a dreta: almirall Pidal (marina), Santiago Alba (instrucció pública), Comte de Romanones (gràcia i justícia), Antoni Maura (presidència), Alfons XIII, Eduardo Dato (estat), García Prieto (governació), Augusto González Besada (hisenda), Francesc Cambó (foment) i el general Marina (guerra). (fotog. treteta del llibre «Catalunya en imatges» d'Edmon Vallès.)

De fet, aquí s'havia acabat la guerra o almenys teníem aquesta impressió, però l'estat d'ànim en general estava molt deprimat i em vingueren ganes d'anar a fer un tomb, a seguir el curs del front per allà on havia estat el dia abans. Per casualitat vaig anar a raure per aquells plans de vinya de Can Galí, on passaven la nit les últimes forces que el tancaven; fos pel que fos, probablement perquè devien tenir fred, en dos d'aquells plans gairebé havien tallat les tres quartes parts dels ceps per tal de fer uns bons focs. Mentre m'ho mirava, arribà un home que em va dir que també anava a passejar i a distreure's una mica, i per dir una cosa o altra, digué: «Estaran contents, els amos d'aquestes vinyes. I sabeu com els ho pagaran? Els diran que això són coses de la guerra, i ja hauran cobrat».

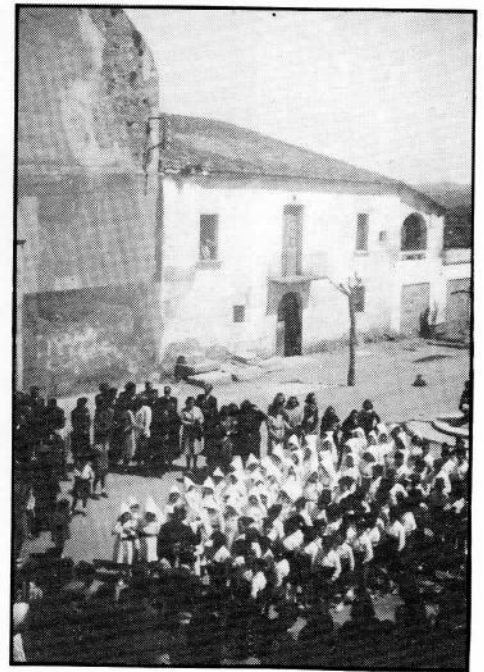
Jo també per dir una cosa o altra, li vaig contestar: «Si només s'haguessin perdut coses així,rai». I llavors l'home digué: «Mira, nosaltres no ens volíem pas moure de Barcelona, però en el primer bombardeig que hi va haver vàrem estar tres dies a poder-nos tornar a trobar tota la família, i una nena de nou anys fou l'última. Aquest fet ens va produir tal psicosis de por, que quan poguérem ser altra vegada tots junts, marxàrem sense saber fixament on havíem d'anar; i cregui's-ho, només amb la roba que portàvem, car sempre ens semblava que tornaven a venir avions. A més, em semblà que no podia durar gaire, tot això».

A mi em va semblar que aquell home tenia com una necessitat, un desig de treure's una convicció o dèria acumulada dintre seu i just llavors em digué:

«Miri, ara li anava a dir tot el que a mi em sembla de tota aquesta salvatjada que hem hagut de suportar, però de cop m'ha vingut una altra cosa al pensament i és el que li explicaré. Com és sabut, la proclamació de la República fou el dia 14 d'abril del 1931, i l'endemà tingué lloc la sortida de l'estat espanyol del rei Alfons XIII. D'aquest fet, un jove universitari, fill d'un amic meu, va pintar-ne un quadre, que vaig tenir ocasió de veure. Representava el dit quadre, que el rei, davant l'alternativa en què es trobava, estava dret, al mig d'una gran rotllana de personalitats, totes d'esquena. I quan el rei va voler saber el seu parer, ningú va contestar. El rei, amb tot, ja va suposar el que li pertocava de fer. Sota el rotllo d'esquenes, el pintor hi va fer una inscripció que deia: *Obscurantisme, Fanatisme, Caciquisme*». I a continuació afegia que per la cara del davant ja estaven tots conjurats que la República no es burlaria d'ells. Però en aquells moments no hi veien cap més altra solució que aquella.

I continuà: «De moment no hi vàreg donar molta importància, però com més va, més n'hi dono. Tanta que si el pogués obtenir molt me n'hauria de demanar que no el comprés, de tan convençut com estic de que representa la més exacta realitat». I continuà: «Miri, jo no sé si és de la part dels vençuts o dels vencedors —en arribar aquí jo em vaig veure obligat a correspondre a la seva sinceritat dient-li: dels vençuts, company, dels vençuts; bé —continuà— mira, aquell tabalot de Mussolini es va apoderar d'Itàlia sense cap tret, i quan es va considerar segur del tot va començar

Vista de la façana de l'antiga rectoria, presa un dia de Pasqua, acabada la guerra. (fotog. cedida per Montserrat Ribas Comellas.)

una depuració que no deixà res que no li agradés. Fins i tot un diputat socialista que li plantava cara, va desaparèixer sense deixar cap rastre.

Doncs és molt fàcil suposar el que podem esperar dels vencedors d'aquí, amb el que han hagut de suar-ho. I, mira, més val que ho deixem estar».

Llavors, i també per a dir alguna cosa, vàreig preguntar-li si sabia el que volien dir, quan atacaven el primer govern de la República acusant-lo de socialista, com si això fos una gran catàstrofe.

«Aquí —em va contestar— també hi ha una gran fal·làcia, ja que orquestraren una gran campanya dient que els socialistes només van contra el capital. Però callaren que, d'onze o dotze ministres, només tres eren d'aquesta tendència, que n'hi havia tres de catòlics practicants, un d'Acció Catalana, i que els restants pertanyien tots a grups republicans moderats».

Ens vàrem dir adéu, i continuàrem cadascú el seu camí. No sé com dir-ho però tota aquella expansió d'un home més gran que jo, i que vàreig judicar molt sincera, em va produir el mateix efecte com el que va al teatre, al tirar el teló, et trobes amb un argument real que no esperaves, que ja no te'l pots treure mai del pensament.

Per acabar-ho de veure cada vegada més clar, vaig arribar a un tros on les tropes havien passat la nit. Allà hi havia, entre moltes altres coses, una gran quantitat de diaris, i jo no vàreig saber tirar endavant sense repassar-los. En fer-ho, hi vaig trobar l'apologia que feien d'ells i la dels vençuts, que copio literal-

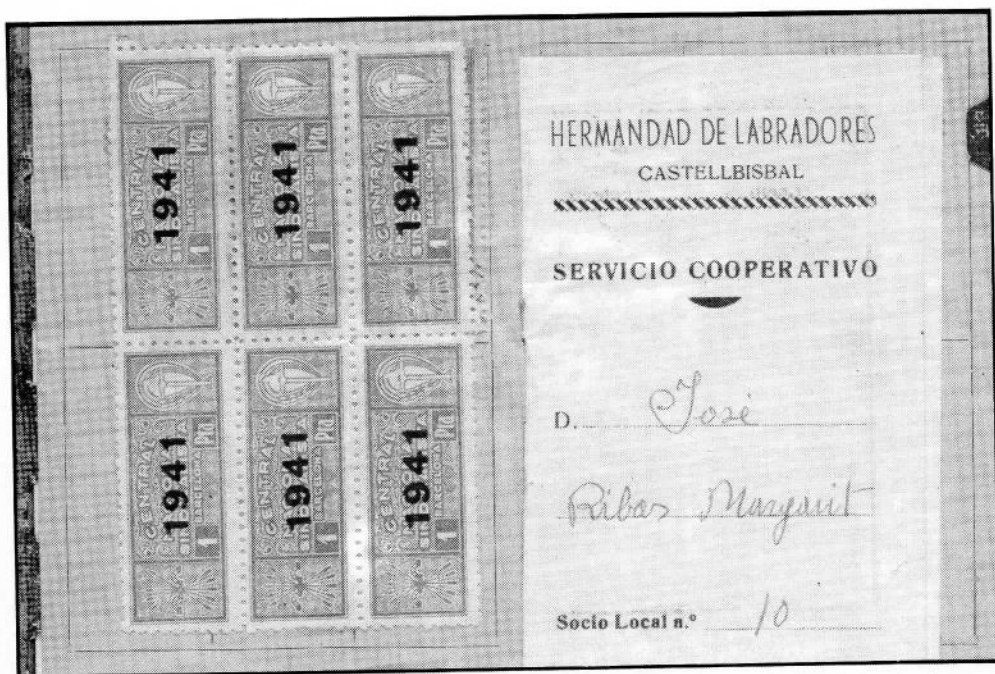
ment: «Los rojos son una horda de criminales, separatistas, comunistas, masones, cobardes, viles asesinos»... «Nuestras proporciones humanas son: la perfección, inasequibles al error, al agotamiento, a la corrupción...»

Immediatament va venir-me al pensament el retrat que m'acabava de fer aquell home de Mussolini.

Mentre, ja s'havia o s'estava fent la transició al poble a la nova situació. Ja s'havien anomenat les noves autoritats, i els càrrecs varen recaure sobre les persones següents: Alcalde, Vicenç Morral Calvet; Cap de Falange, Joan Sala Ribas; ambdós paletes empresaris i fills del poble. El primer que es féu càrrec com a capellà es deia Mossèn Joan Cot, que hagué de preocupar-se per veure on podria exercir el seu ministeri ja que ni l'església ni la rectoria no oferiren cap condició favorable per a fer-ho.

El sindicat de Rabassaires passà a dir-se, sense necessitat de cap acord, «Hermandad sindical de labradores i ganaderos». L'edifici i tot el que hi havia a dins passà a càrrec d'aquesta nova institució.

Per tal d'anar realitzant totes aquestes operacions, varen nomenar una comissió de sis o set membres, amb el nom de *junta de recuperación*. Tot això s'anava fent com si fos la cosa més natural, car ningú no donava explicacions ni ningú n'exigia, com ho demostra el fet que als pocs dies d'haver hagut el canvi aquí —doncs la guerra encara anava seguint—, es va donar l'ordre que tothom havia de canviar la moneda que fins aquell moment havia servit, per la de nova circu-

A la fi de la guerra, el sindicat Agrícola fou transformat en la Hermandat de Labradores de Castellbisbal. Reproduïm dues pàgines d'un carnet de filiació. (Cedit per Can Pedrerol.)

lació, amb la condició que seria únicament vàlida la que al seu concepte ho fos, i la que no quedaria confiscada. D'aquesta manera es donaren casos tan greus com el d'un home que estava sol, ja que dos fills que tenia encara eren al front, i amb més de seixanta anys, hi va portar tot el que havia pogut recollir en la seva vida (unes trenta mil pessetes) i veié que les tiraven totes en una caixa al temps que li deien que no n'hi havia cap de bo i que ja podia marxar, car ja esta liquidat. Plantat com una estàtua, no hi havia manera de fer-li fer un pas. Amb bones paraules l'acompanyaren fins al carrer. Allà un amic li va donar cinc pessetes de les que se'n deien de les bones. Al cap de deu o dotze anys quan es parlava de tot això, de la seva boca sempre sortien les mateixes paraules, que cadascú pot fer-se seves.

Per fi —i gràcies a Déu— s'havia acabat la guerra a tot Espanya. Això s'escaigué el dia 1 d'abril de 1939 i havia començat el 18 de juliol del 1936.

Hi ha qui l'anomena la guerra dels mil dies, que, en una situació semblant costen molt de passar. Ja era hora!!!

De bell antuvi, la manera de viure que s'anava imposant, per dir-ho d'una manera o altra, s'assemblava a la d'una caserna. Tant si era una carta o es tractava de qualsevol document, era obligatori, al posar-hi la data, afegir-hi: «Año de la Victoria». En els espectacles abans que comencessin, tot el públic havia de posar-se dempeus i cantar un himne amb el braç enlaire ben estirat, i havia algú que vigilava si el braç hi era prou.

Pel jovent, des dels deu fins als quinze anys, cada diumenge venien uns instructors al camp de futbol a ensinistrar-los militarment. De fet, als primers mesos, tot això era molt rigorós, però a mesura que anava avançant l'estiu i amb ell el gran tragí de la feina, els més grans començaren a no anar-hi i els altres —com que el camp era voltat de vinyes—, una vegada havien passat llista, a cada tomb que feien s'anaven perdent. I finalment es va deixar córrer, car, per a la immensa majoria de la gent, per poc criteri que tinguessin, era un espectacle considerat molt antipàtic.

Els mitjans de comunicació, tant de premsa com de ràdio, estaven totalment controlats per un ministeri i ja es pot comprendre que tot el que s'havia de dir i de publicar havia de passar per allà. A Barcelona, abans de la guerra, sortien més d'una dotzena de diaris, quatre o cinc d'ells en català, i quedaren reduïts a tres al matí i dos a la tarda. El director dels diaris havia d'ésser nomenat per l'esmentat ministeri, i tots havien d'ésser escrits en castellà. Les altres activitats, tant socials com culturals, havien de passar pel mateix sedàs. Aquí a Castellbisbal quedaren totes anul·lades; la primera que tornà a funcionar fou el sindicat agrícola, amb tota l'estructura, el nom i la junta, tot canviat.

El Grop Artístic, després de tants anys de vida teatral, bastant positiva, canviant el nom i afegint-hi nous elements, també tornà a funcionar. De moment, res més. Correntment, a les converses, fossin on fossin, tant si eren a la barberia o al cafè, o simplement anant

En sortir de missa, abans de cantar les caramelles i de qualsevol altre acte, s'havia de cantar del «Cara al Sol» i tothom havia d'aixecar la mà com a símbol feixista. La fotografia és dels anys quaranta. (fotog. cedida per Joan Roig Morral.)

o venint de la vinya, valia més no dir res, ja que mai no es podia preveure on anirien a parar les paraules ni les seves conseqüències. I l'ambient de caserna no minvava, tal i com ho demostrà l'episodi següent:

A la vigília del primer 18 de juliol, després de la guerra, l'agutzil, per ordre de l'alcalde, passà a avisar seixanta veïns del poble, que l'endemà a les sis del matí fossin a l'estació, arreglats de roba i que es portessin alguna cosa per dinar. Aquesta fou l'ordre, sense cap més paraula. A l'hora indicada les autoritats ja hi eren i una d'elles preguntà si s'havia de passar llista, pregunta a la qual es respongué dient que no calia. Afegiren que ens havíem de posar en fila per a comptar-nos. Un dels que érem, no podent-se contenir, exclamà: «Com els bens!».

En aquestes arribà un tren en direcció a Barcelona. Les autoritats, totes locals, anaven a pujar-hi i en veure que aquella fila no es movia de lloc, un d'ells, amb una cara molt seriosa i acompanyant la paraula amb un gest molt significatiu, cominà: «Pugeu!», i amb cara de prunes agres, vàrem fer-ho.

Però, ...cap on?

En ser dalt trobàrem uns companys de viatge que també ens preguntaren si sabíem cap on anàvem, i al dir-los que no, ens digueren que ells tampoc, que eren d'Esparreguera, i més de cent vint-i-cinc.

Després d'El Papiol, ja no va pujar ningú més, al tren. Al arribar a Sants, els qui ja sabien on ens portaven, digueren que allí s'havia de baixar. Crec no equivocar-me si dic que tots teníem el mateix pensa-

ment, que a la primera cantonada o ocasió, ens *perdríem*. Sí, sí, a la que sortírem de l'estació ja veiérem que hi havia una fila de boines vermelles a cada cantó de carrer, i al preguntar-los on havíem d'anar ens digueren que a l'exposició de Montjuïc.

Mentalment, tornàrem a pensar que allí sí que podríem perdre'ns. Doncs tampoc, solament hi havia oberta l'entrada principal, o sigui la Plaça Espanya; les altres, a més de tancades, eren vigilades. Tant de misteri començava a preocupar.

Els jardins de l'exposició eren totalment ocupats (que feia pena de veure-ho) per una veritable multitud, i per la plaça d'Espanya continuaven venint riudes de gent de totes direccions. Ens trobàrem amb uns coneguts de Rubí i ja no cal dir que la primera pregunta que els férem fou si sabien què significava tot aquell maremàgnun, i tampoc. Només ens pogueren dir que el dia abans, a la fàbrica els digueren que a l'endemà fossin a les set del matí al camp de futbol, i d'allà cap a l'estació; anaren omplint fins arribar a set-cents homes. A Terrassa eren dos mil i a Sabadell encara n'eren més.

Un grup de nouvinguts portaven un diari i —gràcies a Déu— poguérem aclarir de què es tractava. Ni més ni menys que tots nosaltres érem en aquella «manifestació» demanant, o millor dit, exigint al Govern que volíem Gibraltar. A tal efecte s'havia construït una tribuna al mig del passeig central, i cap allà les onze hi pujaren les principals autoritats, que venien a recollir el nostre clam fent constar que era fet

per mig milió de manifestants, completament excitats.

Les nostres autoritats, acomplida la missió, ens digueren que si agafàvem el tren que passava per Sants a les sis de la tarda, podríem pujar-hi sense prendre bitllet. No vàreig sentir que ningú badés boca, car, quan poguérem saber el perquè érem allà, es veu que tots vàrem fer el mateix pensament: «Només faltaria això». I també se'ns va anar aclarint el garbuix que durant tot el dia se'ns havia anat formant dintre el cervell.

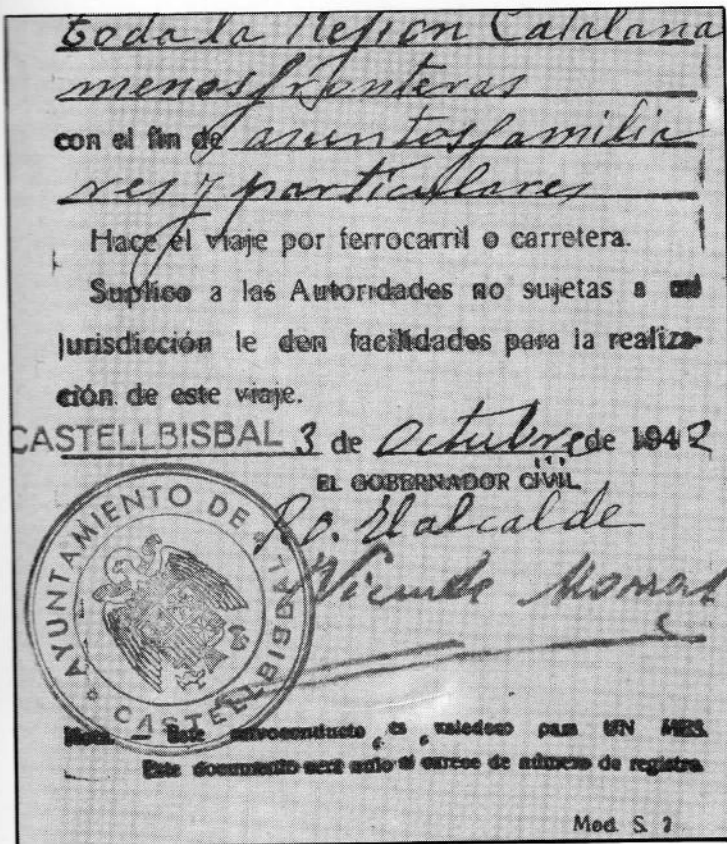
Ja tornàrem a ser l'estiu, i tanmateix a l'hora de la recollida dels fruits. I quasi es pot dir que tothom estava a l'expectativa de veure com anirien les relacions entre els propietaris i conreadors. No se sentia parlar de res, ni ningú donava cap consigna. De tota manera, era l'hora de recollir els raïms, que és la que té més importància.

Novament es tornà a parlar de guerra, ja que els alemanys l'havien declarada a França després d'haver ocupat algunes nacions més petites del centre d'Europa. Aquest fet ja tornà a fer posar els cabells de punta.

Arribà el moment de la verema i ningú no sabia com s'havia de fer. Se sentia dir que havia arribat l'hora de fer pagar fins a l'últim cèntim; i ho deien els qui varen fer la part durant aquells anys passats. Dit sigui de passada que els qui sembla que ho deien més eren els qui no havien de pagar ni cobrar parts. Dit d'una altra manera, eren aquells qui pel que fa a tota aquesta qüestió, no eren ni cuca ni ocell.

Per fi, els propietaris donaren l'ordre del dia de començar i digueren que es procediria de la forma tradicional, és a dir, que cada rabassaire passés a notificar a la masia el dia que començava. I així es va fer. Va començar molt bé i també hi va acabar. Tant si venia el mateix propietari com el seu representant, que era molt més habitual, després del *saludo* de rigor se solia parlar, un mica d'esquitllentes, de la gran tamborinada que entre uns i altres havíem hagut de passar i els bons desitjos de no haver-ho de tornar a travessar. Tot fet generalment, sense cap portadora, únicament portant el control del que sortia de la vinya i a l'hora de la liquidació es feia del resultat que hi havia, sense fer esment del passat. Cal dir que, a la majoria de finques, no s'hi va veure l'amo.

Després es va dir que una vegada acabada la guerra, de cada poble havia d'anar una comissió expressament al Jutjat de Primera Instància de cada partit judicial a presentar un memorial de greuges de tot el que havia passat, tant abans de la guerra com durant ella. Naturalment, a Castellbisbal, el cas més gran eren les relacions entre els propietaris i rabassaires, que pel que semblà, fou el tema preferent. A dita comissió hi havia el metge senyor Jordi, que digué molt decididament: «No puc estar-me de dir la meva opinió. He hagut d'entrevénir bastant amb aquest sindicat, i puc assegurar que sempre han portat una actuació molt asenyada i, quant a les seves aspiracions socials, crec, que de deu punts, en tenen vuit de raó». No puc dir res més que ho vàreig sentir dir, però crec que tenia

*Salconduit de l'any 1942
expedit pel Govern Civil
que autoritza el portador a
circular per tota la «regió
catalana». (Cedit per Vi-
cenç Moliné i Amigó.)*

tota la raó.

I continuaven rondinant els qui no tenien ni art ni part en tot aquest problema, com si estiguessin disposats a promoure una campanya quan els semblà que els qui més interessats hi estaven, els propietaris, hi volguessin tirar terra a sobre.

I aquesta pobra gent —no tothom, naturalment— se sentien com defraudats, car havien predit que havia arribat l'hora de passar comptes. I recordaven que quan aquesta organització sindical, la Unió de Rabassaires de Catalunya, va estar consolidada i va començar a donar la cara, li va fer una cruenta campanya on els seus dirigents eren tractats de vividors, acusats de ser demagògics, d'ensenyar a robar al ramat, d'analfabets rabassaires, etc, etc. I tampoc podien entendre que una persona de carrera els hagués pogut defensar davant de les primeres autoritats, precisament a la primera entrevista d'acabada la guerra. Convençuts que tenien tota la raó asseguraven que no era així a tot arreu.

I naturalment, això podia ser veritat, però la casualitat va fer que un dia ens trobéssim al mercat de Martorell amb un molt amic personal i de causa, natural de la comarca de Bages, amb el qual no ens havíem vist des d'abans de començar la guerra. Si diguéssim que no solament encaixàrem, sinó que ens abraçàrem i tot, no exagero, eren tantes i tan grosses les coses que havien passat que no n'hi havia per menys. Prop de dues hores estiguérem enraonant, i em digué que, tot i havent passat moments molt crítics i tristos, s'havien po-

gut salvar tots; jo vaig poder dir-li el mateix, i, naturalment, ens felicitàrem mútuament.

Els nostres pensaments devien anar tant alhora que quan li anava a preguntar com havien anat les relacions a l'hora de la collita, ja m'ho va preguntar ell, i quan li vaig haver dit com havien anat, també em digué que una bona part dels qui podien viure sense haver d'anar de cara a la terra, eren als qui més costava fer-se càrrec de com havien anat les coses.

Em digué: «M'agradaria explicar-te la manera en què ho vam solucionar. Ja abans de collir, en una propietat on tenim una vinya. El mateix propietari ens va cridar a tots els parcers en una reunió a la masia. Per endavant ja dic que és un home que està molt ben situat dintre el nou règim, car ostenta el càrrec de president de la Diputació de Barcelona. Amb tot, crec que és un home molt com cal, més aviat senzill.

Reunits a la casa pairal una seixantena de parcers i presidint ell mateix, començà dient-nos que volia viure amb nosaltres com bons amics i lamentà que s'haguessin trencat les bones relacions que sempre hi havia hagut.

Crec que cal fer una mica d'història: tots els parcers teníem una escriptura pública semblant a les que existien a tot Catalunya, que procedeixen de tres i fins i tot quatre generacions enrera, establerts a parts de fruits, a la quarta part. Recordant-nos tot això digué que quan vingué la república, com que no paràvem de demanar ens ho posà a la cinquena part. I continuà: «Ara ve la meva proposició, primerament he de dir-

Viva Franco ¡Arriba España!

Fiesta Mayor

— de —

Castellbisbal

PROGRAMA DE LAS FIESTAS

que organizadas por el Ayuntamiento y la FET. y de las JONS, tendrán lugar en los días 20, 21 y 22 de Agosto de 1939. Año de la Victoria, con motivo de la Fiesta Mayor

Vista de la plaça de l'església, anomenada llavors de Catalunya. (Cedida per Joan Roig Morral.)

tàl·lic, però quan aquest finí, tornaren a parts de fruits però a la cinquena part, també.

Llevat de casos molt concrets i aïllats, quedaren generalment resolts, tal i com ho hem ressenyat, tots els mals averanys que sobre aquest punt s'havien fet.

Crec que seria cosa bona i interessant de fer-ne un estudi, ja que en uns moments en què l'estat espanyol, i molt particularment Catalunya, no era res més que una veritable ortiga, es resolgué tan suaument un dels conflictes més enverinats que hi va haver. I és que el metge, Sr. Jordi, tenia raó?

Com a final d'aquesta història i també d'aquesta dècada vull fer constància d'un fet que podia tenir un final molt tràgic per al poble de no ser per la ferma i decidida valentia del Cap de la Falange local.

Amb un autocar es presentaren un dia un coronel i tres parelles de guàrdies civil, reclamant el Cap de la Falange, que es presentés a la Casa de la Vila. Un cop allà dit militar li donà una llista amb trenta-quatre noms d'altres tants veïns del poble. Digué que els havien d'anar a buscar a casa seva i emportar-se'ls. El cap els preguntà on, i l'altre li respongué que, d'allò no se'n preocupés. Altra vegada demanà qui els reclamava i li tornaren a dir que no s'hi amoïnés.

Aquest senyor Cap de la Falange tenia unes faccions molt dures quan les coses no li anaven bé, i encara tenia més dur el caràcter si algú el volia fer ballar i ell no en tenia ganes. Fins a aquest punt de la conversa tothom estava dret però en aquest moment ell s'assegué i un per un anà destriant tots els noms de la

llista, a veure qui eren.

Mentre, aquell militar s'impacientava i donava pressa perquè hi anessin els acompanyants que volia per a anar a buscar els homes. El Cap, quan va estar segur de les persones reclamades, s'aixecà donant un cop de mà sobre la taula i amb la cara que és de suposar, digué: «No us donaré aquests homes, perquè jo responc de tots ells car els conec de tota la vida i puc jurar que són honrats i treballadors, que en aquests moments, és el que convé».

No devien esperar una resposta tan contundent, ja que, de moment, els visitants quedaren sobtats.

Aprofitant aquest moment, afegí: «Estem estudiant la manera de les obres de la reconstrucció de l'església. Jo us puc assegurar que aquests homes se'n faran càrrec». Sembla que el coronel no estava disposat a escoltar preposicions de cap mena i tornà a insistir en les seves ordres.

L'altre, preveient que a la llarga li tocava de perdre se li acudí un pensament que ho va salvar tot i demanà: «Abans de donar-vos els homes que voleu, que vinguin aquí els qui han fet la llista i junts parlarem». És de suposar que, aquell militar, a més d'ésser una persona comprensiva i de consciència recta, davant de tanta insistència i convenciment de no volerlos lliurar, no temé de tornar-se a presentar, de buit, al lloc on venia. Digué: «Bé, si hem de tornar no hi valdran paraules de cap mena».

El diumenge següent a aquests fets, ens cridà a la Casa de la Vila i després d'explicar-nos-ho punt per

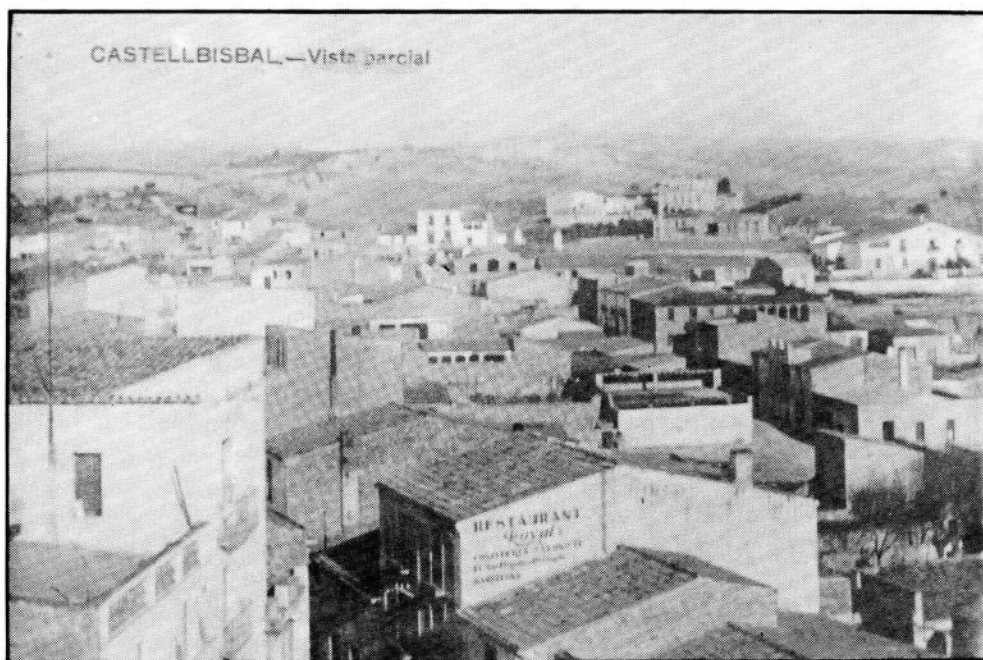
punt ens llegí el repartiment de les quantitats que ens havien posat per la reconstrucció a cadascun de nosaltres. Recalcà que seria convenient que ho paguéssim tot seguir, doncs per un cas que tornessin els ho podria demostrar. De fet, però, no varen tornar. Ràpidament se li feren els lliuraments de les quantitats en metàl·lic que ens va proposar. I, de pas, que se sàpiga d'on van sortir. I prou!!

Fi d'aquesta dècada i de l'explicació dels fets principals, dels quals crec sincerament que calia deixar

constància, del nostre poble i de la seva gent, al mateix temps he volgut deixar ben explicat que la guerra no havia estat una necessitat (idea proclamada a tort i a dret pels vencedors).

Crec també, molt convençudament, que el que havíem guanyat en moltes fires, ho vam perdre en un sol mercat, ja que aquesta ressenya fou començada a zero i s'ha acabat per dessota. Res més.

Agost del 1977

Vista del poble presa des del campanar cap a les dates que tanquen aquest relat. (fotog. cedida per Joan Roig i Morral.)

Dues Notes

El repartiment de la quota imposada per a les obres de reconstrucció de l'església fou la següent:

5 quotes de 400 ptes	=	2.000
5 quotes de 350 ptes	=	1.750
5 quotes de 300 ptes	=	1.500
5 quotes de 250 ptes	=	1.250
5 quotes de 200 ptes	=	1.000
5 quotes de 150 ptes	=	750
2 quotes de 100 ptes	=	200
2 quotes de 50 ptes	=	100
Total		8.550

Crec convenient de dir que un paleta, en aquells moments, guanyava de 2,50 a 3 ptes l'hora i que un sac de ciment de porlant valia 4.50 ptes.

Com a resum final de tota aquesta llarga història, tan incomprensible i tràgica, posem la llista dels veïns del poble que desgraciadament hi perderen la vida en la seva hora més important.

1. Joan Santacana Claret (Canyet)
2. J. Bautista, mossos de can Pedrol
3. la seva nòvia, Francesca Ribas Carbonell(Cal Griba)
4. Antoni Hugué Huguet (Sta. Oliva)

5. Antoni Puig Pidelaserra (R. Pigat)
6. Isidre Roig Farrés (Isidre de ca' Morros)
7. Miquel Rabella Rabella (Q. Brillo)
8. Joan Ribas Comellas (Toni P. Garbat)
9. Pere Aris Sardà (Vicentó)
10. Martí Aris Sardà (Vicentó)
11. Vicenç Puig Sàbat (J. Regalat)
12. Ramon Condomines Claramunt (P. Estanc)
13. Miquel Blanc Roig (M. Blanc)
14. Josep Sala Ribas (S. Sunyol)
15. Pere Nicolau Comas (Tallafil)
16. Fèlix Furés Plans (Fèlix)
17. Pere Pidelaserra Puig (P. Manel)
18. Josep Margarit Duran (Faustino)
19. Napoleó Torres Roura (Patis)
20. Pere Gusi Pastallé (Anton Felip)
21. Vicenç Pastallé Margarit (E. Gimó)
22. Vicenç Margarit Torres (Peixet)
23. Jaume Mallol Costa (Costa)
24. Josep Pastallé Amat (Sexto)
25. Joan Claret Torres (Claret)
26. Carles Roca Batlle (Regalat)
27. Manuel Giner Antolí (Mosso Cañadell)
28. Josep Olivé Mata (Víctor)
29. Jaume Arús Gusi (Xic Llagardo)
30. Pere Comellas Pastallé (Pau Ramon)

També hi hagué un nombre indeterminat dels vençuts, potser uns quinze o vint, que s'exiliaren. Basants, no han tornat més.

Vista aèria de Castellbisbal presa el 1982. (cedida per l'Ajuntament.)

*Aquest llibre s'acabà d'imprimir
la nit de Sant Joan de 1983 als
tallers d'Arts Gràfiques Torres,
a Castellbisbal.*

*Se n'ha fet un tiratge de 775
exemplars, 75 dels quals —l'edició
de col·laboració— han estat numerats
de l'1 al 75.*

AMB EL SUPORT ECONÒMIC DE LA
GENERALITAT DE
CATALUNYA
DIPUTACIÓ DE BARCELONA
BANC DE SABADELL
AJUNTAMENT DE
CASTELLBISBAL

